

191.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG É V L A P J A I.

ÚJ FOLYAM

HUSZONÖTÖDIK KÖTET.

1890—91.

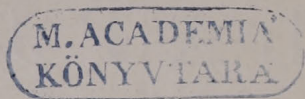
BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1891.

300858

TARTALOM.

Hivatalos közlemények.

	Lap
I. Gyulai Pál elnök megnyitó beszéde a Kisfaludy-Társaság XLIV. ünnepélyes közülésén, 1891, febr. 8-kán	3
II. Beöthy Zsolt titkári jelentése ugyanakkor	9
III. Lévy József beszéde Kölcsey sirjánál, 1890, aug. 10-én	14
IV. Jelentés az 1890-ki Somogyi Dezső pályázatról	19
V. A Kisfaludy-Társaság jutalomtételei 1891-re	21
VI. A Kisfaludy-Társaság XLIV. ünnepélyes közülésének tárgyai	23
VII. Jegyzőkönyvi kivonatok a K.-T. 1890/1-ki üléseiről	24
VIII. A Kisfaludy-Társaság 1891-ki költségvetése és vagyonállása	31
IX. Bírálok jelentések a Kisfaludy-Társasághoz benyújtott munkákról:	
1. Novellák (bíráltta Degré Alajos)	32
2. Mutatvány Petőfi életrajzából Ferenczy Zoltántól (bíró: Vadnai, Beöthy, Gyulai)	33
3. A mértékes magyar verselés története, Négyessy munkájának második fele (bíró: P. Thewrewk, Beöthy)	37
X. A Kisfaludy-Társaság Alapszabályai	40
XI. A Kisfaludy-Társaság Ügyrendje	47
XII. A Kisfaludy-Társaság személyzete 1891, február 8-án	58
XIII. A Kisfaludy-Társaság elhunyt tagjai ugyanaddig	62
XIV. A Kisfaludy-Társaság alapítói ugyanaddig	64
XV. A Kisfaludy-Társaság kiadványai 1885—1891.	70

Irodalmi munkálatok.

<i>Mailand Oszkár</i> : Újabb adatok az oláh népköltészethez	75
<i>Hanusz István</i> : Magyar virág, magyar fa	107

	Lap
<i>Szász Károly</i> : Emlékezés Tompa Mihályra, arczképe előtt... ---	128
<i>Dalmady Győző</i> : Erdélyben, két költemény.	
I. Mátyás szülőháza... ---	134
II. Jelszó... ---	135
<i>Vadnai Károly</i> : Hymen, novella... ---	137
<i>Lévay József</i> : A vén diófa, költemény... ---	154

HIVATALOS KÖZLEMÉNYEK.

1890/1891.

I.

GYULAI PÁL ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG XLIV. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN 1891. FEBRUÁR 8-DIKÁN.

Tisztelt gyülekezet!

Társaságunk a széptan és a szólóművészetek társasága s így a szónoklaté is. E téren is megtette azt, a mit tehetett. Átültette nyelvünkre Aristoteles és Anaximenes rhetorikáját és pályadíjakat tűzött ki a szónoklat köréből. Épen azért csak a Társaság hagyományaiból indulok ki, ha a magyar politikai szónoklatról elmélkedem, futó pillantást vetek közel multjára s egy pár eszmét fejezek ki jelenére nézve. Erre némikép a kegyelet is serkent. Az újabb magyar politikai szónoklat kezdeményezésében élénk részt vett Társaságunk két tagja is: SZEMERE PÁL, a kinek összes műveit nemrég adta ki társaságunk és KÖLCSEY FERENCZ, a kinek születése százados évfordulóját a mult év augusztusában ünnepeltük meg.

SZEMERE PÁL nem volt szónok, de folyvást érdeklődött a magyar irodalom és műveltség minden mozzanata iránt. Sajnosan tapasztalta, hogy a míg a megújult izlés és nyelvművészet mind nagyobb hódításokat tesz költészetünk és műprózánk fejlődésében, addig az egyházi szószéket, az ország- és megyegyűlés termeit meglehetősen érintetlenül hagyja. Midőn a huszas években megindította *Élet és literatura* folyóiratát, nem egyszer váltott levelet e tárgyban KÖLCSEYVEL. Abban állapodtak meg, hogy a szónoklat irodalmi oldalára is figyelmeztetni kell a közönséget. De KÖLCSEY azt hitte, hogy a példaadás többet ér az elméletnél, s óhajtotta hogy bár valaki előállana a polgári szónoklat valamelyik ágából irodalmi szempontból is méltányolható művel. SZEMERE erre őt magát kérte föl s így írt KÖLCSEY néhány el nem mondott beszédet, melyekből egypár az *Élet és literatura*-ban meg is jelent. Különös, hogy KÖLCSEY ily későre jutott szónoki tehetsége öntudatára, hogy harminczkilencz éves koráig nem szónokolt nyilvánosan s mint ő maga mondja, hallgatókép is csak egyszer jelent meg Szatmármegye közgyűlésén s kétszer Pestmegye közgyűlése karzatán. De az író szónok 1829-ben, mint beszélő szónok is

föllépett Szatmármegyében, majd az 1832—36-ki országgyűlésen s nemcsak hallgatóit ragadta el, hanem döntőleg folyt be az újabb magyar politikai szónoklat fejlődésére.

E század első tizedeiben politikai szónoklatunk, kivált magyar irodalmi szempontból, nem állott magas fokon. A főrendek nagyrészt latinul szónokoltak, a karok és rendek nagy részt magyarul, de nem a megifjult magyar nyelven s nem fejlődő műprózánk hatása alatt. Magában irodalmunkban is a szónoki próza volt legkevésbé kiművelve. FALUDI, BÁRÓCZY és KAZINCZY választékos csínt, fordulatos könnyedséget, szabatos-ságot és kellemet leheltek prózánkba, de a szónoki lendület még mindig hiányzott belőle. Ezt KÖLCSEY kísérlette meg sikeresen s az irodalomból egyszersmind átültette a megye és országgyűlés termeibe. A megifjult magyar nyelv s a művészibb szónoklat egyszerre ülték diadalukat, midőn KÖLCSEY a pozsonyi országgyűlésen megjelent. Az ifjabb nemzedék lelkesedéssel fogadta az új szónoklati irányt. DEÁK, a ki szintén ez országgyűlésen jelent meg először s a megújult magyar irodalom sugalmi között növekedett fel, hozzá csatlakozott; gr. SZÉCHENYI ISTVÁN, a ki előbb volt író, mint szónok, nem kerülhette el hatását; KOSSUTH, a ki ez országgyűlés alatt írott lapot szerkesztett, bámulója volt KÖLCSEYnek s nyomain indult; gr. DESSEWFFY AURÉL és b. EÖTVÖS JÓZSEF, a kik irodalmi kísérleteik közepett épen ez időtájt voltak a politikai pályára lépendők, szintén ez újabb szónoklati irány hívei voltak.

Alig telt el két évtized s a magyar politikai szónoklat épen úgy felvirult, mint költészetünk s egymással mintegy versenyeztek. A harminczas és negyvenes években, a mi beceست mutathatott fel irodalmunk, az leginkább költői és szónoki mű volt s az újabb szónoklat főképviselei ugyanazok maradtak, a kik kezdeményezték, bár újabb jeles tehetségek is csatlakoztak hozzájuk. KÖLCSEY szemei előtt a klasszikai, kivált a görög szónoklat remekei lebegtek, de újkori eszméket és érzéseket fejezett ki és erős lelke és lágy szíve mélyéből merítette a páthosz és gúny, a borongás és fölemelkedés elemeit, a melyek annyira jellemzik szónoklatát. Kitűnőbb társai felülmúlták őt a politikai eszmék gazdagsága és parlamenti taktika tekintetében, de formaszépséget és nyelvművészetet mindnyájan tőle tanultak. SZÉCHENYI némiképp ellentéte volt KÖLCSEYnek, keveset gondolt a formával, de nehézkes mondatain a lángész szikrái villantak meg s egy új elemet oltott szónoklatunkba: a humort. DESSEWFFY AURÉL és EÖTVÖS beszédeiben az angol és francia parlamenti szónoklat hatása is megérzett. DESSEWFFY AURÉL élénk világossága, fordulatos könnyedsége, finom dialektikája új oldalról gazdagította a magyar szónoklatot. EÖTVÖS elmélkedő lelke és érző szíve kincseit tárta élénk, európai eszméket olvasztva a magyar hazafiságba.

Azonban a kitünő szónokok csoportjából kimagaslott két alak, nemcsak, mint szónoklatunk legfőbb képviselői, hanem idő szerint, mint a nemzeti szellem megtestesülései is: DEÁK és KOSSUTH. Emez 1847—48-ban érte el hatása tetőpontját, amaz 1861—67-ben. Mindakettő szónoklatának nagy tettek voltak következményei, melyek még inkább kiemelték alakjokat, mint a szobrot a talapzat és háttér. Jellemök, szónoklatuk, politikájuk egyaránt különböztek egymástól, de épen e különbségnél fogva váltak különböző időkben a nemzet vezéreivé. DEÁK szónoklatának egyik főeleme az erős ítélet és logika. KOSSUTHÉNAK az élénk képzelem és lángoló szenvedély. DEÁK stílje egyszerű, szabatos, de egyzersmind plastikai, KOSSUTH néha dagályba csap, de mindig hangzatos és ragyogó. Senki sem tudott jobban DEÁKNÁL fényt vetni valamely kérdés bonyodalmaira, fölvilágosítani és meggyőzni a hallgatókat; KOSSUTH művészete az izgatás és lelkesítés volt. DEÁK mintegy mellőzni látszott a szónoki művészetet, inkább csak az értelmet akarta felvilágosítani, de akaratlan a szívet is melegítette, nemes méltósága, őszinte meghatottsága emelte gondolatait, hathatósabbakká tette kifejezéseit és az igazságot, melyből kiindult, vagy a melyet kifejtett, oly tökéletes alakban fejezte ki, mint az ó-kor nagy írói. KOSSUTH egészen szónok volt, az is akart maradni s igénybe vette a szónoki művészet minden eszközét. Mester volt az általános eszmék fejtegetésében, az újkori szabadság jelszavai hirdetésében s valamely tárgy, vagy tény, fény- vagy árnyoldalai kiszínezésében, de még mesterebb, ha a nemzeti emlékek, vágyak és remények húrjain játszott s egy páthozsos felkiáltásával, vagy éles gúnyával a szenvedély viharát keltette föl. Ide járult még hangjának kelleme, nagy terjedelme, folyékony és változatos előadásának varázsa, a melyet választékos s mégis természetes taglejtés kísért. Mindez hiányzott DEÁKBAN. E mellett DEÁK csak parlamenti szónok volt, KOSSUTH pedig némi közép a parlamenti és népszónok között s e sajátsága mintegy kijelölte a forradalomra.

A forradalomban nem mutat újabb fejlődést szónoklatunk. A parlamentben alig küzdöttek a pártok s KOSSUTH szónoklata töltötte be az országot egész a katastrópháig. Tizenkét évig be voltak zárva az ország és megyék termei s midőn újra megnyíltak, nagyrészt régibb szónokaikkal találkozunk, a kiknek nyomán indultak az újabbak is. Csak alkotmányunk visszaállítása után, a mint lassankint régibb szónokaink meghaltak s egy egész új nemzedék állott elő, látunk némi szembetűnőbb változást.

Valóban napjaink politikai szónoklata nem a régi többé. S ez nem is lehet máskép. A régi szónoklat két főforrásból merített: a sérelmek és a reformeszmék forrásából. Az alkotmány tényleges állapota éles ellentétben állott az írott törvénnyel s a reformokat, még a csekélyebbeket

is, folyvást gátolták. Mind két körülmény dús forrása volt a hazafiúi felindulásnak és szóközi ihletnek. Védni az alkotmányt, átalakítani intézményeinket, újjá szülni a nemzetet, volt a nagy feladat. A múlt nagy emlékei, a jövő merész reményei emelték a szellemeket s táplálták a lelkesedést. Most a tényleges állapot összhangban van a törvényekkel, a reform nagy elvei győztek s inkább csak a részletek alkalmazása, a kiépítés nehéz munkája van napi renden, mely sok szakismeretet kíván, de kevésbé hat a képzelemre és kedélyre. Ezért szónoklatunk némiképp hajlik az előadó, az értekező, a társalgó stílusra. Ez nemcsak nálunk van így, hanem Európa-szerte; Francia- és Angolországban sincsenek most olynemű szónokok, mint századunk első felében. Ez több okra vezethető vissza: részint az ízlés változására, melynek kevésbé eleme a páthosz, részint némely elvek győzelmére, melyek nagy erőfeszítésre kényszerítették a szellemeket egész a kifáradásig, részint bizonyos eszmékben való csalódásra, a melyeket nagy szónokok oly fennren hirdettek. Sőt maga az ékesszólás is rossz hírbe jött. Külföldön, nálunk is, elegenden vannak, a kik a szónoklatot általában szinpadai mesterségnek, irodalmi szellemeskedésnek tartják, mely nem méltó komoly politikushoz. Mind hiába, a szónoklat épen úgy nem fog kiveszni a világból, mint a költészet. Változtatja tárgyát, alakját, enged az ízlés hullámválzásainak, sőt teremti azokat, de lényegében mindegyik ugyanaz marad. A köztanácskozásokban mindig az fog leginkább hatni s lesz valódi szónok, a ki világosan tudja rendezni az eszméket, csoportosítani a bizonyítékokat, egészszé arányosítani a részeket, megtalálni a természetes és jellemző kifejezést, előtenni tárgyán a szellem elevenességét, a kedély melegét, akár a magasabb szónoklat körébe emelkedjék, akár az értekező és társalgó előadáshoz szálljon alá. A költő mindig költő marad, akár ódát, akár elegiát, akár dalt vagy epigrammot ír. A prózában is, mint a költészetben, minden műfajnak, műformának meg van a maga szépsége, s ha tárgyából forr ki, egyéni bélyeget visel, fel tudja kelteni figyelmünket, érdeklődésünket s hatni bír reánk.

Nem sülyedése hát szónoklatunknak, ha a változott viszonyok között, más formákat keres és talál, mint a régi. De vizsgálnunk kell sajátosságait és kerülnünk örvényeit. Régi szónoklatunknak is meg volt a maga árnyoldala. Még jobb szónokaink is könnyen estek dagályba s divatosak voltak a hangzatos mondatok, melyek inkább a fület töltötték be, mint a lelket. Mostani szónokaink, még a jobbak is, könnyen válnak pongyolákká, s néha a társalgó hang, a gondatlanul elpattanó élezt, inkább való bizalmas körbe, mint parlamentbe. Az erőszakolt méltóság és páthosz feszességet szül, a túlhajtott fesztelenség köznapiságot. Nem tagadhatni, hogy mai szónokainknak többnemű ismeretök van, mint a régieknek; a régiek leginkább a köz- és magánjog s az általános politiká-

ban voltak jártasak, most parlamentünk sokkal tágasabb köre, az állam és társadalom bonyolultabb szervezete sokoldalú készületségre kényszerítik szónokainkat. De mintha a régiek elevenebben adták volna elő, a mit tudtak s kevésbbé estek volna szárazságba. Talán igen is sok úgynevezett nagy vagy nagyszabású beszédeket mondunk, a melyek nem egy esetben csak épen hosszúak. Ide járúl még a polemia túlságos divata. Bizonyára a parlament az eszmék, pártok, sőt politikai szenvedélyek harctere s a személyes polemia sem kerülhető el, de egészen más valamely kérdés taglalásában vagy védelmében felhozott vagy felhozható ellenvetéseket csoportosítva s lényegökben czáfolni, mint részletesen, egész az aprólékossáig bírálni az egyes szónokokat, a mi gyakran árt a főeszmé kellő megvilágításának, a beszéd kerekdedségének s kitérésekre, felelgetésekre és kimagyarázásokra ad alkalmat. Azonban bárhogyan gondolkozzunk erről, annyi bizonyos, hogy mindaz, a mi elősegíti a fölösleges szószaporítást, nem forrása a valódi szónoklatnak.

Régibb és újabb szónoklatunk közt van még egy más különbség is, mely szintén figyelemreméltó. Régibb szónoklatunk szorosabb kapcsolatban volt az irodalmi tanulmányokkal, sőt magával az irodalommal is. A legkitünőbb beszédek egyszersmind versenyeztek prózánk legjobb termékeivel. Most is vannak jeles szónokaink, de beszédeikről ezt minden méltánylat mellett, sem mondhatni el, legalább oly mértékben semmi esetre sem. Mintha csökkent volna az érzék az irodalmi formák iránt. Vajha szónokaink a politikai, jogi, pénzügyi és nemzetgazdasági tanulmányok mellett többet foglalkoznának irodalmi tanulmányokkal! Bizonyára a jó író, sőt még a jó szónok-író sem jó beszélő szónok. Az írás és beszéd két különböző dolog, e mellett az író el lehet a beszélés művésze nélkül, de a szónok nem lehet az írás bizonyos művészete nélkül. A tudományos könyv a szakértőkhöz fordul, de a költészet, a szorosabb érte lemben vett irodalom és a szónoklat a nagy közönséghez. Minél több könnyedséggel, világossággal, elevenséggel fejti ki a szónok eszméit, minél inkább bírja az előadás hathatóságát, a nyelv finomságait, annál inkább szolgálja azt az ügyet, a melyért küzd, annál inkább hat nemcsak hallgatóira, hanem a nagy közönségre is, mert napjainkban egy elmondott beszéd már másnap az ország minden részében olvasható. Mindezt a szónok leginkább a nagy költőkből és prózaírókból tanulhatja meg. Helyesen jegyzi meg egy francia kritikus, hogy a költészet, mely az irodalmi művészet legmagasabb kifejezése, magával vonja a prózát is s emelkedésre kényszeríti; ha a próza nem lát maga előtt egy magasabb művészetet, melylyel versenyezni akarjon, ha nem érzi szünetlen magán a gyakorlott és finomúlt ízlés bíráló szemait, természetének enged s visszaesik a köznapiságba.

Azonban így megvonva a különbséget régibb és újabb szónoklatunk közt, a jellemzés inkább csak általában értendő s nem tagadhatni, hogy vannak viharos napjaink is, a midőn az értekező és társalgó stíl felé hajló szónoklatunkban föléled a páthosz. De az a baj, hogy az ritkán van arányban a tárggyal és helyzettel, s nem egyszer igen hasonlít, mint Mirabeau szokta mondani, az opera villámlásaihoz és mennydörgéseihez. A szónoklat megtűr, sőt kedvel némi túlzást, erősebb rajzot és színezést, de ha a túlzást is túlozzuk, ha az erős vonást és színezést erőltetjük, könnyen a torzba tévedünk. Ha igen sokat emlegetjük a haza veszélyét, a nemzeti érdekek elárulását, a közerkölcsiség súlyedését; ha aránylag nem épen legfontosabb kérdésnél is meghúzzuk a vészharangot: megrontjuk szónoklatunkat, mert a felindulás és hang nem lévén összhangban a valósággal, többé-kevésbbé komikai ellentétet idéz elő, e mellett a közönség sokat hallva, annyira megszokja, hogy talán épen akkor nem találunk visszhangra, midőn csakugyan veszély közelget. Ha egy kedves állatunk elvesztésekor elsírjuk könnyeinket és jajveszékélünk, mi marad akkorra, midőn legkedvesebb barátunk vagy gyermekünk hal meg? A szónoknak még más szempontból is szüksége van önuralomra a szenvedély felindulásai közepett is. Igaz, a parlament nem szalon s bizonyos fokig megtűri a gúnyt és az élességet, de euphemismussal szólva, nem a nyersséget, legkevesbbé akkor, ha szándékos és kiszámított. A szóbeli dulakodás épen úgy megrontja a szónoklatot, mint megrontották Görögországban a circus véres látványai a drámai művészetet, midőn azokat a hódító rómaiak ott meghonosították. De attól, hogy ide fajúlunk, megóv bennünket pártvezéreink tekintélye, jeles szónokaink példája s a közvélemény ereje.

Immár elmúlt ötven éve, hogy újabbkori politikai szónoklatunk fejlődni kezdett s fejlődésében oly mély nyomokat hagyott közéletünk és irodalmunk történetében. Újjászületésünk, dicsőségünk és gyászunk, fölemelkedésünk és bölcseségünk nagy emlékei vannak hozzákötve. Adja Isten, hogy az újabb ötven év méltó legyen előzőjéhez s politikai szónoklatunk mindinkább szilárdítsa nemzeti létünket és gazdagítsa irodalmunkat.

S ezzel megnyitom a Kisfaludy-Társaság negyvennegyedik ünnepélyes közülését.

II.

BEÖTHY ZSOLT TITKÁRI JELENTÉSE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1891. FEBR. 8-KI XLIV. ÜNNEPÉLYES KÖZÜLÉSÉN.

Tisztelt hallgatók!

A szerény és csöndes munkálkodás körébe, melyet a Kisfaludy-Társaság folytatott, ez évben is többször hatott be nemzeti és irodalmi ünnepélyek lelkes zaja. Aradon vértanúit ünnepelte a nemzet. Az ércszobor, melyet a magyar «mártírok piaczn» emelt nekik, a tisztán ragyogó nap fényét verte vissza, s a kik csak körülállották, mind az ezrek, s a kik csak lélekben lehettek ott, mind a milliók szívében megrezdülhetett a hála is, hogy ime nem egy komor gyász boruját kell rejtegetnie, hanem szabad és derült ég alatt áldozhat szent kegyeletének. A szép nap ünnepe volt a magyar szobrász-művészetnek is, melynek egy jeles alkotásáról hullott le a lepel. A nemzeti eszme szülte ujjá költészetünket és irodalmunkat, s mint a magyar színművészet, úgy a magyar képfaragás is ugyanannak az eszmének szolgálatában és szolgálatára született. A művészetek történetében mindenesetre kivételes és szokatlan jelenség, de azt hiszem, művészi szempontból sem lehangoló. Nagy és állandó érzések nem nyugszanak, míg a képzelet alkotásaiban s a nyilvánítás módjában meg nem találják összhangos és jellemző kifejezéseket. A nemzeti érzés, mely életre keltette a magyar költészetet, már rávezette a nemzeti tartalomra és nemzeti formákra; a természet törvényeinél fogva rá fogja vezetni a magyar művészetet is. A városligeti műteremben ARANYUNK szobrának most készülő két mellékalakján már ott dereng művészetünk ez új korszakának hajnala.

De szorosabban irodalmi emlékünnepeknek is egész sorát értük a múlt esztendőben, mely KÖLCSEY születése évének százados fordulója volt. Efordulót Szatmárvármegye ülte meg a háznál, melyben legnagyobb fia született, a teremben, hol nemes eszméi tolmácsolatában a magyar politikai szónoklat megtalálta művészi formáját, és a sirnál, melybe korán roskadt, mert WESSELENYIKÉNT «nem volt közénk való». Debreczen

CSOKONAI nevére és emlékére alapított egyesületet, mely díszes üléssel nyitotta meg, érdemes társunknak VÉRTESI ARNOLDnak vezetése alatt, munkálkodását. Bárez egyesületeink, általános közmívelődési feladataikon kívül, gondolnának azon sajátos tudományos kötelezettségekre is, melyet nevökkel mintegy magukra vettek, s irodalomtörténetünk érdekében ama nagyok pályájának buvárlásával és feldolgozásával áldoznának emléköknek, nemcsak kérvén ez emlékek fényéből, hanem a szó nemesebb értelmében terjesztvén is. Nógrád MADÁCH arczképét leplezte le, a sopronyi evangélikus főiskola pedig, magyar társasága alapításának száz éves fordulóján, KIS JÁNOSnak, a nemes tanítónak, emlékére rendezett ünnepélyt. Mindezeket felkeresték üdvözetünkkel képviselőink s felkerestük lelkünkben mindnyájan. Alkalmuk meg-megállította gondolatainkat az idők határkövein: a múlton, melyben jóformán értetlenül jártak a tömeg között, a jelenen, melyben már hivatkozunk nagyságukkal s emlékköveket állítunk nekik, és a jövőn, mikor majd — olvasni is fogják őket.

Köszöntsön be nálunk minél hamarabb és minél teljesebben ez a jövő! Ezt kérjük és munkáljuk eleitől fogva Társaságunkban, ezt kértük és munkáltuk a lefolyt évben is. Tettük különösen kiadásainkkal. Három nagy kötetbe gyűjtve kiadtuk SZEMERE PÁL műveit, ki közöttünk KÖLCSEY székét foglalta el s munkáit bocsátotta közre. Kiadásunk a hálás tanítványnak és kegyeletes veteránnak, SZVORÉNYI JÓZSEFnek, a kitünően avatottnak kezeiből került. SZEMERE mestere volt a finom ízlésnek, elmés taglalásnak és ötletes előadásnak, s a ki ezekben mester volt, mester is marad. Egyéniségének nagy és ritka adománya volt, hogy finom ízlése nem csontosodott meg, nem száradt ki belőle soha a lélek, mely az élet levegőjére vágyik. Már pályájának első korszaka sajátos vegyületben mutatja a német klasszicizmus és német romantika szellemét: a kizáróság hatalmaskodó kísértése sohasem ejti meg. Hosszú életén át rohamosan fejlődő költészetünkben nemcsak sokat megért, de mindent megértett: ősz hajával az ifjan dobogó szívet, a vénség terhével a megifjodó időt. A ki mestere volt a szonettnek, megérte a népdal diadalát, s megérte olyan fogékony szívvel, hogy lándzsát tört PETŐFI mellett. E tiszta és nemes fogékonyság tekintetében rokona volt ERDÉLYI János is, kinek *tanulmányaiból* szintén az idén bocsátottunk közre újból egy kötetnyit, melynek legbecsesebb darabja az ötvenes és hatvanas évek magyar lyrájának ismertetése. ERDÉLYI is azok közül a nagy kritikusok közül való — és csak ezek az igazán nagyok, — a kik tudják és értik, hogy: *a művészet az emberi szellemnek örök megifjodása*. Mesterétől, HEGELTől megtanulta, hogy a költészet és művészet folyton fejlődik, még pedig nemcsak a lángelmék által, hanem mintegy önönmagának természetes

életfolyamatában. Fejlődik az életnek ezernyi viszonyai által, melyeknek felismerése, méltatása, ha kell: irányzása, nem pedig tagadása az igazi kritika feladata. A héroszok kultusza és magyarázata mellett az eszthetika az élet egy oldalának tudománya, az emberi szellem bizonyos törvényeinek vizsgálata, melyek, minél szövevényesebb jelenségekkel állunk szemben, annál inkább fogynak és tisztúlnak, de egyszersmind annál erősebbeknek és sérthetetlenebbeknek tűnnek fel.

E törvényekben gyökerezik az emberi élet tragikus összeütközései ama kétezeréves paródiájának hatása, mely a görög satyrdráma egyetlen maradványa: EURIPIDES *Cyclopsa*, melyet CSIKY GERGELY pályanyertes fordításában adtunk alapítóinknak. Ezekben a tragédiáé, mely a szentimentálisnak egy lehelletével kívánta új életre ébreszteni az antik eszmék plasztikus nyugalma: GOETHE *Taurisi Iphigeniájáé*, mely kiadványaink során CSENGERI JÁNOSnak méltó dicséretet aratott átültetésében jelent meg. Ugyane törvények értetik meg ama, merőben másnemű felfogás és érzés hangjainak hatását is, melyeken LEOPARDI zengte nyomorát, meghasonlott szívének panaszait, melyeket RADÓ ANTAL fordításában szintén az idén, szintén általunk vett először irodalmunk, A történeti regénynek is bemutatottuk egy kitűnő képviselőjét: MEYER KONRÁD FERDINÁNDOT, kinek *A szent* című regényét PÉTERFY JENŐ fordította le és vezette be vállalatunk számára. Műfajának első rangú művelője, ki valóban történetet ír, de a régiek carmen solutumának értelmében. A történetnek nem külsőségeit, hanem lelkét, a korszellem megtestesülését keresi az emberben, az öröknek és időszerűnek az emberszívben való csodás találkozását, melyben őseink sorsa megfogant és unokáink sorsa meg fog foganni. Kiadványaink sorában meg kell említenem *Értekezéseink* huszonegyedik kötetét, mely egy szélfoglatlón, múlt közülésünk felolvasásain, pályanyertes és dicséretben részesült művein kívül egy nagyobb dolgozatot tartalmaz az oláh népköltésről MAILAND OSZKÁRTÓL, kit ethnographiai tanulmányútjában Társaságunk támogatott. Az idén is segítette SEBESTYÉN GYULÁT, ki a dunántúli magyar népköltés termékeiből gazdag és érdekes gyűjteményt hozott. Ime ezidei könyvkiadásaink és buvárlataink. A ki ismeri eszközeink csekélységét, bizonyára nem fogja csekélyleni.

Társaságunk működésének másik oldala felolvasásaink voltak. Tíz felolvasó ülésünk mindegyikére díszes és nagyszámú közönséget gyűjtöttünk; bár sikerült volna ne csak hallgatókat, hanem az irodalom számára olvasókat is gyűjtenünk. Tagjaink ez évi előadásainak sora a következő: BAKSAY SÁNDORTÓL *Egy földél alatt két otthon s az Iliász* harmadik énekének fordítása, BARTÓK LAJOSTÓL töredék *Erzsébet királyné* című drámából, BAYER JÓZSEFTÓL *Ináncsi Pap Gábor Sappho-fordítása*, BEÖTHY ZSOLTTÓL *Poetika a mithoszokban* s négy kisebb költemény, BERCEK ÁRPÁDÓL *A kinek*

pénze van című novella, CSIKY GERGELYTől a *Cyclops* fordítása és mutatvány *A nagyra termett* című vígjátékából, DALMADY GYÖZÖTől három, majd ismét négy lírai költemény, DEGRÉ ALAJOSTól részlet az *Akarat* című regényből s *A jég* novella, ENDRÓDY SÁNDORTól *Szirtharang* című költemény, HEINRICH GUSZTÁVTól *A német végzetdráma kezdetei*, LÉVAY JÓZSEFTől nyolcz kisebb költemény, MIKSZÁTH KÁLMÁNTól *Aesculáp az alföldön* című rajz, SZÁSZ KÁROLYTól *Dal a madárról*, VÁRADI ANTALTól *A római színészet Caesar korában* s egy költői levél, ZICHY ANTALTól *Széchenyi külföldi utazásairól*, végül gróf ZICHY GÉZÁTól *Fiam emléke* címen három költemény. Vendégektől pedig eme dolgozatok terjesztettek elő: APOSTOL BERTALANTól *Kórházban* költemény, CSENGERI JÁNOSTól mutatvány *Iphigénia*-fordításából, DENG JÁNOSTól *Csáki Lóra* című költői beszély, HANAK ISTVÁNTól *Magyar virág, magyar fa* című értekezés, MAILAND OSZKÁRTól *Újabb adalékok az oláh népköltéshez*, MELHÁNÉ SZAÁK LUJZÁTól *Jósika és a kritikusok*, PEKRI KÁROLYTól *Örök élet* költemény, RADÓ ANTALTól LECONTE DE LISLE három költeményének fordítása, SZÉCHY KÁROLYTól *Vajda Péter elbeszélései*, végül VÁLI BÉLATól *Szigligeti tragikái nőalakjai*. Tartottunk e szerint 51 felolvasást, még pedig 15 prózait és 31 versest. Eredeti mű közülök 45, műfordítás 6; eszthetikai és irodalomtörténeti tárgyú 10, prózai elbeszélés 5, elbeszélő költemény 7, drámai 4, lírai 21.

Üléseink látogatóinak nagy körén kívülről is részesültünk buzdító elismerésben és anyagi támogatásban. A Pesti Hazai Első Takarékpénztár, mint évenként rendszeren, ismét 200 frttal gyarapította alapítóknket, mely immár 112,091 frt 50 kr-ra emelkedett. Hozzájárultak még ez évben: Baghy Imre és a tordai nőegylet 100—100 frttal, Balogh István 100 és Várady Károly 200 frtos végrendeleti hagyományokkal. Midőn nevöket és emléköket a hálás köszönet szavával említem: egy szomorúbb lapra, Társaságunk veszteség-számlájának oldalára kell fordítanom. Egy név hiányzik sorainkból, mely méltán volt kedves mindnyájunknak, méltán tisztelt valamennyiünk előtt: P. SZATHMÁRY KÁROLY neve, kit ez év első hónapjában veszítettünk el. Az irodalomnak sok ágában működött, de első szerelméhez, a történeti regényhez sohasem lett hűtelen. Egyetlen tanítványa volt Jósikának. Talán nem vallotta be magának, de a történetet inkább mint nemzeti múltat szerette csak s nem épen költői motivumaiért: költészettel csak azért vegyítette, hogy szeretetének, lelkesedésének minél tágabb körű és mélyebb hatást szerezzen. Oh örök és szent és áldott szövetsége a magyar hazafiságnak és magyar költészetnek, mely nagygyá teszi a kicsinyt és nagyobbá a nagyot! Ép oly szívesen követtük mindnyájan SZATHMÁRYT az erdélyi fejedelmek fényes és magyar udvaraiba, a mily lelkes vezetőnk és magyarázónk ő

volt minékünk, azokban a szomorú napokban, midőn a nemzeti múltra emlékezni annyi volt, mint remélni a nemzet jövőjében. Bizonyára álmodott költői dicsőségről s ez álom volt jutalma nappalainak súlyos gondjaiért, fáradhatatlan munkásságaért, hű és példás kötelességteljesítéséért. Álmaink az égből jönnek, de napjainknak mi vagyunk urai s ezeken vetjük, a mi után aratást várhatunk. SZATHMÁRY szeretetet vetett. Három szeretet jellemezte: hazaszeretet, emberszeret, tudományszeretet. Van-e közöttünk és kívülünk csak egyetlen bizonyossága is, hogy mást aratott, mint szeretetet?

Jobb napok virradtak ránk azoknál, melyeknek nehéz kódéből az ő ifjúságának és egész életének eszménye kibontakozott. De történetünk nagy erkölcsi erejére mindig szükségünk van és szükségünk lesz. Százados küzdelmek és szenvedések árán szereztük ezt az erőt: a mienk az, használjuk, éljünk vele. Erre törekszik Társaságunk, midőn új pályafeladatul hazánk történetét tűzte ki a gyermekek és a nép képzeletéhez és felfogásához szóló előadásban. De hisz a mi működésünk köre: a művészet? Hát méltatlan feladat-e a művészethez: bölcsességben, elevenességben és egyszerűségben a népmesével kelni versenyre? Méltatlan feladat-e az, melynek megoldására a világirodalomnak olyan nagyjai, mint GOLDSMITH, DICKENS és GUIZOT legjobb erejüket fordították? A leghatásosabb tárgy kínálkozik benne feldolgozásra a legelevenebb képzelet s a legfogékonyabb érzés számára. Ezt a képzeletet és érzést, talán ezerekét és ezerekét, származásának bontakozásakor, tehát korán és örökre, mélyen és változhatatlanul meghódítani szívünk legdrágább ideáljának, a nemzetinek: oly törekvés, mely legnagyobb tradícióinkhoz méltó. Im KISFALUDY KÁROLYTól kezdve mind javallólag intenek.

III.

LÉVAY JÓZSEF BESZÉDE

A KISFALUDY-TÁRSASÁG NEVÉBEN, A SZATMÁRMEGYEI KÖLCSEY-ÜNNEP ALKALMÁVAL, CSERÉN, 1890.
AUGUSZTUS 10-DIKÉN,

Kölcsey Ferencz sírjánál.

Leteszem KÖLCSEY sírjára a Kisfaludy-Társaság koszorúját. Jeléül teszem le ama hódolatnak, melyet Társaságunk az ő neve és érdemei iránt táplálni meg nem szünt; jeléül ama szellemi kapcsolatnak is, mely által magunkat az ő tiszta, nemes lényével s fenkölt működésével folyvást összeköttetésben érezzük.

A Kisfaludy-Társaság ugyanis, melynek nevében és képviselésében szólok, mindjárt megalakulása után (1837.) első rendes tagjai sorába emelte KÖLCSEY-t, akinél azok közt egy sem volt arra termettebb és készségesebb, hogy a Társaság kitűzött céljait eredményesen szolgálhassa. Ihletett költő és széles látókörű műfilozóf, mestere a szép ízlésnek, művészi szónok és bűbájos nyelvű stilisztá.

A gondviselés azonban nem engedte neki, hogy fényes nevénél egyébbel járúljon az új irodalmi kör értékének emeléséhez. Már a következő év (1838) augusztus 24-én ő lett ifjú Társaságunk első halottja s megürült helyét a tagok sorában az ő mindenek fölött szeretett barátjával SZEMERE PÁLlal, töltötték be.

Ámde, tisztelt közönség, a mulandóság nem veszi el tőlünk végkép és mindenestől azokat, a kik életöket magas céloknak s el nem mulandó erkölcsi eszméknek áldozták. Örökség gyanánt maradnak utánok az eszmék és célok, melyekért lelkök egész hevével küzdöttek, sőt fennmarad megtisztult szellemi alakjuk is, hogy intse, buzdítsa az utókort: fölemelni és tovább lobogtatni azt a zászlót, mely az ő elhidegült kezökből kiesett.

Ime, tisztelt közönség, KÖLCSEY FERENCZ születése után egy század mulva is újult erővel gyűl ki a hálás kegyelet és emlékezet az ő magasztalására. Szatmármegye lelkes közönsége önmagát is megtisztelő ün-

nepet szentelt nagy fia emlékének, a kinek valamint hatása és fénye az egész nemzetre kiáradott, úgy ünneplésének örömjaja sem maradhatott szeretett megyéje szűk határai közt, hanem hazaszerte visszhangra talált sziveinkben. És eljövénk közelből és távolból hódolatot tenni az ő szellemének s abban az örök szép és örök jó, a szabadság és a honszeretet örök eszméinek! Arczképét és szobrát szent lelkesedéssel vette körül az ünneplők serege, s virágokkal és koszorúkkal halmozta a virágtalan és koszorútlan életért. Magasztos érzelmek közt látogatott el ime a csekei sírhoz is, hogy lefizesse a kegyelet és hálás emlékezet adóját az ott nyugvó lánglelkű honfi és költő porai felett, hogy önérzetesen s fern dobogó kebelrel adjon feleletet a *halottnak* a kérdésekre, melyeket egykor az *elő* hangoztatott nemzeti nyelvünk miatti tünődéseiben: «és ti hívek hol vagytok? hol a hála, mit a hazától érdemlétek? hol a könny, mely szentté tenné a sírdombot, mit hamvaitok felett a mindennapi szokás szűken hányatott?» . . . Oh! tekints alá most egedből, dicsőült társunk! és lássad kibékülve, hogy mert hív valál, sírod felett itt vannak a hívek, itt van a hála, itt van a könny, mely emlékedet áldva buzog fel szemeinkben!

Nem lehet czélom e helyen mérlegelni a hatást, melyet KÖLCSEY irodalmi s politikai működésével közéletünk és irodalmunk fejlődésére gyakorolt. Nem lehet czélom szemlét tartani költői és egyéb művei felett, melyekkel nevét maradandóvá tette nemcsak saját kora, hanem a késő utókor előtt is. Én előttem a sírnál az egész ember lénye, egységes alakja lebeg, melyet hosszú küzdelem, a közjóért önmagát emésztő élet, a költészet és a komoly való művészi keze alkotta meg, s melynek minden vonása annál mélyebb rokonszenvre és tiszteletre indít, minél közelebb járulok hozzá.

A *honfit* és a *költőt* ünnepeljük; bátran hozzá tehetem, hogy ünnepeljük az *embert* is.

Ki szolgálta valaha a közpálya férfiai közt több odaadással eszményeit? Kinek volt valaha köztünk mindent magába foglaló kizárólagosab ideálja a haza? melynek szerelme, féltő aggodalma oly meghatón zeng újra meg újra érzékeny lantja húrjain. Int, vádol, buzdít s szíve mélyéből sóhajtja, hogy annak omladékain reszketve fogna szétomolni. Majd ihletett, jós szemmel pillant a jövőbe, midőn közeledni látja ama mesés kort — én azt mondom a mi «névtelen félisteneink» korát — melyben

Rohan mint ár, a győzelem
Kelettől nyugotig:
A láncsa zúg, — a lobogót
Magas szellők viszik.

Ledőlt országok hamvain
 Egy szebb hon támad fel,
 Mely lelket tölt, mely szívet ráz
 Neve zengésivel.

Oh bizonynyal imádás tárgya volt neki az a szenvedő szép haza; tárgya és célja, érzelmei és gondolatai összességének s egész életének s annál hőbbben szorította azt kebléhez, minél közelebből ismerte és érezte szenvedéseit.

«Ime ez a haza — így ír naplójában, midőn mint országgyűlési követ az előtte álló feladat nagyságán tünődött, — ime ez a haza, mely gyermekségem álmaiba, mely ifjú- és férfikorom érzelmeibe lángvonásokkal szövé szent képét; ez a haza, melynek dicsőségéért meghalni oly régi s oly szép gondolata volt lelkemnek, s melynek háromszáz évü sebeit szívem alatt ezerszer érzém megújulni». . . .

Igy a költészet és a hazafiság egy szép egészsze olvadt az ő alakjában. Amannak zöldelő virányai még akkor is üdítették lelkét, midőn emennek sívár küzdelmei között elzsibbadott. Mert a mint az írói csendes munkásságból a viszonyok kényszerű nyomása alatt politikai térre lépett, mintegy távolba vonulni látszott előtte a merengő muzsa. A politika, mely annyi költői tehetséget, annyi szívnyugalmat és boldogságot csalt már magához áldozatul, őt is zajló örvények közzé sodorta s mint kedvencz tanítványa, PAP ENDRE említi, «szíve már csak pihenni járt a szentelt ligetekbe, de maga nem lakozék ott többé s a csalogány zengésétől szoktatta magát a világi zajhoz, melytől húsz évig elvonúlt!»

Pályája a férfi kor teljében szakadt meg. A soha nem nyugvó s magasra törő szellem korán széttörte gyenge porhüvelyét. Mélyen érző nemes szívének s föllengő elméjének dús kincsei itt maradtak műveiben mindnyájunk drága örökségeül. Sőt itt maradt azokban az ő földi gyarlóságtól megtisztult eszményi alakja is, melyet az írói dicsőség mellett az erény s az erkölcsiség tiszta fénye sugároz körül. Ha műveiből mindenha gyönyört és bölcs tanúságot meríthetünk, életéből bizonynyal ép annyi fölemelő érzéseket. Mert ő benne a *költőt* és *hazafit* nem hazudtolta meg az ember.

Ily magasztos érzésektől eltelve állunk sírod körül dicsőült jelesünk! itt, hol poraidat több mint fél század óta bírja és rejti a mulandóság. Ide jöttünk hozzád emlékezni, dicsőíteni, lelkesedni. Mert az igazi hazaszeretetet gyökerei nemcsak a föld felett, nemcsak a mai nap küzdelmeiből és reményeiből szívják az éltető erőt: lenyúlnak azok e végett a sírok mélyébe is, melyekben egy-egy kiegészített hű szív hamvai nyugszanak.

Vedd bizonyyságtételünket arról, hogy szeretett hálás megýéddel a

nemzet jobb része egygyé olvadt a te dicsőítésedben! Vedd megnyugtató elégtételül ott fenn ama láthatlan világban, hogy a miért itt e földön minden csepp véred buzgott s életed fáklyája ellobogott, ez a sokat szenvedett haza üdülni kezd immár, mi pedig a te fényes példádát követve egyesült erővel küzdeni fogunk, hogy erőben, erkölcsben hatalmassá és boldoggá is legyen.

Fogadd jó néven végre azt is, hogy sírodra én tettem le a hálás kegyelet egyik koszorúját, én a te tündöklő nyomaiddban járó gyöngye epigon, a kit bár sors és tehetség, kor és egyéb viszonyok nagy meszsiségbe állítottak utánad: de mégis hasonlóddá tettek annyiban, hogy mint hajdan te, én is egy hazafias szép megye köztollát tartom kezemben és mint te, én is a muzsa szolgálatában lelkesedem az örök szép eszméjeért, a nemzet felvirulásaért. Most pedig sírodon zendítem meg lantomat.

Kölcsey sirjánál.

Cseke, 1890 aug. 10.

Rendülj örömtől néma földkebel!
Mely itt az ő szent hamvát rejtet el.
Érezd a nemzet dobbanó szívét,
Midőn ünnepli leghívebb hívét
És bölsejétől sírjáig kíséri
És száz évét egy pillanattal méri
S ha eddig zord, göröngyös volt az út,
Sírjára tesz most hálakoszorút.

Lángzó kebellet jégkeblek között,
Csalódások szirtjébe ütközött...
Körülvevé borongó éjtszaka,
De volt az ég boltján sarkesillaga;
Könyös szemmel mindig csak arra nézett
És az vezette, mint csodás igézet, —
Az volt erőforrása szüntelen:
Sark-csillagod, égő honszerelem!

Alakját a föld szennye és pora,
Nem érinté, nem lepte meg soha...
Ős bérczetető, mely dicsfényben mosolyg,
A mig alatta köd s felhő gomolyg. —
Midőn leroskadt, ah! bizony valót szólt
Az a sohaj, hogy: «nem közénk való volt»,
Finom lénye a menyinyel volt rokon:
Bús vándor a bús földi hantokon.

A szellem, oh! leng tőle még felénk
Kik vész után biztosb ösvényt lelénk;
Még lantja zeng, mélézva a dalon,
Mintha pengetné gyöngye fúvalom, —

Csodás szép összhangját el nem felejt,
Szivünket édes ámulatba ejti,
Velőkig hat siró, intő szava.
S mind annak lelke egy szó: a Haza!

S fölzensdül a mag, melyet szerte szórt,
A honfi munka nem hiába volt,
S az aggó kétség, a félénk remény,
Az önmagát emésztő érzemény:
Oh vajha még a mennyben is örülne
S halvány arczán a fölleg felderülne,
Hogy e nemzet, melyet imádva lát,
Letette immár özvegy fátýolát.

Letette! és derengőbb ég alatt
Kinyílt pályán emelt fővel halad
S midőn a múltra vissza-visszanéz,
Megrázkódik... s feszül a sziv, a kéz
Zászlója már buzditva leng a légben
A szabadság megifjító szelében
S ha érte küzdve győzelmet nyerünk,
A költő lelke együtt győz velünk.

IV.

JELENTÉS

az 1890-ik évi Somogyi Dezső-pályázatról.

A Somogyi Dezső jutalomra 1890-ben költői levelek pályáztak, szám szerint harmincz. A legtöbb köztők levél alakban írt lyrai ömlengés, de nem valódi költői levél, a mely a tanköltészet egy faja s bizalmas levélalakban komoly elmélkedéssel vagy satirai hangulattal valamely erkölcsi, társadalmi vagy irodalmi igazságot szokott költőileg tárgyalni. A pályaművek között öt van, a melyek egy vagy más tekintetben figyelmet érdemelnek.

A 21. sz. *Levél kedvesemhez*. Ebben a távol levő szerelmes üdvözli kedvesét, biztatja, hogy nem sokára megjő s leendő házasságuk boldog képeivel vigasztalja. Csinos verselés és nemes érzés jellemzik e költeményt, de tulajdonkép lyrai mű és nem tanköltemény.

A 27. sz. *Barátomnak*. Ez egy a költészettől visszavonult költő, a kit barátja költésre unszol. A levélíró elmondja, hogy miért nem folytatja többé pályáját: az eszmények kivesztek az életből, a természettudomány kiölte a hitet, de magánviszonyai sem engedik, hogy a költészetnek éljen, mert ha néha meglepi is a lelkesedés, egész nap hivatalos kötelességeinek kell élnie. — Szerzője jól versel s egy pár sikerült részlet is nyújt, de az egész oly egyoldalú, subjectiv, sőt egyéni felfogás szüleménye, hogy teljesen kizár némi objectiv álláspontot, a mi a tanköltemény egyik lényeges része s e mellett ellenmond önmagának is, mert ha a költő azért nem ír, mivel kiveszett az életből minden eszmény, írhatna-e akkor, ha hivatalos dolgai megengednék?

A 20. sz. *Válasz egy nő levelére*. Inkább költői levél, mint az előbbieik, a mennyiben egy társadalmi eszmét igyekszik tárgyalni költőileg. Egy nő panaszkodik, hogy mily nehéz a nő helyzete s a férfiak okai, ha nem felelhetnek meg hivatásuknak. A költő igyekszik megnyugtani barátnőjét, hogy minden nehézségen diadalmaskodhatnak a nők kötelesség-érzettel, akarattal s az öntudatban lelhetik jutalmukat. A költeménynek

vannak sikerült részei, ilyen kezdete és befejezése, de az a baj, hogy a panasz benne sokkal hatásosabb, mint a megnyugtató, mely bágyadt és elmosódó s így épen a didacticai elemből nem fejlődik valami életre valóbb eszme.

A 28. sz. *A világ folyása*. Ez még leginkább költői levél az összes pályaművek között, a mi a hangot és törekvést illeti, de tartalma ennek is szegényes. A levelet egy érdemes öreg úr írja ifjú barátjának, a ki a kormányban részt vesz. Nem elég a jó törvény, végre is kell hajtani, még ez sem használ semmit, ha az embert nem neveljük kötelességérzővé. E két eszme körül forog a szerző elmélkedése, de semmit sem fejt ki, a legnagyobb általánosságban marad. A mit mond, jól elmondja, de kevés a mondani valója.

Az 5-ik sz. *Egy vidéki poétához*. Humoros hangon tanácsot ad egy vidéki költőnek, hogy ha valamire akar menni, legyen híve valamely ismusnak (pessimismus, naturalismus), mert ez most divat s csak így boldogulhatni irodalmunkban. Majd fordít a dolgon s abban hagyva a tréfát, komolyan azt tanácsolja költő barátjának, hogy daloljon szíve sugallata szerint:

Dalolj, dalolj, mint a madár az ágon,
S feledd, hogy *ismus* is van a világon!

A műben túlnyomó a szatirai elem s egy pár igen sikerült humoros ötlete van, de a többi bágyadt és az eszmei tartalom sekélyes.

A bírálók egyike ez utolsót, az *Egy vidéki poétához* című pályaművet, tekintettel kifogástalan verselésére, sikerült humoros ötleteire s azon körülményre, hogy a közgyűlésen való felolvasásra is alkalmas volna, méltónak találta a jutalomra. A bíráló bizottság többsége azonban, két szavazattal egy ellen, a Somogyi Dezső jutalomnak ez úttal való ki nem adását véleményezte; de egyhangúlag javasolja, hogy az 5. sz. *Egy vidéki poétához* című, valamint a 28. sz. *Világ folyása*, és a 20. sz. *Válasz egy nő levelére* című pályaművek méltányló elismerésben * részesüljenek.

Budapest, 1891. január 28.

GYULAI PÁL.
DALMADY GYÖZÖ.
CSIKY GERGELY.

* A társaság 1891. február 4-dikén tartott közülése egyhangúlag elfogadván a bizottság jelentését, a jutalom nem adatott ki.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG JUTALOM-TÉTELEI.

(Kihirdették 1891, február 8-dikán.)

I. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1890-re): Kívántatik a magyar politikai szónoklat története 1825-től 1849-ig bezárólag. Megjegyeztetik, hogy e pályázat nem a politikai szónoklat által vezetett magyar közélet történetét kívánja, hanem magának a politikai szónoklat természetének, fejlődésének s legnevezetesebb képviselőinek jellemzését. Terjedelme lehet körülbelől 15—20 ív. (Kitűzetett 1890 február 5-én.)

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje 1891, október 31-ike.

II. LUKÁCS KRISZTINA JUTALOM (1891-re): Kívántatik Magyarország története, gyermekek és a nép számára, ezek képzeletéhez szóló és felfogásához mért csoportosítással, jellemzéssel és előadásban. Tájékoztatásul szolgálhatnak Dickens és Guizot hasonló irányú művei. Terjedelme lehet 10—20 kisebb alakú nyomtatott ív. (Kitűzetett 1891 február 4-ikén.)

Jutalma a Lukács Móricz által nejének, Birly Krisztinának emlékére tett alapítványból 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1892, október 31-ike.

III. SZÉHER ÁRPÁD JUTALOM: Kívántatik Aeschylus Oresteia Trilógiájának fordítása, az eredetinek versalakjában.

Jutalma 500 frt.

Benyújtásának határideje: 1892, október 31-ike.

IV. BULYOVSZKY GYULÁNÉ, SZÍNműVÉSZNŐ JUTALMA: Kívántatik egy, Mátyás király emlékezetét dicsőítő óda.

Jutalma 200 frt.

Benyújtásának határideje: 1891 október 31-ike.

A pályamunkák idegen kézzel, tisztán és olvashatólag másolva, bekötve, lapozva, a szerző valódi nevét rejtő lepecsételt, jelmondatos levél kíséretében, a fenn kitett határideig a Társaság titkárához (Akadémia palotája) küldendők.

Megjegyzendő, hogy a Bulyovszkyné-jutalom kivételével, mindegyik pályadíjért versenyző munkák közül csak az nyerhet jutalmat, mely nem csupán aránylag jobb a többinél, hanem a melynek önálló becse is van,

A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak. A Társaság fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha szerzőjük egy év lefolyása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül közrebocsáthassa.

A pályaművek kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

VI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

NEGYVENNEGYEDIK KÖZÜLÉSÉNEK TÁRGYAI,

1891, február 8-dikán.

1. *Gyulai Pál* elnöki megnyitó beszéde.
 2. *Beöthy Zsolt* titkári jelentése a Társaság lefolyt évéről.
 3. Emlékezés **Tompa Mihályra**, arczképe előtt. *Szász Károly* rendes tagtól.
 4. Erdélyben, két költemény *Dalmady Győző* rendes tagtól.
 5. *Hymen*, novella *Vadnai Károly* rendes tagtól.
 6. A vén diófa, költemény *Lévay József* rendes tagtól.
 7. *Csiky Gergely* másodtitkár jelentése az 1890-ik évi pályázat eredményéről.
 8. Az új pályakérdés kihirdetése.
 9. Elnöki zárszó.
-

JEGYZÖKÖNYVI KIVONATOK

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1890/91. ÉVI ÜLÉSEIRŐL.

6. A titkár fölveti a kérdést, vajjon a Társaság segélyével történt kutatásokról benyújtott s az Évlapokban kiadott jelentésekért jár-e tiszteletdíj? Szász Károly másodelnök indítványára határozatba megy:

Kidolgozott értekezésekért jár tiszteletdíj, de nem az egyszerű jelentésekért, s vajjon a benyújtott dolgozat egyiknek vagy másiknak vétessék-e, esetről-esetre fog elhatároztatni.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. febr. 28-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

19. Titkár jelenti, hogy Leopardi költeményei, Radó Antal fordításában és a Társaság kiadásában, megjelentek, s a munkának egy példányát a fordító ajándékban küldte meg a Társaság könyvtára számára.

Köszönettel fogadtatik.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. ápril 30-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

20. Titkár jelenti, hogy Téglás Gábor igazgató köszönő levelet intézett a Társasághoz abból az alkalomból, hogy Évlapjait a dévai főreáliskola könyvtára számára díjtalanul küldötte meg.

Tudomásul szolgál.

28. Titkár jelenti, hogy az Akadémia elnöksége meghívta a f. hó (május) 11-én tartott közgyűlésére a Társaságot, melyen azt elnöksége képviselte.

Tudomásul vétetik.

29. Titkár jelenti, hogy a debreczeni Csokonai-kör június 1-én tartandó megnyitó ülésére meghívta a Társaságot.

A Társaság képviselésére Zichy Antal r. t. kéretik fel.

33. Titkár jelenti, hogy Szemere Pál munkái három kötetes kiadásának bolti ára 6 frtra tétetett; indítványára

határozatba megy, hogy a Társaság alapítói és az iskolák ugyane munkát leszállított áron, 4 frtéért szerezhetik meg.

34. Szemere Pál munkái 700 példányban jelenvén meg, a Társaság

tulajdonába tartoznak; kérdés támadván, megkapják-e a Társaság tagjai? ...

Határozatba megy, hogy Szemere Pál munkáit a Társaság azon tagjai, kik jelentkeznek érte és kérik, meg fogják kapni.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. május 23-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

37. Zichy Antal r. tag jelentést tesz a debreczeni Csokonai-kör megnyitási ünnepélyéről, kiemeli a szívélyes és lelkes hangulatot, melyet a Társaság iránt úgy a kör, mint Debreczen város részéről tapasztalt.

Örvendetes tudomásul vétetik.

38. Titkár fölolvassa Győry Ilonának, megboldogult Győry Vilmos leányának levelét, melyben kérdést intéz a Társasághoz, hogy a legutóbbi pályázaton lord Byron *Cain*-jének két fordítása közül az ő «Well didst thou speak Athena' stb.» jeligével ellátott fordítása nyert-e dicséretet? — Titkár jelenti, hogy csakugyan az és erről Győry Ilonát az elnökség immár értesítette is.

Tudomásul vétetik.

41. A zárt ülésen titkár jelenti, hogy dr. Ferenczy Zoltán a Petőfi életrajzára hirdetett pályázatra szánt pályaművéből immár egy nagyobb részt (14 fejezetet) küldött be mutatványul. A három bíráló (Gyulai Pál, Beöthy Zsolt, Vadnai Károly) összhangzó ítélete szerint a munka nem művészi életrajz ugyan, sőt Petőfi belső életének és fejlődésének képét sem nyújtja, s szerző a száraz adatok összehordásán túl eszméig nem képes emelkedni; minthogy azonban a pályakérdés is inkább csak az anyag teljes összegyűjtését kívánta és ezt a szerző derekasan megoldotta, ajánlható, hogy dr. Ferenczy Zoltán megbízassék a pályamű megírásával.

A bírálók javaslata elfogadtatik, oly hozzáadással, hogy a kész munka újabb bírálat alá fog bocsáttatni s a végleges döntés attól tétetik függővé.

42. Titkár fölolvassa Ponori Thewrewk Emil és Beöthy Zsolt rendes tagok bírálatát Négyesy László *A magyar mértékes verselés története* című pályaművének második részéről. Bírálók a művet a jutalomra, mely különben már az első rész megbírálása után kiadatott, teljesen méltónak találják.

Tudomásul vétetik.

43. Titkár előterjeszti Csengeri Jánosnak a Társasághoz intézett azon kérelmét, hogy a legutóbbi pályázat alkalmával dicsérettel megemlített pályaművét, Goethe *Iphigeniájának* fordítását, az Évlapokon kívül külön lenyomásban is közzé tehesse s kéri, hogy műve az Évlapoknak már legközelebbi kötetébe felvételessék.

A Társaság Csengeri János kérelmének helyet ad.

44. Dr. Thallóczy Lajos jelenti a Társaságnak, hogy történelmi

kutatásai közben Bacsányira vonatkozólag igen érdekes iratokat fedezett fel s ha megbízatik, kész azokat a Társaság számára lemásoltatni.

A társaság Thallóczy ajánlatát örömmel és köszönettel fogadja s felkéri őt a nevezett iratok lemásoltatására.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. június 18-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

48. A titkár jelenti, hogy a segesvári Petőfi-emlékre 59 frt gyűlt össze a társaság tagjai között, mely az emlék-bizottságnak elküldetett.

Tudomásul szolgál.

50. A szünidő alatt a következő meghívók küldettek a Társasághoz: Kölcsény születésének százados évfordulójára Szatmármegye és város által rendezett ünnepélyre, melyen a Társaságot Lévay József r. t. képviselte, ki a sirnál beszédet is tartott.

Lévay József emlékbeszéde az Évlapokban fog megjelenni.

51. Továbbá meghívó jött a magyar orvosok és természetvizsgálók nagyváradi vándorgyűlésére, melyben a Társaság a szünidő miatt részt nem vehetett.

Tudomásul szolgál.

52. Az erdélyi m. k. egylet meghívta a Társaságot Déván tartott közgyűlésére, hová a Társaság üdvözlő sürgönyt küldött.

Tudomásul szolgál.

53. Salacz Gyula aradi polgármester meghívást küldött az aradi vértanúk szobrának október 6-iki leleplezési ünnepére.

A képviselőre Degré Alajos, Vadnai Károly és Bartók Lajos r. tagok kéretnek fel.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. szept. 24-dikén tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

63. A Somogyi-pályázat (költői levélre) e hó végével lejárván, a titkár bírálók kiküldése iránt hívja föl a Társaságot.

A zárt ülésben a Somogyi-pályázat bírálóinak kiküldetnek Gyulai Pál, Dalmady Győző és Csiky Gergely r. tagok.

64. Nógrádmegye közönsége Madách Imre arczképének folyó hó 30-án tartandó leleplezési ünnepélyére meghíván a Társaságot, az elnökség Mikszáth Kálmán és Rákosi Jenő r. tagokat küldte ki.

Helyeslő tudomásul vétetik.

66. Titkár bemutatja a szerb Matica Letopis folyóiratának beküldött újabb füzetét s felhossa ama közleményeinek czímeit, melyek a magyar irodalmat közelebbről érdeklik.

Köszönettel vétetik, s a Társaság egyszersmind köszönetet mond Hadzsics Antal l. tagnak, ki e folyóirat tartalmát rendesen magyar kivonatban közli a Társasággal.

67. Vadnai Károly r. tag bejelenti, hogy az aradi vértanú-szobor-

leleplezési ünnepélyén kiküldött tagtársaival megjelent a Társaság képviselőletében.

Köszönettel tudomásul vétetik.

69. Elnök ezután zárt ülést hirdetvén, a titkár bemutatja a gazdasági bizottság indítványát, hogy a kihuzott 8200 frtnyi földhitelintézeti záloglevél helyett 4% földhitelintézeti talajjavítási záloglevél vásároltassék.

Helyeslő tudomásul vétetik, s egyszersmind kimondatik, hogy a társasági vagyon földhitelintézeti záloglevelekbe fektetett részének állománya csorbítatlanul fentartassék, s másféle értékpapírok vásárlására az esetleg újonnan befolyó összegek fordíttassanak.

70. Elnök jelenti, hogy a magyar földhitelintézeti félévi számadásra megadta a fölmentvényt.

Helyeslő tudomásul vétetik s a gazdasági bizottság indítványa alapján kimondatik, hogy ezentúl az elnökség adja meg a fölmentvényt a földhitelintézet első félévi számadására, fennmaradván az eddigi szokás, hogy a Társasággal szemben a leszámolás az év végén történjék az elnökség részéről.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. okt. 29-dikén tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

72. Elnök megnyitván az ülést, titkár bemutatja a Somogyi Dezső-pályázatra beérkezett költői leveleket, melyeknek címei a következők:

1. *A könyv.* J. i. De jut s halálig jutni fog stb. — 2. *Újév hajnalán anyámnak.* J. i. Flórencz jan. 1. 1851. — 3. *A költőkhöz.* J. i. Nem való hát stb. — 4. *Egy eladó leányhoz.* J. i. Igaz. — 5. *Egy vidéki poétához.* J. i. Van hallgatód stb. — 6. *Költői levél.* J. i. Extra Hungariam non est vita. — 7. *Öreg néném nevenapjára.* J. i. Mert a multé ám a tél. — 8. *Levél egy ifjú barátomhoz.* J. i. Ha üldöz a balsors stb. — 9. *Levél R. Cs. E.-nek.* J. i. Ül az özvegy földig gyászban. — 10. *Levél barátomnak.* J. i. Magány. — 11. *Karácsonyi levél egy magyar íróhoz.* J. i. Hogyha földobná. — 12. *Henriettehez.* J. i. Abrándjaink az elmúlt korrall. — 13. *Egy írónőhöz.* J. i. Erős akarat nem ismer akadályt. — 14. *Költői levél.* J. i. Futunk, futunk a pályán. — 15. *Önvád.* J. i. Én voltam erőtlen. — 16. *Jó tanácsok.* J. i. A mi volt, az lesz stb. — 17. *Levél egy barátomhoz.* J. i. Vess lángot előttem. — 18. *Sz. J. barátnőmhöz.* J. i. Fájdalom a boldogságnak egyik alkatrésze. — 19. *Költőbarátomnak.* J. i. Művem nem épen nyerni jó. — 20. *Válasz egy nő levelére.* J. i. Femmes a vos vertus stb. — 21. *Levél kedvesemhez.* J. i. Az ifjú hit csak szépet, jót jövendől. — 22. *Epistola.* J. i. Kicsoda szakaszt el engem stb. — 23. *Utolsó levél.* J. i. De profundis. — 24. *Költői levél.* J. i. Vigasztaló pajtásom a remény. — 25. *Egy doktor barátomnak.* J. i. Egy-két szót stb. — 26. *Levél egy távozóhoz.* J. i. A nagy világon e kívül stb. — 27. *Barátomnak.* J. i. Ego me illorum stb. — 28. *Világ folyása.* J. i. Vir bonus. — 29. *Távolból.* J. i. Hadd szenteljek egy pár rövid perczet neked. — 30. *Poétai epistola.* J. i. Sic itur ad astra.

A jeligés levelek f. hó 18-án közös borítékba foglaltat-

ván s az elnök és titkár pecsétjével elzáratván, bírálat alá bocsáttattak a pályaművek.

73. P. Thewrewk Emil r. t. Margit főhercegnő esküvőjére írt költeményének egy díszpéldányát a Társaságnak ajándékozza.

Köszönettel vétetik.

74. Rákosi Jenő r. t. jelentést tesz a f. évi okt. 30-án Balassa-Gyarmaton tartott Madách-ünnepélyről.

Tudomásul vétetik.

75. Heinrich Gusztáv r. t. jelentést tesz a f. hó 5-én a soproni ág. h. evang. lyceum magyar társaságának Sopronban tartott százados ünnepélyéről. Ugyanez alkalomból Poszvek Sándor, lyceumi igazgató köszönetet mond a Társaságnak, hogy ez ünnepélyen küldöttel képviseltette magát.

Tudomásul vétetik.

80. Kálmány Lajos és Abafi Lajos népköltési gyűjteményt nyujtanak be kiadásra.

A bírálatra Arany László r. t. kéretik fel.

(A Kisfaludy-Társaság 1890. nov. 26-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

84. Az elnök tudatja, hogy Tompa Mihály arcképe lefestésével Roskovics Ignác festőművész bízott meg.

Tudomásul vétetik.

88. A zárt ülésben a Társaság azt határozta, hogy az üresedésben lévő egy rendes és egy levelező tagsági helyet nem fogja betölteni.[§]

(A Kisfaludy-Társaság 1890. decz. 17-dikén tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

90. Titkár a következő szavakkal jelenti be a f. hó 15-én elhunyt P. Szathmáry Károly r. tag halálát:

Előadásaim sorát azzal a szomorú jelentéssel kell kezdenem, hogy P. Szathmáry Károly, Társaságunknak 1869 óta rendes tagja, e hó 15-én Budapesten elhalt. Az irodalom több ágában dolgozott; de legnagyobb sikerrel és leghűbb kitartással abban, melyben fellépett, a történeti regényben. Jósika nyomain indolt, talán egyetlen tanítványául. Inkább a nemzeti múlt képéül szerette s ismertetni és megszerettetni kívánta a történetünket, mint költői motívumaiért. A legnemesebb szórakoztatás eszközét látta benne a nemzeti gyász napjaiban, nagy emlékeink szeretetteljes rajzaival kívánván táplálni hazafiságunkat és erősíteni szívünket. Tehetségére, egész egyéniségére nézve, ennek szövedékében jellemzőbbek az erkölcsi, mint a művészi szálak. A mint költészetével a hazafiságot szolgálta, úgy szolgált egész élete a nemes kötelességteljesítésnek: munkának és jótékonyásnak. Tudós könyvei és költői tervei közül leszállt a kisdédekhez s ezek védelmének, ápolásának, nevelésének szentelte utolsó éveit minden gondját és lelkesedését. Annak a kötelességének is, melyet Társaságunk köteleke rótt rá, mindvégig készen és szívesen felelt meg felolvasásokkal, jelentésekkel és bírálatokkal. Egyik sikerültebb regényét, *Bethlen Gábor ifjúságát*, Társaságunk bocsátotta közre, s költészettani értekezése: *A beszély elmélete* Társaságunk pályázatán nyert koszorút. Az a koszorú, melyet koporsójára

tettünk, már elhervadt; de emlékezetét tiszteletünk és szeretetünk őrizni fogják.

A Társaság helyben hagyja a titkár intézkedését, hogy a temetésre koszorút küldött a Társaság nevében és elhunyt tagtársa halála fölött jegyzőkönyvileg is kifejezi részvétét.

(A Kisfaludy-Társaság 1891. január 28-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

100. Szász Károly m.-elnök felajánlja a Társaság ereklyetára számára Beranger költeményeinek egy kötetét, melyet Lévy József r. tag a következő levél kíséretében küldött hozzá :

Kedves Károlyom! Neked szántam ezt a kis Berangert, melyet ime itt küldök. Vedd szívesen. Jobb helyen lesz az nálad, mint én nálam, a kinek egész családja csak könyvekből áll. Petőfi, Arany és Tompa egymásután birták azt s baráti emlékül adogatta egyik a másiknak. Tompa, úgy emlékszem, halála előtt pár évvel adta azt nekem. Vedd azt te is még életben, nehogy valamikép halálom után (quod deus avertat) szálljon prófanus kezekre a poéták ezen vándorkönyve, mely nekünk, élőknek, a holtak neveiért becses ereklye. Szívéből ölel, Miskolcz, 1883 márcz. 8., szerető barátod Lévy József.

Köszönettel fogadtatik s az ereklyetárba helyeztetik.

(A Kisfaludy-Társaság 1891. febr. 4-dikén tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

102. Elnök az ülést megnyitván, bemutattatik a pénztári bizottságnak f. évi jan. 27-én tartott üléséből kelt jelentése, a Társaság pénztárát kezelő magyar földhitelintézet 1890-ik évi számadásairól. E jelentésben tett indítványok alapján határoztatik :

1. hogy a múlt 1890. évre úgy a magyar földhitelintézetnek, mint a kézi pénztárt kezelő titkárnak a fölmentvény megadatik ;

2. hogy az alapítók sorából László Antal, Mandl Mór és Szentgyörgyi Ottó nevei, az alapítványok közül pedig behajthatatlannak jelentett alapítványi és kamattartozásuk töröltetnek ;

3. hogy a Társaság pénztári készletéből már az október 29-iki ülésen magyar földhitelintézeti 4%-os talajjavítási záloglevelekbe fektettetni rendelt 8200 frton kívül még 2300 frt tőkésítettik, még pedig 4½%-os magyar földhitelintézeti záloglevelekben.

103. Bemutattatik a Társaságnak 1891-re előírányzott költségvetése, mely 16,839 frt 50 kr. bevételt s a tőkésítendő 10,500 frttal együtt 16,697 frt kiadást és így 142 frt 50 kr. pénztári maradványt irányoz elő.

A bemutatott költségvetés úgy egészében mint egyes tételeiben helyben hagyatik.

104. A költségvetés kiadási oldalának 12. tételével kapcsolatosan elnök jelenti, hogy Szigligeti Ede arczképét a Társaság képtára számára, Paulay Ede igazgató biztosítása szerint, a nemzeti színház tagjai fogják

elkészíttetni. Ennélfogva indítványozza, hogy az arczkép-festésre felvett összegből az idén Bajza Józsefnek a Társaság egyik alapítójának képe készíttessék el. Föltevéen a kérdést kívánja-e a Társaság Bajza Józsefnek és Szigligeti Edének, elhunyt érdemes tagjainak arczképét ülésterme számára lefestetni, illetőleg üléstermében elhelyezni?

Mindkét arczkép elhelyezése az összes beadott szavazatokkal határozatba megy.

(A Kisfaludy-Társaság 1891. febr. 11-dikén tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

111. Elnök a maga és a tisztí kar nevében, hároméves megbízásának lejártával, tisztújításra szólítván fel a Társaságot, korelnöknek s a választás vezetésére Tóth Lőrincz r. tagot kéri fel. A korelnök elfoglalván székét, megállapítja 24 tag jelenlétét, mire a titkár felolvassa az alapszabályoknak a tisztújításra vonatkozó pontjait. A korelnök a régi tisztikart ajánlja új megválasztásra, mire megkezdődik a szavazás. Huszonhárom rendes tag szavazott s az elnökségre Gyulai Pál 22, Szász Károly egy szavazatot, a másodelnökségre Szász Károly 20, Zichy Antal 2, Heinrich Gusztáv 1 szavazatot, a titkárságra Beöthy Zsolt 22, Csiky Gergely 1 szavazatot, a másodtitkárságra Csiky Gergely 21, Berczik Árpád 1, Vargha Gyula 1 szavazatot kapott.

Megválasztottak: elnökké Gyulai Pál, másodelnökké Szász Károly, titkárrá Beöthy Zsolt, másodtitkárrá Csiky Gergely r. tagok.

112. Gyulai Pál újra megválasztott elnök köszönetet mondva megválasztásaért, elfoglalja székét, s felszólítja a Társaságot a bizottságok választására. Először a gazdasági bizottságra történt a szavazás. Szavazott 22 tag, s Arany Lászlóra 21, Vadnai Károlyra 21, Zichy Antalra 21, Szigeti József 1, Heinrich Gusztávra 1, Váradi Antalra 1 szavazat esett.

A gazdasági bizottság tagjaivá megválasztottak: Arany László, Vadnai Károly, Zichy Antal r. tagok.

113. Ezután a könyvkiadó bizottság választására kerülén a sor, 23 tag szavazott s Arany László 22, Csiky Gergely 22, gr. Szécsen Antal 22, Szász Károly 21, Péterfi Jenő 17, Vadnai Károly 22, Berczik Árpád 8, Heinrich Gusztáv 7, Váradi Antal 4, Rákosi Jenő és Zichy Antal 2—2, Dalmady Győző, Pulszky Ferencz, Degré Alajos, Bayer József, Ábrányi Emil 1—1 szavazatot kapott.

A könyvkiadó bizottság tagjaivá megválasztottak: Arany László, Csiky Gergely, Péterfi Jenő, Szász Károly, gr. Szécsen Antal és Vadnai Károly r. tagok.

(A Kisfaludy-Társaság 1891. febr. 18-dikán tartott ülésének jegyzőkönyvéből.)

VIII.

A Kisfaludy-Társaság 1891-diki költségvetése és vagyonállása.

I. Bevételek.

1. Pénztári maradvány 1890-ről	11,089	frt	50	kr.
2. Értékpapírok szelvényeiből	4,500	„	—	„
3. Künn fekvő alapítványok kamatai	550	„	—	„
4. A Hazai Első Takarékpénztártól	200	„	—	„
5. Franklin-Társulattól az Alapítói könyv- illetmények tiszteletdíjához	200	„	—	„
6. Az Évlapok XXIV. és régiebb köteteinek eladásából	50	„	—	„
7. Szemere Pál munkáinak eladásából	150	„	—	„
8. Folyó számla kamataiból	100	„	—	„
Összesen :	16,839	frt	50	kr.

II. Kiadások.

1. Értékpapírokban tőkésítésre	10,500	frt.
2. Titkár fizetésére	800	„
3. Másodtitkár fizetésére	300	„
4. Ügyész költségeire	100	„
5. Pénztárnok tiszteletdíjára	60	„
6. Szolgák fizetésére és jutalmazására	130	„
7. Ünnepek közlés költségeire	75	„
8. Évlapok XXV. kötete: a) Írói tiszteletdíjak 215 frt. b) Nyomdaköltség 600 frt. c) Kötési költség 85 frt	900	„
9. Alapítói könyvilletmények írói tiszteletdíja	800	„
10. Szemere Pál munkái nyomdászamlájának tör- lesztésére	500	„
11. Lukács Móricz munkái kiadásának költségeire	1278	„
12. Bajza arcképére	174	„
13. Oklevelek, másolások és kisebb nyomtatványok	120	„
14. Könyvkiadások és segélyek	800	„
15. Vegyes költségek	120	„
16. Pénztári őrzési díjak és postai költség	40	„
Összesen :	16,697	frt.

E szerint előírányzott pénztári maradvány: 143 frt 50 kr.

III. Vagyonállás 1890-ik évi december 31-én.

1. Künn fekvő alapítványokban	11,865	frt	—	kr.
2. Értékpapírokban névérték szerint	89,137	„	—	„
3. A Magyar Földhitelintézetnél vezetett folyó számlán	11,089	„	50	„
Összesen :	112,091	frt	50	kr.

BÍRÁLÓ JELENTÉSEK

a Kisfaludy-Társasághoz benyújtott munkákról.

1. Novella-gyűjtemény.

(1890. február 26.)

A szívek harcza, *Bolygó csillagok*, *Az ifjú nemzedék* és *Az isten* című dolgozatok, hogy tulajdonkép mik? a szerző nem mondja, de magam se tudván meghatározni, jelentésében csak is a címeket említhetem; a kéziratban sincs több.

1. *A szívek harcza*. Minek nevezzem? beszély nem, rajz sem, s legkevésbé életkép, mert ennek ugyan egyetlen vonása sincs az életből véve; az egész csak bizarr képzelet, mert hogy férfi, még hozzá valódi tudós tanár, annyira lealacsonyítsa magát egy tündérszép ördögi nő előtt, kinek rossz lelkiületét át meg átismeri, hogy magát kutyájául felajánlja, s kész a korbácsot megcsókolni, melylyel őt üti; ha lábai elé térdel s megrugdossa, örömmel élvezi a rugást; nyomorult féregnek nevezi magát, ki kéjjel csuszkál a porban, melyet az elvetemült nő lábaival taposott: — na én ilyet képzelni nem tudok.

Nincs mese, nincs esemény, csak szóáradat. Végződik a haldokló (vagy tán már halott) tudós tanár visiójával. Laboratoriumában robbanás történik, itt éri a halál és a visio. Csak másnap találják ott hulláját.

Azonban meg kell hagyni, hogy sok erő mutatkozik benne, szép s helyenkint meglepő reflexiók fordúlnak elő.

Nyelvezete magyartalan, s ilyen kifejezése: „Ő maga is egy gép” számtalan fordul elő.

2. *Bolygó csillagok*. Egyszerű falusi történet, szépen, sok érzéssel s gazdag képzelő tehetséggel van előadva. Az egyszerű tót kamasz igen eredeti alak, s megindító az ő véghetlén szerelmével, nagy fájdalomával. A rajz több helyen költői magaslatra emelkedik. Kár, hogy a falusi tót szerelmeseket úgy beszélteti, mint csak művelt osztálybeliektől várható.

Például hogy hangzik az a falusi tót lány ajkiról: „A kik előtt nyitva van a jövő, s készen a jelen, azok nem ábrándoznak, nem szőnek álmoképeket”, vagy a drótostót fiú beszél rajongásról, melyet nem bír kebléből kiszakítani.

Ha ezeken szerző kissé változtatna s itt-ott a magyartalan kifejezéseket megjavíthatná, a Bolygó csillagok igen élvezetes olvasmány lehetne.

3. *Az ifjú nemzedék.* Nagyon is naiv. Marzsó, a mezitlábos kis Genovéva, az ő fehér báránkjával nem okozna nagy bajt, ha regénykéje itt folyna le a legelő körül, hol báránkjával töltötte minden idejét, de egyszerre csak felöltöztetik díszesen, viszik fényes bálba és itt hódít. Az ifjú nemzedék szemtelen tolakódásaitól megóvjá Endrődy, ki már a legelőn megmentette báránkját a kuvaszok üldözésétől, mi elég ok, hogy nyilvános bálban ezrek szemeláttára a kis ártatlan lovagja keblére boruljon.

4. *Az isten.* Hosszas elmélkedés, nagy szóbőséggel, helyenkint felvillannak egyes szép gondolatok; talpra esett okoskodások is fordulnak elő, de az egész nem egyéb elmefuttatásnál, föleresztve ilyen kitételekkel: „melyet nem törhet erőm, akaratom, emberségem”; továbbá: „fentartod benne az életerőt, a levést”. Efféle pedig: „csalfa szerelem, kit őrált kapzsisággal hajszol az ember, kiről népek dalai zengenek, kiről a mese jár stb.” mind a négy rajzon (?) keresztül tömérdek fordul elő.

Véleményem szerint csak a *Bolygó csillagok* volna elfogadható, de az is új átdolgozással, tekintve az itt-ott előforduló magyartalanságot és helyesírási botlásokat.

DEGRÉ ALAJOS.

2. Mutatvány Petőfi életrajzából, Ferenczy Zoltántól.

I.

(1890, június 18.)

Voltakép nem mutatvány, hanem fél könyv, még pedig a biográfia első fele, melynek adatait nehezebb volt összeállítani, mint lesz az utolsó öt évet, melyekben a költő már híres ember volt s így minden lényegest följegyeztek róla.

Az eredmény, nézetem szerint, teljesen igazolta bíráló bizottságunk első eljárásának módját. Az Etelka-epizód leírása után teljességgel nem lehetett a könyv értékéről biztos következtetést tenni; míg a most előttünk fekvő 14 fejezet dr. FERENCZY ZOLTÁN ritka buzgalmát, az adatok összeállításában nyilvánuló serénységét teljesen kimutatja.

Azt hiszem, — s ez a bírálói véleményem, — hogy bátran megbízhatjuk a biográfiai könyv megírásával, annál inkább, mert a pályázati feltétel nem művészi életrajzot, hogy úgy mondjam, lélektanilag is kiváló jellemzést, hanem az adatok megrostált összeállítását kívánta.

A mű nem mutat eleget a benső emberből, sem a költő fejlődéséből, de lényegesen meg fogja könnyíteni egy művészi élet- és jellemrajz megírását.

Az előadás kissé száraz, referáló jellegű, s óhajtottam volna, hogy az író jobban lelkesítse művének tárgya és hőse; de az bizonyos, hogy bajos volna találni író, ki Petőfi külső életéből az elmondott és szétszórta hevert adatokat, iratokat ily gondosan birta volna összeállítani. Ez csak hosszú évek kedvvel űzött foglalkozásának eredménye lehet.

Néhol a kézirat lapjain oldaljegyzéseket tettem némely hibákról vagy hiányokról. Azt hiszem, hogy a költő szüleinek s ezek környezetének festésében vannak bizonyos túlzások. Például Petőfi örökölt sokat apja vérmérsékletéből, de «irányának egyszerű bájá»-t nem örökölhette a jó mészárosból, kinek irálya aligha volt, irányának «bája» pedig semmi esetre. Továbbá a fiúban nem voltak «mind» meg apja «szellemi» tulajdonai, életfelfogása egészen más volt, stb. Ilyes dolgokat, egyes hibás magyarázatokat ki kell majd javítani; de egészben haszon lesz egy ily Petőfi-biográfia kiadása, mert az, a ki a költőhöz méltó jellem- és életrajzot fogja megírni, ebben megkapja az adatok gyűjteményét, s egészen a fölépítés művészetével fog majd foglalkozhatni, az építési anyag fáradságos összehordása nélkül.

Budapest, 1890, május 4.

VADNAI KÁROLY.

II.

Dr. FERENCZY ZOLTÁN kolozsvári egyetemi magántanár úrnak Petőfi életrajzából beküldött újabb mutatványa, meggyőződésem szerint igazolta azt az álláspontot, melyet tavalyi próbafejezetével szemközt a bíráló bizottság elfoglalt. A most bemutatott rész alapján, mely a készülő munkának legalább is fele része, nyugodtan és örömmel adhat a Társaság megbízást neki az egész elkészítésére. Nem várhatunk tőle művészi életrajzot, a történeti és irodalmi anyagnak kompozícióban, elemzésben és előadásban művészi feldolgozását; de e pályázat kihirdetésekor, mint a pályafeladat szövegezéséből világos, a Társaság nem is remélt ilyet. Egyelőre csak a rendkívüli mértékben felszaporodott adatoknak történeti és lélektani kritika alá vételét, s ezen az alapon lehetőleg teljes, pontos és megbízható feldolgozását várta. A kívánt munka fő szempontjai gyanánt a teljességet és megbízhatóságot mondta ki. E tekintetben

pedig a beküldött mutatóvány arról győzött meg, hogy alig találhatnánk ma író, kit a Petőfi-irodalomban való teljes jártassága, szorgalma, lelkiismeretessége a célba vett munkára alkalmasabbnak és hivatottabbnak mutatna, mint dr. FERENCZY ZOLTÁN. Azt hiszem, a mutatóványban tárgyalt évekre vonatkozólag nem merült fel időszaki és könyv-irodalmunknak legfélreesebb zugában sem adat, értesítés, mely figyelmét elkerülte volna. Nehány fejezetét összevetettem FISCHER SÁNDOR hasonló tárgyú munkájának megfelelő szakaszaival s lépten-nyomon konstatálhattam, hogy mennyire teljesebb az anyag, melyet FERENCZY nyújt. A földolgozást illetőleg is ki kell emelnem világos, tiszta csoportosítását s egyszerű, cziczomátlan, értelmes előadását. Mindez nem azt teszi természetesen, hogy a benyújtott részlethez kritika nem fér. Mint bíráló társaimnak, magamnak is a lapok széleire vetett megjegyzéseink bizonyítják, nem épen ritkák a kisebb tévedések, megfélekedezések, kellelőleg nem bizonyított állítások. Csak néhányat legyen szabad itt megemlítenem. A Palkovics-család genealogiájával, a szövegben és egy mellékelt táblázaton, hosszasan foglalkozik a szerző; de a miért ezt voltaképen teszi, az eredményt hiába keressük. Petőfi nagyanyjának, a ki Palkovicsleány volt, hiába keressük helyét a különben pontosan összeállított családfán. Ha a szerző sem tudja, akkor fölösleges volt a részletes genealogia; ha tudja, világosan bele kellett volna illesztenie. Petőfi egyéniségének azon vonásai között, a melyeket szerző szüleihez vezet vissza, mindenesetre vannak kérdésesek (lásd VADNAI bírálatát); de szüleiben vannak olyanok, melyek igen világosan jelentkeznek a költőben s Ferenczy elfeledkezett róluk; ilyen pl. atyjának vándorló kedve, nyughatatlansága. Az aszódi iskola-életet elég jól rajzolja; de elfeledte bizonyosságát adni annak a súlyos állításának, hogy Koren magyarsága nagyon kifogásos volt. A mit Horatius stoicismusról és Petőfi lelkületére gyakorolt befolyásáról mond, szintén nem állja ki a kritikát. A plebánosokkal üzőtt állítólagos csínyei leírásánál magával ellenmondásba jő, midőn egy alkalommal az egészet mendemondának bélyegzi, s utána nemsokára mégis megengedi, hogy egy ízben megtörténhetett a dolog. Atyjától való pesti megszökésének két különböző leírása közül azt fogadja el, mely mindenesetre valószínűtlenebb, s egy szóval sem mondja meg, miért. Szóval az elkészülendő munkát annak idején még mindenesetre pontos, részletes és beható bírálat alá kell venni. De azoknak a tévedéseknek ellenére is, melyek a bírálatot kívánatossá, sőt elengedhetetlenné teszik, a mutatóványban annyi dicséretreméltó tulajdonság van, hogy az egész mű megírásával, véleményem szerint, dr. FERENCZY ZOLTÁN tisztességes siker reményében bízható meg.

Budapest 1890, június 7.

BEÜTHY ZSOLT.

III.

Dr. FERENCZY ZOLTÁN, a ki a Kisfaludy-Társaság nyílt pályázatán újabb és terjedelmesebb mutatóványok beküldésére szólíttatott fel, mielőtt véglegesen megbíznák Petőfi életrajza megírásával, tizenhárom fejezetet küldött be megkezdett munkájából, mely, egy fejezet hijával, magában foglalja Petőfi életrajzát születésétől fogva egész Pesten való végleges megtelepedéseig 1823—1844.

A munka mindenestre gondos szorgalom gyümölcse, s bár a szerző új adatot nem igen hoz fel, ismer mindent, a mi Petőfiről nyomtatásban megjelent, s több-kevesebb kritikával csoportosítani és összefűzni igyekszik. Ha a munka tovább is így foly, meglehetősen nagy terjedelmű s időrendbe szedett hű repertoriuma Petőfi életrajzi adatainak, de bajosan oly életrajz, melyet a Társaság óhajt. A pályázati hirdetés ugyan nem kívánt művészi életrajzot s a költő irodalomtörténeti és aesthetikai méltatását, de kívánta a felszaporodott s nem mindig megbízható adatoknak történeti és lélektani kritika alá vételét s ez alapon való feldolgozását. S e feladatot a szerző annyiban nem igen oldja meg, a mennyiben az adatokból nem emelkedik eszmékre, a melyek megvilágítanak Petőfinek, mint embernek és költőnek fejlődését s így az adatok csoportosításában hiányzik az eszmei tartalom. Például Petőfi aszódi iskolai éveit bőven tárgyalja, számos érdekes és érdektelen adatot felhoz, de a mi a legfőbb, arra nem fordít kellő gondot, tudniillik, hogy Petőfi Aszódon igen szorgalmasan tanult, s itt vetette meg alapját műveltségének, mely elég volt arra, hogy később rendes iskolai tanulmányok nélkül is, rendkívüli tehetségénél fogva önerején fejlődjék. Ebből foly aztán az a módszere is, hogy az adatokat nem fontosságuk szerint itéli meg s a kevésbbé érdekeseket épen oly bőven beszéli el, mint az érdekeseket.

Az elbeszélés sem mindenütt eléggé szabatos s némely megjegyzése nem épen találó ítélet vagy jellemzés. Ezekre nézve magában a kéziratban itt-ott, felhasználás végett rövid észrevételeket tettem.

A munka így is hézagot pótol irodalmunkban s ha a Kisfaludy-Társaság ezt jelen körülményeink között elégnek tartja, FERENCZY ZOLTÁN megbízandó volna a pályázat föltételei szerint a Petőfi életrajza megírásával.

Budapest, 1890, jun. 15-én.

GYULAI PÁL.

3. Négyesy László pályanyertes verstörténeti művének második feléről.

(1890, június 18.)

I.

A *mértékes verselés története* című pályamunkának II. darabját, melynek megbírálásával engem bízott meg a tisztelt Társaság, megvizsgáltam s arról győződtem meg, hogy mindazt, a mit a munka első feléről dicsérőleg elmondottam, erről a másik feléről is bátran ismételhethném. Szóval a pályamű szerzője, NÉGYESY LÁSZLÓ, a neki odaitélt pályadíjat méltán megérdemelte.

Az első ízben tett kifogásaim jobbadán most is fenállanak; de nem oly mértékben, hogy általános ítéletemet alterálhatnák. A detailban is találkozok itt-ott javítani és pótolni való.

Péld. az 5. lapon ez van mondva Baróti munkájáról: «Egy vaskos könyv teli olyan magyar versekkel, melyekben híre sincs a rímnek, hanem egytől-egyig Horatius mértékeiben pattognak». A mi nem igaz; mert az egész második könyv csupa alagya, Horatius pedig soha egyetlen egy distichont sem írt. A munka címlapján levő vignette is rosszul van magyarázva.

A 23. lapon azt olvassuk, hogy a magyarban a hangsúly nem is olyan kiabáló, mint a németben, hogy el ne lehetne hallgattatni.

Először nem igaz, másodszor ha igaz volna is, akkor sem adná okát annak, hogy miért van a német verselésben mindig accentuált arsis, a magyar metricus versben pedig sokszor nem accentuált, a menyiben az accentus rövid szótagra esik.

A 25. lapon zárt és nyílt szótagokat említ. Tekintve azt, hogy szerző nem szakembernek, hanem a művelt nagy közönségnek szánta munkáját, mindenesetre szükséges, hogy e műkifejezéseket meg is magyarázza.

A 33. s egyéb lapokon is előfordul az a szó, hogy «izgatás» a helyett hogy ösztönzés, buzdítás stb. Péld. «regulák kellett ide s ezeket Rajnis adta, vagy az ő izgatásai eredményezték».

Az 53. lapon a Kazinczy *Orpheus*-áról levén szó, egyszerre azt mondja szerző: «Az 1794-ik év nagy csapást mért ugyan az irodalomra; de a mag már elég széles körben el vala hintve, folyton keletkeztek újabb íróink, kik a classicismus ügyét lelkesen szolgálták stb.» A nagy csapás iránt semmifele felvilágosítást nem ad az olvasó közönségnek.

A 97. lapon szó van a senariusról s hogy a drámai dialogban az ötös és hatodfeles jambus került helyébe. Ha jól emlékszem — nem értem rá most utána járni — SZEMERE PÁL volt az első, a ki a Körner-féle Zrínyiben alkalmazta ezt a Lessing által divatba hozott drámai versformát.

Az a nagy részletesség, melyet minden egyes pontnak szentel, megkívánja, hogy a PETŐFINÉL előforduló rímes hexameterekben írt költeményt is külön megemlítsük.

A prosodiai dolgokban is van kiegészíteni való. Péld. hogy a h-t szorultságban még olyan költők is pusztá hehezetnek veszik, a kik különben teljes értékű mássalhangzónak becsülik (teszem ARANY JÁNOS) stb. stb.

Mindezeket a hibákat és hiányokat szerző nagy könnyen helyre fogja hozni és kipótolni.

Egészben véve, munkájáról csak dicséretet mondhatok.

Budapesten, 1890, jan. 29.

PONORI THEWREWK EMIL.

HEINRICH GUSZTÁV.

II.

NÉGYESI LÁSZLÓ pályaművének, A mértékes magyar verselés történetének utólag benyújtott második felére nézve teljesen osztozom t. bírálótársamnak, P. THEWREWK EMIL r. tagnak véleményében. A munka kiváló szorgalomról és készségről tanúskodik; irodalmunk fejlődésének egy oldalát, melynek eddig jóformán csak külső és vázlatos történetét ismertük, intenzíve dolgozza föl; még azon részleteiben is, hol elmélete kérdésesnek mutatkozik, komoly, figyelemre méltó és gondolatébresztő. Mindenesetre hézagot tölt be irodalmunkban, s a Kisfaludy-Társaság meg lehet elégedve a pályázat eredményével.

Magam részéről is figyelmébe ajánlom szerzőnek THEWREWK társunk megjegyzéseit, melyek munkájának egyes állításaira és kifejezéseire vonatkoznak. Szabad legyen nekem is néhányval megtoldanom. Mindenesetre szükségesnek tartanám a munka kiegészítését a múlt század végén élt deákos költőink prozódiai vitájának kissé részletesebb ismeretetésével. Annak a fejlődésnek, melyet ez a könyv ismertet, oly nevezetes mozzanata BARÓTI és RAJNIS vitája, hogy semmi esetre sem lehet oly könnyedén elsiklani felette, mint szerző teszi, akár hányszor s akár mennyire behatóan volt is már ismertetve. Különben igazán jól, valóban kritikailag, arról az állásponttól, melyet a szerző elfoglalt: még nem is volt; egygyel több ok rá, hogy előadásába utólagosan beleszöje. — Nekem úgy tetszik, hogy BARÓTI apostrophája, melyet az Új mértékre vett különb versek előszavának egy szerénykedő mondatához fűz, egy

kissé kirí az egész munka hangjából és stíljéből. — HORVÁTH ÁDÁM lírai formáinak verstechnikai jellemzése nem elég világos s talán nagyon is rövid. — Hasonlóképen igen vázlatosan vannak előadva azok az okok, melyeknek szerző a nyugoti versformák túlságosan előtérbe nyomulását tulajdonítja legújabb költészetünkben. Ez a tárgy megérdemelné s munkájának vezérfonala is megkívná, hogy bővebben és behatóbban foglalkozzék vele.

Végül van szerencsém ismételni, hogy a művet nem csak elfogadhatónak, hanem valóban hészagpótlónak tartom irodalomtörténeti és vers-tani irodalmunkban. Csak azt óhajtanám, hogy a Társaság, mely pályadíjjal tüntette ki, mielőbbi megjelenését is tegye lehetővé.

Budapesten, 1890, június 9.

BEÖTHY ZSOLT.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG

1879-İK ÉVI JULIUS 29-ÉN HELYBENHAGYOTT ALAPSZABÁLYAI.

ELSŐ SZAKASZ.

1 Társaság czélja.

1. §. A Kisfaludy-Társaság Kisfaludy Károly emlékére föllállított széptudományi intézet, melynek czélja a magyar szépirodalom emelése s általában a műizlés nemesítése.

2. §. E cél valósítása végett a Társaság:

a) figyelemmel kíséri a magyar szépirodalom fejlődését s megvitatja szükségait és hiányait;

b) bölcsészeti, történeti és bíráló dolgozatokat nyújt a széptan és művészet köréből;

c) eredeti s fordított széptani, szépirodalmi, népköltési művek megjelenését eszközli;

d) jutalmakat hirdet széptani és szépirodalmi dolgozatokra;

e) széptani és szépirodalmi nyilvános felolvasásokat rendez.

MÁSODIK SZAKASZ.

Szervezet.

3. §. A Társaság rendes és levelező tagokból áll.

4. §. A rendes tagok jeles magyar írók közül választandók, a kik egyszersmind képesek a Társaság czéljait széptani, műbírálati vagy szépirodalmi közremunkálásuk által előmozdítani.

Számuk ötvenre van határozva.

5. §. A levelező tagok oly írók közül választandók, a kik magyar művek ismertetése vagy fordítása által más irodalmakban érdemet szereztek.

Számuk húszig terjedhet.

6. §. A rendes tagoknak magyarországi illetőségűeknek kell lenni, a levelezők lehetnek idegenek is.

7. §. Az idegen tagok választása csak úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány jóváhagyja.

Egyébiránt a Társaság bármely rendű tagjaivá csak olyanok választathatók, kik feddhetetlen jelleműek.

8. §. Mindkét rendbeli tagoknak joguk van a Társaság mindenemű üléseiben és tanácskozásaiban részt venni, előadásokat tartani s új tagokat és tisztviselőket ajánlani.

Szavazás jogával a rendes tagok vannak fölruházva.

9. §. A rendes tagoktól elvárja a Társaság, hogy a széptan és szép irodalom bizonyos ágait, különösen a magyar irodalom terén, figyelemmel kísérik s időnkint ismertetik, legalább háromévenként egy-egy előadást tartanak, a Társaság által nekik bírálat végett kiadott munkákról jelentést tesznek s általában a Társaság minden megbízásában pontosan eljárnak.

Mind ezt a levelező tagoktól is szívesen veszi a Társaság.

10. §. A Társaság tisztviselői két elnök s két titkár. Mind a négyen a rendes tagok közül választandók.

Az elnökök választása úgy válik érvényessé, ha a magyar királyi kormány megerősíti.

11. §. Az elnök a Társaság szellemi munkálkodása irányára ügyel, anyagi viszonyai felett őrködik, az ülésekben a tanácskozásokat vezeti s a Társaságot mind a hatóságok, mind a magánosok irányában képviseli.

12. §. Az elnök teendőit távolléte vagy akadályoztatása esetében a másod-elnök végzi.

13. §. A titkárt illeti az előadások, a társasági könyvkiadások elintézése, a jegyzőkönyv és az Évlapok szerkesztése; ő szerződik, a Társaság előleges vagy utólagos jóváhagyása mellett, a szerzőkkel, nyomdászokkal és könyvárusokkal; számol velök; gondoskodik, a Társaság időnkinti határozatai szerint, a pártolók évi könyvilletményeiről. Ugyanő szerkeszti a Társaság munkásságáról és állapotáról szóló évi jelentést; szerkeszti s teszi közzé a Társaság mindennemű hirdetéseit; folytatja a levelezést s őrzi a Társaság könyv- és levéltárát.

14. §. Teendőiben osztozik a másod-titkár, ki őt szükség esetében helyettesíti.

15. §. A Társaság alaptőkéjét, bevételeit és kiadásait, szíveségből, a Magyar Földhitelintézet kezeli.

16. §. A vagyoni ügyek vezetésében az elnök segítségére szolgál a gazdasági bizottság, mely három rendes tagból áll. Ezen bizottság időnkint számba veszi a Társaság vagyoni állapotát s róla a Társaságnak jelentést tesz.

Az évi költségvetéseket az elnökök, titkárok s ezen bizottság tagjai együtt állapítják meg.

A megállapított évi költségvetésen kívül előforduló jelentékenyebb költségekről a Társaság e bizottság véleménye alapján határoz.

17. §. A tagok éltök napjára, a tiszttviselők, valamint a gazdasági bizottság tagjai, három évre választatnak, mely idő letelte után újra megválaszthatók.

HARMADIK SZAKASZ.

Választások.

18. §. A tagválasztás következő módon történik:

a) A decemberi ülésben megállapíttatik, hány hely tölthető be a rendes és levelező tagok sorában.

b) Minden tagnak joga van annyi jelöltet ajánlani, a hány hely betölthetőnek határozottatott. Az ajánlatok, az ajánlott irodalmi működésének részletes bemutatásával, legkésőbb újév napjáig, a titkárnál, írásban, nyújtandók be. Január elseje után ajánlás többé nem fogadtatik el.

c) Ha valaki több jelöltet ajánl, mint a mennyi hely betölthetőnek van határozva, valamennyi ajánlata érvénytelen.

d) Az ajánlatok a januári ülésben bemutattnak, s ekkor tüzi ki a Társaság a választó ülés idejét, mindenkor február valamelyik olyan napjára, mely az ünnepélyes közülség legalább öt nappal megelőzi.

e) A választó ülésben, fölolvastatván a jelöltek névsora, megkezdődik a szavazás, titkosan, papírszeletek által.

f) Minden szavazó tagnak joga van annyi jelöltre szavazni, a hány hely betölthetőnek határozottatott. A ki a meghatározott számnál több nevet ír szavazó lapjára, annak szavazata az összeszámlálásnál egyáltalán figyelembe nem vétetik.

g) Érvényesen szavazni csak oly jelöltre lehet, ki valamely tag által ajánlva volt.

h) Az elnök kijelentvén, hogy a szavazás kezdődik, a titkár a rendes tagokat név szerint felszólítja, s a jelenlevők szavazatukat személyesen adják át az elnöknek.

i) A begyűlt szavazó lapokat az elnök felolvastván, a szavazatok számba vétetnek. A mely jelölt a szavazatok általános többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik.

k) Ha általános többséget annyi jelölt nem nyerne, a hány hely betölthetőnek határozottatott, akkor új szavazás következik, egyenkint, és mind azokra, kik az első szavazásnál (az általános többséggel megválasztottakon kívül) szavazatot nyertek, még pedig azon sorban a mennyi szavazatot nyertek.

l) Először tehát azon jelölt neve tüzetik ki, a kinek az első szavazásnál legtöbb szavazata volt, s az illetékes tagok, titkos szavazás útján, igennel vagy nemmel szavaznak. Ha a jelölt így a szavazatok többségét elnyeri, megválasztottnak tekintetik. Ellenkező esetben pedig az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt tüzetik ki.

m) Ha az első, általános szavazásnál két vagy több jelölt egyenlő számú szavazatokat kapott volna, sorshuzás dönti el, hogy ezek mily rendben tüzessenek ki a második szavazásra.

n) E nevenkinti szavazás mindaddig folytatatik, míg vagy a betölt-hetőnek határozott hely mind be nem töltetett, vagy valamennyi, az első szavazásnál szavazatokat nyert jelöltre az új szavazás meg nem történt.

o) Ha a szavazatok egyenlő két részre oszlanak, nincs választás.

19. §. A rendes taggá választottat a titkár levél útján értesíti megválasztásáról, s kérdést intéz hozzá, vállalkozik-e a Társaság céljait tagképen előmozdítani? s hogy különösen a széptan vagy szépirodalom melyik ágát választja műköreül? Ha az egy hónap alatt bekérendő válaszlevél igenlő, az új tag meghívatik a Társaság üléseibe. Ha a válasz tagadó, vagy válasz a deczemberi ülésig nem érkezik, a választás nem történtnek tekintendő.

20. §. A rendes tag a maga helyét a Társaság munkálkodása körébe vágó előadással foglalja el. Ha ezt megtette, kiadatik neki az elnök és titkár által aláírt s székfoglalása napjáról keltezett oklevél. Ha ellenben egy év alatt megválasztása után széket nem foglal, s mulasztását nem igazolja, megválasztása megsemmisül.

21. §. Az újonnan megválasztott levelező tag, mindjárt megválasztása, illetőleg a kormány jóváhagyása után meghívatik a Társaság üléseibe, valamint azonnal megtiszteltetik az elnök és titkár által aláírt oklevéllel, és a Társaság örömmel veszi, ha székfoglalót is tart.

22. §. A tisztviselők s a gazdasági bizottsági tagok választása háromévenkint, ha üresedés támad korábban is, az ünnepélyes közülést követő valamely nap történik, minden esetre a februári havi ülésnek előtte, még pedig szintén a tagok ajánlatai alapján, titkos szavazás útján, s szavazó tagok általános többségével.

23. §. Minden választásra legalább húsz szavazó szükséges.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Ülések.

24. §. A Társaság havonkint rendszeren egy, szükség esetében több ülést is tart.

25. §. A havi ülések tárgyai:

a) széptani, irodalom- és műtörténeti, bíráló és szépirodalmi munkák felolvasása ;

b) új tagok székfoglalása ; emlékbeszédek elhunyt tagok fölött ;

c) eszmecsere magyar szépirodalmi jelenségek s általában széptani kérdésekről ;

d) intézkedés kiadandó munkák és tárgyalások iránt ;

e) a Társaság mindennemű ügyeinek eligazítása.

26. §. A havi ülésekben nem-tagok munkája is felolvasható, ha az elnök által esetenként bírálónak kinevezett két tag felolvasásra ajánlja. A felolvasónak azonban tagnak kell lenni.

27. §. Hogy a havi ülés bármely végzése érvényes legyen, legalább hét rendes tag jelenléte szükséges.

28. §. Évi közgyűlését a Társaság február 5-ike, mint Kisfaludy Károly születése napja, idején tartja.

29. §. A közgyűlés áll :

a) a tagválasztó ülésből, melyről a 18. és 23-dik §. intézkedik, s mely, a tagválasztáson kívül, eldönti a pályamunkák sorsát, kitűzi az új jutalomföladatokat s megállapítja az ünnepélyes közülés tárgysorát ;

b) a tisztnjító ülésből, melyről a 22. és 23-dik §. intézkedik ; végre

c) az ünnepélyes közülésből, azon a vasárnapon, mely Kisfaludy Károly születése napjára, február 5-dikére, esik vagy utána következik.

30. §. Az ünnepélyes közülés tárgyai :

a) az elnök megnyitó beszéde ;

b) a titkár jelentése a Társaság lefolyt évről ;

c) elhunyt tagok emlékezetének megülése ;

d) a Társaság körébe tartozó széptani s szépirodalmi fölolvadások ;

e) kiadott s kitűzött jutalmak kibirdetése ;

f) jutalommal vagy dícsérettel kitüntetett munkák fölolvadása.

31. §. Az üléseken, ha elnök nincs jelen, a legrégibb rendes tag elnököl.

32. §. Az üléseket a titkár hívja össze, a rendeseket az évnek határozatilag megállapított, a rendkívülieket elnökiileg kitűzött napjaira.

33. §. A Társaság ülései nyilvánosak ; az elnök azonban, valahányszor jónak látja, zárt ülést is tarthat.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Jutalmak.

34. §. A jutalmak tárgyai :

a) széptani, irodalom- és műtörténeti föladatok ;

b) költői és szónoki művek ;

c) műfordítások.

35. §. A pályamunkák, megbírálás végett, három tagnak adatnak ki, kik rólok jelentést terjesztenek elő, melynek alapján a Társaság határoz.

36. §. A jutalom a bár csak viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a pályadíj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

37. §. A jutalommal kitüntetett pályamunkák a szerző tulajdona maradnak; a Társaság azonban fentartja magának, hogy azokat Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse.

38. §. A pályamunkák kézíratai a Társaság levéltárában maradnak.

39. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket egyenesen ki nem rekeszti.

HATODIK SZAKASZ.

Kiadványok.

40. §. A Társaság közzétételei sorába tartoznak:

a) Évlapjai, melyek egy részben a közülések tárgyait, a Társaság alapszabályait és személyzetét, nagyobb érdekű határozatait, könyvkiadványai, elhunyt tagjai és alapítói jegyzékét, más részben a tagok székfoglalóit s egyéb ide szánt munkálatait, valamint jutalmazott és megdicsért pályamunkákat foglalnak magokban;

b) a Társaság céljainak megfelelő könyvek, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

HETEDIK SZAKASZ.

Bevételek és kiadások.

41. §. A Társaság pénzforrásai:

a) az alaptőke kamatai;

b) alapítványok és kamataik;

c) mindenféle adományok;

d) a pártolók évi járuléka s a Társaság által kiadott munkák jövedelme.

42. §. Kiadásaiiban a Társaság csak jövedelmeire szorítkozik s alapítókéjéhez hozzá nem nyúl.

43. §. Minden alapítvány az alaptőkéhez csatolandó.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Alapítók és pártolók.

44. §. A Társaság alapítója, ki legalább száz forintot tesz le pénztárába, akár készpénzben, akár legalább öt százalék biztos kamatot hajtó értékpapirokban, akár végre alapító levélben, melyben arra kötelezi magát, hogy az összeg ötös kamatait évenként előre befizeti, halála esete pedig örökösei a tőkét készpénzben kiegyenlítik.

45. §. A Társaság alapítóinak, s haláluk után hitvesöknek, időnkint az Évlapokkal kedveskedik, hol nevüket megörökíti. Ezenkívül az alapítók, illetőleg túlélő hitvesök, részesülnek mind azon könyvilletményekben, melyek a pártolóknak járnak.

46. §. A Társaság pártolói időnkint megállapítandó évi járulékot fizetnek, a miért a Társaság megfelelő könyvilletményekben részesíti őket.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

Átalakulás, föloszlás.

47. §. A Társaság alapszabályainak netáni változtatását oly gyűlés határozhatja el, mely, legalább a rendes tagok egy harmadának kívánatára, különösen e végből van összehívva.

A megváltoztatott alapszabályok legfelső helybenhagyás végett ő felségének terjesztendők fel.

48. §. A Társaság feloszlását oly gyűlés határozhatja el, mely legalább a rendes tagok négy ötödének kívánatára különösen e végből van összehívva; a feloszlató végzés érvényére pedig a jelen levő szavazó tagok három negyedének többsége kívántatik.

E végzés azonkívül felső helybenhagyás alá bocsátandó.

49. §. A feloszlott Társaság vagyona a Magyar Tudományos Akadémiára száll, hogy azt, alapszabályai értelmében, széptudományi czélokra fordítsa.

XI.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÜGYRENDJE.

I. ÜLÉSEK.

1. Rendes és rendkívüli ülések.

1. §. A Társaság minden hónapban, a juliusi és augusztusi szünetet kivéve, egy rendes ülést tart.

2. §. A rendes ülések a hónapok utolsó szerdáin tartatnak; az eltérés csak indokolt esetben lehetséges.

3. §. Az ülések napjait a titkár minden év végén a következő évre ehhez képest előre megállapítja s jóváhagyás végett a deczemberi ülés elé terjeszti. A helybenhagyott jegyzéket kinyomatja s az év elején a Társaság tagjainak megküldi.

4. §. A rendes ülések tárgyait az Alapszabályok 30-dik §-a sorolja el.

5. §. A rendes ülésekre bejelentett felolvasásokat a titkár bejelentések sorrendjében veszi föl az ülés tárgysorába, melyet a lapok útján idejében közzétesz. A Társaság Budapesten lakó tagjainak ezen kívül külön meghívót küld. Az ülésnek nagyobb fontosságú tanácskozási tárgya a meghívókon megjelölendő.

6. §. A sorrenden csak a felolvasók beleegyezésével történhetik változtatás.

7. §. Ha a bejelentett előadások száma a kelleténél nagyobb volna, a legutóbb jelentett előadások a legközelebbi ülés tárgysorába vétetnek föl.

8. §. A Társaság tagjainak előadásai mindig megelőzik a vendégek felolvasásait. A székfoglalóknak és emlékbeszédeknek, a tagok előadásai között is elsősek van.

9. §. Ha valaki fontosabb indítványt akar tenni, az ülés előtt írásban bejelenti a titkárnál. (Lásd a 17. §-t.)

10. §. A rendes ülések előtt a Társaság tisztikara értekezletet tart, melyen a múlt ülés határozatainak végrehajtását számon veszi. Előkészíti

továbbá az ülésen tárgyalandó ügyeket, megállapítja sorrendjüket s meghatározza, melyek tárgyalassanak közülök nyílt, melyek zárt ülésen.

11. §. Az üléseket az elnök vagy a másod-elnök, mindegyikök akadályoztatása esetében pedig a jelenlevő legrégibb tag vezeti.

12. §. Az ülés elején a folyó ügyek terjesztetnek elő a következő sorrendben:

- a) a Társaság személyzetében előfordult változások,
- b) új alapítványok,
- c) egyéb ajándékok és meghívások,
- d) bírálatok.

Az utóbbiakat és másnemű folyó ügyeket az elnökség az ülés végére is halaszthatja.

13. §. Ha valamely kérdésre nézve többen akarnak nyilatkozni, a szólni kívánók följegyeztetik magukat a titkárnál, ki jelentkezések sorrendjében hívja fel őket szólásra.

14. §. Másodízben ugyanazon tárgyhozszólni bárkinek is csak akkor van joga, ha szólásra már senki sincs följegyezve. Személyes kérdésben azonban az elnök ezen kívül is megadhatja a szólás jogát. Ugyanazon kérdéshez háromszor senki sem szólhat.

15. §. Ha a tárgyhoz vagy indítványhoz már senki sem kíván szólni, az előadónak vagy indítványozónak még egyszer joga van a szóhoz. Nyilatkozata után, szükség esetén, azonnal következik a szavazás.

16. §. A szavazás rend szerint nyilvános. Négy tag kíváratára azonban az elnök titkos szavazást rendel el.

17. §. Minden fontosabb indítvány bizottsághoz utasítandó.

18. §. Ha valamely indítvány következtében bizottság küldetik ki, ebben az indítványtevőnek mindenkor helye van.

19. §. Ha a tanácskozás oly fordulatot venne, hogy czélszerűbbnek mutatkoznék a zárt tárgyalás, az elnöknek joga van a nyilvános tárgyalást félbeszakítani s folytatását a nyilvános ülés után tartandó zárt ülésre tűzni ki.

20. §. A folyó ügyek elintézését a felolvasások követik.

21. §. A Társaság tagjainak joguk van dolgozataikat akár személyesen mutatni be, akár más, erre vállalkozó tag által adatni elő. A székfoglaló tagoktól azonban elvárja a Társaság, hogy előadásukat személyesen tartsák.

22. §. Egy-egy felolvasás egy óránál tovább nem tarthat; hosszabb előadás tartását, a körülményekhez képest, az elnök megengedheti.

23. §. Minden tagnak jogában áll az előadásra észrevételeket tenni, melyekre a felolvasó válaszolhat.

24. §. Az elnök, a hányszor csak szükségét látja, jogosítva van, de négy tag kíváratára köteles is akár zárt, akár rendkívüli ülést tartani.

25. §. Az elnöknek, ha kellő okból jónak találja, joga van akként rendelkezni, hogy az ülésekre a hallgató közönség csak belépti jeggyel bocsáttassék. A jegyek osztogatásánál a Társaság tagjainak s alapítóinak családja előnyben részesítendő.

26. §. Az ülések jegyzőkönyvét a másod-titkár vezeti s az elnök és az e végre kinevezett két tag hitelesíti. A hitelesítők kinevezésénél első sorban az indítványtevők vagy felolvasók veendőek tekintetbe.

27. §. Mindennemű jegyzőkönyv az ülések után öt nap alatt elkészítendő és hitelesítendő.

2. Közgyűlések.

28. §. A Társaság közgyűlése három ülésből áll, melyekre nézve az Alapszabályok 28., 29. és 30. §§. intézkednek.

29. §. A tagválasztó és tisztújító közülésen húsz rendes tag jelenléte csak a választás megkezdésére kívántatik meg. Minden választás érvényére azonban legalább tizenegy igenlő szavazat szükséges.

30. §. Az évi költségvetés tárgyalását az elnök vagy a tagválasztó vagy esetleg a tisztújító ülésre tűzheti ki.

31. §. A tisztújító ülés választja három évenként nemcsak a Társaság tiszti karát és gazdasági bizottságát, hanem könyvkiadó bizottságának belső tagjait is.

32. §. A tanácskozás menetére és vezetésére vonatkozó fentebbi §§-ok a tagválasztó és tisztújító ülésekre is érvényesek.

33. §. Az ünnepélyes közülés tárgysorának előkészítése az elnökökből és titkárokból álló rendező bizottság feladata.

34. §. Az elnök a szeptemberi ülésen felszólítást intéz a Társaság tagjaihoz, hogy az ünnepélyes közülésre szánt dolgozataik címét és terjedelmét december végeig a titkárnál jelentsék be. A felszólítás a tagoknak írásban is megküldetik.

35. §. A rendező bizottság a bejelentett előadások szerzőit január folytán dolgozataik felolvasása végett összehívja s a meghallgatott dolgozatok közül azokból, melyeket legalkalmasabbaknak tart, összeállítja az ünnepélyes közülés tárgysorát s megállapodását a januári ülésen a Társaság jóváhagyása alá terjeszti.

36. §. A jóváhagyott tárgysort a titkár, a Társaság személyzetének s vagyoni állásának rövid kimutatásával és pályahirdetéseivel együtt kinyomtatja, a tagoknak megküldi, a lapokban közzéteszi s az ünnepélyes közülésen megjelent közönség közt szétosztatja.

II. A TÁRSASÁG TAGJAINAK MUNKÁSSÁGA.

1. *Felolvasások.*

37. §. A Társaság rendes tagjaitól az Alapszabályok 9. §. értelmében elvárja, hogy ülésein legalább három évenként egy-egy előadást tartsanak.

38. §. A titkárnak joga és kötelessége a rendes tagokat ebbeli kötelezettségek teljesítésére figyelmeztetni. Sikertelenség esetén elnöki felhívás intéztetik hozzájuk.

39. §. A tagok által a rendes ülésekre bejelentett felolvasások előleges bírálat alá nem esnek.

40. §. Ha azonban valamely bejelentett dolgozatra nézve az elnöknek oka van attól tartani, hogy az a Társaságnak akár Alapszabályaiba, akár anyagi vagy erkölcsi érdekébe ütközik: joga van a nyilvános ülést megelőzőleg zárt ülést híni össze, s ott aggályait előterjeszteni. Ily esetben a Társaság az illető dolgozat előleges bemutatását kívánhatja.

41. §. A nem-tagok által felolvasásra szánt munkák a Társaság titkáránál nyújtandók be s minden esetben bírálat alá esnek. Az elnök két tagot kér fel véleményadásra. Ha ezek kedvező véleményben vannak, vagy ha, nézeteltérés esetében, a kinevezendő harmadik bíráló, a kedvező véleményhez csatlakozik, a dolgozat annak az ülésnek tárgysorába vétetik föl, melyen a tagok bejelentett előadásai után helye marad.

42. §. Vendégek munkálatait a Társaság ülésein az elnök által a végre, a szerző ohajtásának figyelembevételével, fölkért tag mutatja be.

43. §. Akár vendégnek, akár tagnak oly felolvasása, melyet szerzője az Évlapokba kíván fölvétetni, bírálat alá esik még akkor is, ha a bemutatás előtt egy vagy más szempontból már bírálaton ment volna keresztül.

2. *Bírálatok.*

44. §. Azon munkákra, melyek akár önállóan vagy az Évlapokban leendő kiadás, akár csak vélemény-nyilvánítás végett nyújtattak be, a Társaság mindig az ülésen nevez ki bírálókat.

45. §. A bírálók száma rend szerint kettő. Ha ezek egymással ellenkező javaslatot tennének, még egy harmadik bíráló neveztetik ki.

46. §. A Társaság tagjai a bírálatra hozzájuk küldött munkákra nézve legfeljebb három hónap alatt tartoznak jelentést tenni. Ellenkező esetben a fentebbi cikkben (38. §.) meghatározott eljárás joga velök szemben is megilleti az elnökséget. Ha felszólításai sikertelenek maradnak, az elnök az ügyet a Társaság elé terjeszti.

47. §. A bírálók javaslata alapján elhatározhatja a Társaság :

a) a munka kiadását, vagy

b) segélyezését ;

c) a szerző felhatalmazását, hogy kiadandó munkája címlapjára a szavakat nyomassa : A Kisfaludy-Társaság ajánlásával ;

d) a munka visszaadását szerzőjének a bírálathoz képest kijavítás s újból benyújtás végett ;

e) visszautasítását.

48. §. A csak felolvasásra benyújtott kisebb dolgozatok megbírálására az elnök kér fel két, esetleg harmadik tagot, kik véleményöket egy hét alatt tartoznak a titkárhoz beküldeni.

III. A TÁRSASÁG KIADVÁNYAI.

49. §. A Kisfaludy-Társaság kiadványait czéljának megfelelő könyvek képezik, évi illetmény, folyóirat vagy külön kiadványok alakjában, a mint a viszonyok időnkint kívánják.

50. §. Az évi illetményül megjelenő munkákra nézve az intézkedés a könyvkiadó bizottságot illeti, melyről az Ügyrend VI. szakasza szól.

51. §. Az évi illetmény s az Évlapok szerkesztője a titkár, kinek joga van a szerkesztésre vonatkozó bármely kérdésben a Társaság határozatát kikérni.

52. §. A Társaság hivatalos közleményeit évenként kiadandó Évlapjaiban teszi közzé.

53. §. Az Évlapok azokat a közleményeket tartalmazzák, melyek a Társaság egyik közülésétől a másikig terjedő év történetére vonatkoznak. Névszerint :

a) a közlések tárgyait,

b) a Társaság alapszabályait és ügyrendjét,

c) tisztikarának és személyzetének jegyzékét,

d) fontosabb határozatait a jegyzőkönyvekből,

e) pályahirdetéseit,

f) az év közben benyújtott bírálatokat,

g) kéziratára és könyvkiadványai gyarapodásának kimutatását,

h) elhunyt tagjai s alapítói jegyzékét,

i) elhunyt tagok nekrologjait,

j) a Társaság megbízásából tagjai által tartott beszédeket,

k) a székfoglalókat,

l) tagoknak és idegeneknek a Társaság által fölvétetni rendelt dolgozatait,

m) kisebb terjedelmű jutalmazott és megdicsért pályamunkákat

54. §. Az Évlapokban megjelent prózai dolgozatokért ívenként 20, versekért 30 frt tiszteletdíj jár. Kisebb költeményekre nézve a Társaság esetenként határoz.

55. §. Az Évlapok oly közleményeiért, melyek korábban már más helyt megjelentek, tiszteletdíj nem fizettetik.

56. §. Az Évlapokban négy ívesnél hosszabb közlemény rend szerint nem vehető fel.

57. §. Kasselik Jenő, 1885. évi január 26-dikán kelt alapító levelében 5000 frt alapítványt tett atyjának, néhai Kasselik Ferencz budapesti polgárnak, emlékére, oly rendelkezéssel, hogy két évi kamatai minden második esztendőben egy-egy munka kiadására fordíttassanak.

58. §. A Kasselik-alapítványból kiadható bármely a Társaság működési körébe eső munka, melyet magyar honpolgár magyar nyelven írt. Nem adható azonban ki oly író műve, ki, a szónak irodalmi értelmében, német nyelven is írt vagy ír.

59. §. A Kasselik-alapítványból kiadásra benyújtott művek közül, egyenlő irodalmi érték mellett, elsőséggel bírnak oly írók munkái, kik anyagi gondokkal vagy a kezdet nehézségeivel küzdenek.

60. §. A Kasselik-alapítványból kiadandó műre nézve a Társaság, 1887-től kezdve, minden második évi közgyűlésén határoz. A munka czím-lapján kinyomatandó, hogy a Kasselik-alapítványból adatott ki.

IV. ELHUNYT TAGOK VÉGTISZTELETE ÉS EMLÉKEZETE.

61. §. Elhunyt tagjait a Kisfaludy-Társaság következő végtiszteletben részesíti:

a) Ha a haláleset Budapesten fordul elő, a Társaság tagjai részt vesznek a temetésen, és ha ez épen ülés idejére esnék, az ülés elhalasztatik.

b) Az elhunyt tag halálát az elnök vagy a titkár a legközelebbi ülésen rövid gyászjelentéssel hozza a Társaság tudomására.

c) Az elhunyt életére és írói munkásságára vonatkozó adatokat a titkár nekrológban állítja össze, mely az Évlapokban tétetik közzé. E végből a Társaság tagjai eleve felhivatnak, hogy életrajzukat s munkásságuk könyvészeti adatait, a levéltárban pecsét alatt leendő megőrzés végett, nyújtsák be.

d) A Társaság valamelyik tagját, az elhunyt érdemeit szónoki előadásban méltató emlékbeszéd tartásával bízta meg.

62. §. Ha indítvány tétetnék arra, hogy valamely emlékbeszéd ne rendes havi, hanem ünnepélyes közülésen adassék elő, erre vonatkozólag a Társaság mindig titkos szavazás útján határoz.

63. §. A Társaság megbízásából készített emlékbeszédék, esetleg emlékköltemények, tekintet nélkül arra, hogy az Évlapokban megjelenésük előtt már kiadattak-e vagy sem, tiszteletdíjban részesülnek.

64. §. A Kisfaludy-Társaság, iránta különösen érdemesült tagjai elhunytáról külön gyászjelentést ad ki, mire nézve az elnökségnek van joga intézkedni.

65. §. Kiváló érdemű tagjainak arczképét, esetleg mellszobrát is, elhelyezi a Társaság saját termében. Az ilyen értelmű indítvány fölött azonban csak a tagválasztó közülés határozhat titkos szavazás útján.

V. JUTALMAK.

1. Lukács Krisztina-jutalom.

66. §. Lukács Móricz, a Kisfaludy-Társaság volt elnöke, 1877, május 28-án kelt végrendeletében 10,000 forint névértékű magyar földhitelintézeti záloglevelet, mint alapítványi tőkét, hagyományozott a Kisfaludy-Társaságnak oly czélból, hogy annak kamataiból évenként, Lukács Krisztina-jutalom néven díj tűzessék ki, felváltva költői és széptani feladatoknak abszolút becsű megoldására.

67. §. A Lukács Krisztina-jutalom, évenként 500 forinttal, mindig a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes közülésén hirdettetik ki egyik évben szépirodalmi (verses vagy szépprózai, költői vagy szónoki), a másikban pedig széptani, irodalom- vagy művészettörténeti kérdésre. A sor 1882-ben szépirodalmi feladattal kezdődik.

68. §. A Társaságnak jogában áll a Lukács Krisztina-jutalomra vagy zárt pályázatot hirdetni, vagy pedig e díjjal a kijelölt szakban vagy műfajban az illető év alatt nyomtatva megjelent munkák legjelesbikét jutalmazni meg. Az első ízben sikertelenül maradt feladat még egy ízben minden esetre kitűzendő.

69. §. Azon esetben, ha valamely pályázat másodízben sem jutott eredményre, a jutalmul kitűzött akár egyes, akár kettős díjösszeg a Kisfaludy-Társaság alaptőkéjéhez csatoltatik.

2. Somogyi Dezső-jutalom.

70. §. Ziska Julia asszony 1882, dec. 14-én kelt alapító levelében elhunyt fiának, Somogyi Dezsőnek, emlékére 600 forint alapítványt tett a Kisfaludy-Társaságnál oly czélból, hogy kamatai három évenként irodalmi pályafeladatokra tűzessenek ki.

71. §. A Somogyi Dezső-jutalom három évenként 200 arany frankkal kisebb szónoki, költői, irodalomtörténeti vagy széptani feladatra hirdettetik ki.

72. §. A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki. Ha ilyen munka nem érkezik, a Somogyi Dezső-jutalom a következő három évre járó kamatokkal összesítve tüzetik ki akár a régi, akár valamely új feladatra, mire nézve a sikertelenül maradt pályázat bíráló bizottsága tesz javaslatot.

73. §. Ha a másodízben kettős jutalommal hirdetett pályázat is sikertelen marad, a kettős jutalom valamely, a Társaság által kiadandó munka tiszteletdíjára, vagy tiszteletdíjának pótlására fordítandó. E munka czímlapjára kinyomatandó: A Somogyi Dezső-alapítvány támogatásával.

74. §. A Somogyi Dezső-jutalom mindenkor az illető év márcziusának 18-ik napján, mint Somogyi Dezső halála napjának fordulóján adatik ki.

3. Bulyovszky Gyuláné, színművésznő jutalma.

75. §. Özv. Bulyovszky Gyuláné szül. Szilágyi Lilla asszony 1884, márczius 21-én kelt alapító levelében 2000 frtnyi alapítványt tett oly feltétellel, hogy kamataiból két évenként valamely, szavalásra alkalmas költeményre pályázat hirdettessék.

76. §. A Bulyovszkyné-alapítványból 1885-től kezdve két évenként kétszáz forintnyi jutalom tüzetik ki egy szavalásra alkalmas, akár lyrai, akár kisebb epikai verskölteményre.

77. §. A Bulyovszkyné-jutalom mindig kiadatik a viszonylag legjobb pályaműnek.

4. Széher Árpád-jutalom.

78. §. Széher Mihály, 1885, február 4-én kelt alapító levelével, korán elhunyt fiának, Széher Árpádnak, emlékére 5000 frtnyi alapítványt tett, melynek kamataiból két évenként 500 frt jutalommal irodalmi feladatokra pályázatok hirdetendők.

79. §. A feladatok következő, két évenként egymást felváltó három körből tüzendők ki:

a) kötött nyelvű költői művekre a költészet bármely fajából, nem zárva ki a műfordítást sem;

b) beszélyre vagy regényre;

c) æsthetikai és irodalomtörténeti kérdésekre.

80. §. A Társaságnak jogában áll kisebb terjedelmű pályaművekre az alaptőkének egy évi kamatait is kitűzni, mikor aztán a két éves körben két pályadíj is tűzhető ki.

81. §. A pályadíj csak önálló becsű műnek adatik ki. Ha ilyen nincs, a megmaradt jutalom két év alatt valamely, a Társaság czége alatt megjelenendő könyv kiadására fordíttatik, melynek címlapjára rányomatandó, hogy a Széher Árpád-alapítványból adatott ki.

5. Általános szabályok.

82. §. Mindennemű zárt pályázat esetén a pályaművek benyújtásának határnapja okt. 31-ke, mikor is az elnökség számba veszi őket, jelíges leveleiket közös borítékba zárja s jegyzéköket a titkár a lapokban közzéteszi.

83. §. A Társaság októberi ülésén minden pályázathoz három-három bírálót nevez ki, kik közül a legrégibb tag viszi az elnökséget. A bizottságok a pályaművekről jelentést készítenek, melynek alapján a közgyűlés határoz. A pályázateredményét az ünnepélyes közülésen a másodtitkár hirdeti ki.

84. §. A jutalom, a Bulyovszkyné-díj kivételével, csak önálló becsű munkának adatik ki.

85. §. A bíráló bizottságok jelentéseiket a januári havi ülésre tartoznak benyújtani.

86. §. A kitűzendő új pályakérdésekre az elnökség a bíráló bizottságok elnökeivel együtt készít javaslatot, melyet a közgyűlés elé terjeszt.

87. §. A jutalommal kitüntetett pályaművekre nézve, ha azok a szerző tulajdonában maradnak is, a Társaság föntartja magának, hogy Évlapjaiba díjtalanul fölvehesse, sőt ha a szerző egy év leforgása alatt ki nem adná, külön is, minden díjazás nélkül, közrebocsáthassa.

88. §. A pályamunkák kéziratai a Társaság levéltárában maradnak.

89. §. A fent elősorolt pályázatokon kívül a Társaság maga is hirdethet, szintén mindig az ünnepélyes közülésen, pályázatokat, melyeknek tárgyát, jutalmát, határidejét esetről-esetre határozza meg. A társasági jutalom a viszonylag legjobb munkának is kijár, ha csak a díj hirdetésében világosan más nem volt kikötve.

90. §. Minden jutalomért a Társaság tagjai is versenyezhetnek, ha csak a pályázati hirdetés őket világosan ki nem rekeszti.

91. §. A megbízás útján készült munkák, ha valamely sikertelen pályázat jutalmi díja fordíttatott is rájuk, minden esetben a Társaság tulajdonát képezik.

VI. ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGOK.

1. Könyvkiadó bizottság.

92. §. A Társaság alapítói évi illetményeül szánt, állandó könyvkiadó vállalatának vezetését egy, három évről három évre alakítandó bizottságra ruházza.

93. §. E bizottság, hogy az olvasó közönséggel való érintkezése folytonos és közvetlen legyen, sőt hogy ez mintegy képviselőt nyerjen kebelében, következőleg alakíttatik :

a) Állandó és választás alá nem eső tagjai a Kisfaludy-Társaság elnöke és titkára. Az előbbi egyszersmind a bizottság elnöki tisztét is viseli.

b) A Társaság rendes tagjai közül szabadon választ a bizottságba hat tagot.

c) Ezek az alapító tagok sorából még hatot hívnak meg.

94. §. A könyvkiadó bizottság jegyzőjét maga választja.

95. §. Hatáskörébe tartozik :

a) a vállalatnak kiadási módosztatái iránt jogérvényes határozatokat hozni, esetleg szerződéseket kötni;

b) a vállalatba fölveendő munkákról gondoskodni;

c) kiadásuk sorrendjét s tiszteletdíjukat meghatározni.

96. §. Az elnök a szeptemberi ülésen fel-zólítja a Társaság tagjait, hogy a vállalatba szánt s ennek keretébe illő munkáikat, megbírálás végett, a Társasághoz nyújtsák be.

97. §. A vállalat körébe tartoznak : szépirodalmi, széptani és irodalomtörténeti, eredeti és fordított művek, lehetőleg oly arányban, hogy a szépirodalmiak az évi illetménynek két harmadát képezzék.

98. §. A bizottságnak joga van a vállalatba régibb íróknak kiadásra érdemes műveit is fölvenni.

99. §. A vállalatba csak a Társaság által kiadásra elfogadott művek vehetők fel.

100. §. A bizottság azonban, ha szükségét látja, valamely külföldi regényt, széptani vagy irodalomtörténeti munkát fordításra kijelölhet, de csak a Társaság jóváhagyásával fordíttathat le és bocsáthat közre a vállalatban.

101. §. A vállalat évi folyamainak tervrajzát a bizottság, esetleges megjegyzések végett, a Társaság elé terjeszti.

2. Gazdasági bizottság és pénztári kezelés.

102. §. A Társaság részére, bárminő czélra és bárminő czím alatt befolyó minden bevétel beszolgáltatandó a Földhitelintézethez.

103. §. Minden kiadás ugyanott utalványoztatik kifizetésre.

104. §. Mind a bevételként beszolgáltatott, mind a kiadásra utalványozott összegekhez írásbeli tanúsítvány melléklendő.

105. §. A bevételezési értesítvényt a titkár vagy helyettese, a kifizetési utalványokat pedig ugyanazok és az elnök vagy másodelnök írják alá.

106. §. A Magyar Földhitelintézet a Társaság folyó számadását minden június hó 30-án és deczember hó 31-én zárván le, és annak kimutatását az elnökséghez megküldvén: ezen számadásokat az elnökség megvizsgálás végett átteszi a gazdasági bizottság azon tagjához, a kit ezen számadások őrizetére a bizottság saját kebeléből kijelöl. Ezen számadásokat a gazdasági bizottság évenként legalább egyszer megvizsgálja, s ha rendben találta, arról a Földhitelintézetnek közvetlenül elismerést ad.

107. §. Minden naptári év elején, midőn a megelőző deczember 31-iki számadást a Földhitelintézet már kiállította (rendszerint január utolsó napjaiban), az elnökök, titkárok és a gazdasági bizottság tagjai a vagyoni állapotok fölötti tanácskozás és az évi költségvetés elkészítése végett együttes ülést tartanak, a melyet összehívni az elnökség kötelessége.

108. §. Ezen gyűlések feladatahoz tartozik:

a) intézkedni a készpénzben befolyt alapítványok, adományok s a netán mutatkozó pénztári maradványok tőkésítése és elhelyezése iránt, vagyis minthogy a Társaság határozata által már régebben kimondatott, hogy minden elhelyezés a Magyar Földhitelintézet zálogleveleibe fektetendő, meghatározni azt, hogy a pénztár erejéhez s a mutatkozó szükséghez képest, mennyi záloglevél vásároltassék;

b) megvizsgálni a kívül fekvő alapítványok állását, fölhivadni a hátralékosokat a titkár által kiállítandó s elnökileg aláírandó felszólítással a pontos fizetésre, a fizetni nem akarók ellen szükség esetében elrendelni a pör megindítását, a végkép behajthatatlannak bizonyuló alapítványokat pedig kitörölni az alapítók sorából. Az alapítók kitörlése iránti intézkedés azonban jóváhagyás végett előlegesen bejelentendő a Társaság zárt ülésében; a Földhitelintézet elnöki levélben értesítendő, hogy saját jegyzékeiből azokat szintén törölje ki, s a titkár arról is intézkedik, hogy többé semmi könyvilletményt ne kapjanak;

c) elkészíteni az évi költségvetést s megállapítás végett bemutatni a Társaságnak zárt ülésben.

109. §. A titkár tartozik rendesen vezetni:

a) utalvány-könyvet, a melybe a Bevétel és Kiadás rovatok alatt folyó szám és kelet szerint beír minden tételt, a mit a Földhitelintézetnél bevételre, vagy elnöki utalvánnyal kiadásra utalványozott. Ezért tehát minden elnöki utalványozás a titkár által is aláírandó;

b) számadáskönyvet szintén Bevétel és Kiadás rovatokkal azon pénzekről, a melyeket valamely megjelölt célra vagy saját irodai szükségleteire a Földhitelintézettől elnöki utalvány alapján felvett. — A Bevétel rovatába a Földhitelintézettől fölvett összegek, a Kiadás rovatába azok hová fordítása folyó számmal és kelet szerint beírandó.

Ha a titkár a fővárosból hosszabb időre távozik, vagy teendői vite-
lében másként huzamosan akadályozva van, mind a két könyvet a másod-
titkárnak adja át rendszeres folytatás végett.

A naptári év végén mind a két könyv lezáratik s megvizsgálásra,
illetőleg a Földhitelintézet számláival való egybevetés végett kiadatik a
gazdasági bizottságnak.

c) az alapítóknak lehetőleg teljes név-, cím- s lakjegyzékét, annak
kitüntetésével, hogy az alapítványi tőke mennyit tesz s befizettetett-e vagy
nem. E jegyzék az új alapítók nevével kiegészítendő, a megszüntetett
alapítványok belőle kitörleendő, s esetleg az alapítók vagyoni viszonyaira
vonatkozó adatok abban följegyzendőek.

110. §. Új alapítóként a Társaság ülésén csak akkor jelenthető be
valaki, ha vagy a kötvényt szabályszerűen kiállította, vagy ha az alapít-
ványi tőkét készpénzben letette.

111. §. A titkár a hozzá érkezett beadványokról, levelekről megke-
resésekről rendes iktató-, mutató- és postakönyvet visz.

XII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG SZEMÉLYZETE

1891-İK ÉVI FEBRUÁR 8-DIKÁN.

Tisztviselők:

Elnök GYULAI PÁL.
Másod-elnök ... SZÁSZ KÁROLY.
Titkár BEÖTHY ZSOLT.
Másod-titkár ... CSIKY GERGELY.
Pénztárnok MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.
Ügyész... .. DR. VÉGH ARTÚR.

A gazdasági bizottság tagjai:

ARANY LÁSZLÓ. VADNAI KÁROLY. ZICHY ANTAL.

A könyvkiadó bizottság tagjai:

ÁBRÁNYI EMIL.	KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ.
BEÖTHY ZSOLT.	PÉTERFY JENŐ.
CSAPÓ VILMOS.	SZÁSZ KÁROLY.
CSIKY GERGELY, jegyző.	SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
GRÜNWARD BÉLA.	SZONTAGH PÁL.
GYULAI PÁL, elnök.	VADNAI KÁROLY.
KÁROLYI TIBOR GRÓF.	WAHRMANN MÓR.

Rendes tagok:

ABONYI LAJOS (MÁRTON FER.) 1867 *N.-Abonyban.*
ARANY LÁSZLÓ 1867 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI EMIL 1885 *Budapesten.*
ÁBRÁNYI KORNÉL ifjabb 1878 *Budapesten.*

5	ÁGAI ADOLF	1877	<i>Budapest.</i>
	BAKSAY SÁNDOR	1872	<i>Kun-Szent-Miklóson.</i>
	BARTALUS ISTVÁN	1807	<i>Budapest.</i>
	BARTÓK LAJOS	1883	<i>Budapest.</i>
	BAYER JÓZSEF	1888	<i>Budapest.</i>
10	BEÜTHY ZSOLT	1876	<i>Budapest.</i>
	BERCZIK ÁRPÁD	1873	<i>Budapest.</i>
	CSIKY GERGELY	1879	<i>Budapest.</i>
	DALMADY GYÖZÖ	1867	<i>Budapest.</i>
	DEGRÉ ALAJOS	1867	<i>Budapest.</i>
15	DOBSA LAJOS	1862	<i>Makón.</i>
	DÓCZY LAJOS	1887	<i>Bécsben.</i>
	ENDRÓDI SÁNDOR	1882	<i>Nagy-Váradon.</i>
	GYULAI PÁL	1860	<i>Budapest.</i>
	HEINRICH GUSZTÁV	1882	<i>Budapest.</i>
20	HORVÁTH BOLDIZSÁR	1887	<i>Budapest.</i>
	HUNFALVY PÁL	1842	<i>Budapest.</i>
	IMRE SÁNDOR	1878	<i>Hódmezővásárhelyt.</i>
	JÓKAI MÓR	1860	<i>Budapest.</i>
	KELETI GUSZTÁV	1867	<i>Budapest.</i>
25	LÉVAY JÓZSEF	1862	<i>Miskolczon.</i>
	MIKSZÁTH KÁLMÁN	1882	<i>Budapest.</i>
	PAULAY EDE	1882	<i>Budapest.</i>
	PÁLFFY ALBERT	1864	<i>Budapest.</i>
	PÉTERFY JENŐ	1887	<i>Budapest.</i>
30	PULSZKY FERENCZ	1847	<i>Budapest.</i>
	RÁKOSI JENŐ	1839	<i>Budapest.</i>
	SALAMON FERENCZ	1860	<i>Budapest.</i>
	SZABÓ ISTVÁN	1842	<i>Kazáron.</i>
	SZÁSZ BÉLA	1868	<i>Kolozsvárt.</i>
35	SZÁSZ KÁROLY	1860	<i>Budapest.</i>
	SZÉCSEN ANTAL GRÓF	1877	<i>Bécsben.</i>
	SZIGETI JÓZSEF	1865	<i>Budapest.</i>
	SZILÁDY ÁRON	1867	<i>Kis-Kun-Halason.</i>
	THEWREWK EMIL P.	1885	<i>Budapest.</i>
40	TOLNAI LAJOS	1866	<i>Budapest.</i>
	TÓTH LÖRINCZ	1841	<i>Budapest.</i>
	VADNÁI KÁROLY	1866	<i>Budapest.</i>
	VAJDA JÁNOS	1870	<i>Budapest.</i>
	VARGHA GYULA	1883	<i>Budapest.</i>
45	VÁRADI ANTAL	1889	<i>Budapest.</i>

VÉRTESI ARNOLD 1887 *Debreczenben.*
 ZICHY ANTAL 1886 *Budapesten.*
 ZICHY GÉZA GRÓF 1878 *Budapesten.*

Levelező tagok:

BACHAT DÁNIEL	1879	<i>Budapesten.</i>
BUTLER DUNDAS EDE	1879	<i>Londonban.</i>
CASSONE JÓZSEF	1882	<i>Notoban (Sicilia).</i>
HADZSICS ANTAL	1867	<i>Újvidéken.</i>
5 HANDMAN ADOLF	1879	<i>Budapesten.</i>
JALAVA (ALMBERG) ANTAL	1880	<i>Helsingforsban.</i>
JOVANOVIĆ JÁNOS	1867	<i>Kameniczen.</i>
NEUGEBAUER LÁSZLÓ	1882	<i>Budapesten.</i>
OPITZ TÓDOR	1867	<i>Liestalban (Baselland).</i>
10 ŐMAN VIKTOR EMANUEL	1879	<i>Örebroban (Svédország).</i>
PACHLER FAUST	1878	<i>Bécsben.</i>
PATTERSON ARTÚR	1869	<i>Budapesten.</i>
PHILLIPS HENRIK	1887	<i>Philadelphíában.</i>
SAISSY AMADÉ	1879	<i>Párisban.</i>
15 SAYOUS EDE	1872	<i>Párisban.</i>
STIER TEOFIL	1867	<i>Zerbstben.</i>
STURM ALBERT	1880	<i>Budapesten.</i>
VULCANU JÓZSEF	1871	<i>Nagyváradon.</i>

Az évszám az illetőnek taggá választása idejét jelöli.

XIII.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ELHUNYT TAGJAI

1890-IK ÉVI FEBRUÁR 9-IG.

A Kisfaludy-Társaság tagjai 1866-ig csak egyfélék voltak. 1867-től fogva belsők meg külsők, 1879-től rendesek meg levelezők.

- 1838 KÖLCSEY FERENCZ aug. 24.
- 1841 CSATÓ PÁL febr. 15.
- 1842 DESSEWTFY AURÉL GRÓF febr. 9.
- 1844 KISFALUDY SÁNDOR okt. 28.
- 1846 ⁵ VAJDA PÉTER febr. 10.
KIS JÁNOS febr. 19.
- 1847 SCHEDIUS LAJOS nov. 12.
- 1849 PÉCZELY JÓZSEF máj. 23.
- 1851 HAZUCHA FERENCZ (KELMENFI LÁSZLÓ) ápril 21.
- 1852 ¹⁰ HELMECZY MIHÁLY decz. 1.
- 1853 GARAY JÁNOS nov. 5.
- 1854 NAGY IGNÁCZ márcz. 19.
- 1855 VÖRÖSMARTY MIHÁLY nov. 19.
- 1857 SZENVEY JÓZSEF jan. 22.
- 1858 ¹⁵ BAJZA JÓZSEF márcz. 3.
BÁRTFAY LÁSZLÓ máj. 12.
SZONTAGH GUSZTÁV jun. 7.
CSÁSZÁR FERENCZ aug. 17.
- 1860 SZENCZY IMRE febr. 2.
- 1861 ²⁰ SZEMERE PÁL márcz. 18.
VACHOTT SÁNDOR ápril 9.
SÁROSY GYULA (LAJOS) nov. 16.
- 1864 KAZINCZY GÁBOR ápril 18.
SZALAY LÁSZLÓ jul. 17.
- ²⁵ FÁY ANDRÁS jul. 26.
KUTHY LAJOS aug. 27.
- 1864 MADÁCH IMRE okt. 5.
- 1865 JÓSIKA MIKLÓS BÁRÓ febr. 27.
- 1866 KISS KÁROLY febr. 17.

- 30 GAÁL JÓZSEF febr. 28.
 EGRESSY GÁBOR jul. 30.
 ZÁDOR GYÖRGY aug. 17.
 CZUCZOR GERGELY szept. 9.
 1867 PÁKH ALBERT *belső tag* febr. 10.
 35 BÉRCZY KÁROLY *belső tag* decz. 11.
 1868 ERDÉLYI JÁNOS *belső tag* jan. 23.
 TOMPA MIHÁLY *belső tag* jul. 30.
 1869 GREGUSS GYULA *belső tag* szept. 5.
 1871 EÖTVÖS JÓZSEF BÁRÓ *belső tag* febr. 2.
 1872 40 SIR JOHN BOWRING *külső tag* nov. 23.
 1875 KRIZA JÁNOS *belső tag* márcz. 26.
 SZEBERÉNYI LAJOS *belső tag* jun. 4.
 TOLDY FERENCZ *belső tag* decz. 10.
 KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ *belső tag* decz. 22.
 1876 45 TÓTH EDE *belső tag* február 26.
 SZÉKÁCS JÓZSEF *belső tag* július 29.
 1877 DÖMÖTÖR JÁNOS *belső tag* január 8.
 STEINACKER GUSZTÁV *külső tag* jun. 7.
 FÁBIÁN GÁBOR *belső tag* decz. 10.
 1878 50 SZIGLIGETI EDE *belső tag* jan. 19.
 HORVÁTH MIHÁLY *belső tag* aug. 19.
 1879 TOLDY ISTVÁN *belső tag* decz. 6.
 1880 CSENGERY ANTAL jul. 13.
 1881 TÓTH KÁLMÁN *rendes tag* febr. 3.
 55 SZEMERE MIKLÓS *rendes tag* aug. 20.
 LUKÁCS MÓRICZ *rendes tag* nov. 5.
 DUX ADOLF *rendes tag* nov. 20.
 1882 ARANY JÁNOS *rendes tag* okt. 22.
 GREGUSS ÁGOST *rendes tag* decz. 13.
 1884 60 FRANKENBURG ADOLF *rendes tag* jul. 3.
 SZÜCS DÁNIEL *rendes tag* okt. 6.
 1885 GERMANECZ KÁROLY *lev. tag* febr. 1.
 GYÖRY VILMOS *rendes tag* ápril 14.
 1886 TÁRKÁNYI BÉLA *rendes tag* febr. 16.
 65 KOVÁCS PÁL *rendes tag* augusztus 13.
 IPOLYI ARNOLD *rendes tag* december 2.
 1887 BALÁZS SÁNDOR *rendes tag* augusztus 1.
 1888 RING MIHÁLY *lev. tag* október 4.
 HENSZLMANN IMRE *rendes tag* december 5.
 1891 70 P. SZATHMÁRY KÁROLY *rendes tag* január 15.

XIV.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ALAPÍTÓI

1891-İK ÉVI FEBRUÁR 8-IG.

ADLER DÁVID.	BAUMGARTEN KÁROLY.
ALMÁSSY EDMUND.	BÁRÁNY PÁL ÉS DÉNES.
ALMÁSSY PÁL.	30 BÁRON BENEDEK (3000 frttal).
ANDRÁSSY GYÖRGY GR. (1860 előtt).	BENICZKY ÖDÖNNÉ KEGLEVICH
5 ANDRÁSSY GYÖRGYNÉ, GRÓFNÉ.	STEPHANIA GRÓFNÓ.
APÁTHY ISTVÁN (1860 előtt).	BEREGSZÁSZY PÁLNÉ.
ANTONOVICS KÁLMÁNNÉ.	BERÉNYI FERENCZ GRÓF.
ARANY JÁNOS (100 arannyal).	BERNÁTFY IDA BÁRÓNÓ.
ARANY JÁNOSNÉ, ERCSEY JU-	35 BERNÁTH GYULA (200 forinttal).
LIÁNNA (200 frt).	BETHLEN JÓZSEFNÉ GRÓFNÉ.
10 ÁCS KÁROLY.	BEZERÉDJ PÁL (200 frttal).
BAGHY IMRE.	BEZERÉDJ ISTVÁNNÉ (1100 frttal).
BAJAI KATH. FÖGYMNASIUM.	BISCHITZ MÓR.
BALASSA ANTAL BÁRÓ.	40 BOCZKÓ DÁNIEL.
BALLAGI MÓR (1860 előtt).	BOHUS JÁNOSNÉ SZÖGYÉNY
15 BALOGH ISTVÁN.	ANTONIA.
BARBÁS JÓZSEF. (200 frt.)	BOLZA ISTVÁN GRÓF.
BARCZA SÁNDOR.	BRÁZAI KÁLMÁN.
BARKASSY GÉZA.	BRÓDY ZSIGMOND (200 frttal).
BARTAL GYÖRGY.	45 BUDAI IMRE.
20 BARTHA MIKSA.	BUDAI NÉPSZINHÁZ.
BATTHYÁNY FÜLÖP HERCZEG.	BUDAPESTI ELSŐ HAZAI TAKA-
BATTHYÁNY GÉZA GR. (1860 előtt).	RÉKPÉNZTÁR (200 frttal, mely
BATTHYÁNY KÁZMÉR GR. (1860 előtt).	adományát csaknem évenként meg-
BATTHYÁNY LAJOSNÉ GRÓFNÉ.	újítja).
25 BAUMGARTEN FERDINÁND.	BUDAPESTI KERESKEDŐ IFJAK
BAUMGARTEN FÜLÖP.	TÁRSULATA.
BAUMGARTEN IGNÁCZ.	BUDAPESTI NEMZETI KASZINÓ.
	50 BUDAPESTI NEMZETI SZINHÁZ.

- BUDAPESTI REF. FÖGYMNASIUM
ÖNKÉPZŐ KÖRE.
BUDAPESTISZINÉSZEK (1860 előtt.)
BUKOVINSZKY JÓZSEF (200 frttal).
ÜZVEGY BULYOVSZKY GYULÁNÉ
SZILÁGYI LILLA (2000 frttal).
- 55 BURJÁN PÁL.
BUTH KÁROLY.
BUZÁS ELEK.
CSABAI KASZINÓ (Békés).
CSANAK JÓZSEF.
- 80 CSAPÓ KÁLMÁN.
CSAPÓ VILMOS (ifjabb).
CSÁKY ALBIN GRÓF.
CSÁKY KÁLMÁN GRÓF.
CSÁKY LÁSZLÓ GRÓF.
- 85 CSENGERY ANTAL (500 forinttal).
CSEPELY SÁNDOR.
CSÉRY LAJOS.
CSILLAG LÁSZLÓ.
CZIRBESZ GYULA.
- 70 DANIELIK JÁNOS.
DARAY IMRE (500 frttal).
DARÁZSI ALBERT DR.
DEÁK FERENCZ.
DEBRECZENI H. H. FELSO TANU-
LÓK OLVASÓ EGYLETE.
- 75 DEBRECZENI KERESKEDŐ IFJAK
ÖNKÉPZŐ EGYLETE (1860 előtt).
DEBRECZENI POLGÁRI KASZINÓ.
DEDINSZKY KÁLMÁN.
DESSEÖFFY JÓB.
DESSEWFFY AURÉLNÉ GRÓFNÉ.
80 DESSEWFFY EMIL GR. (200 frttal).
DESSEWFFY ÖDÖN. (200 frttal).
DEUTSCH MÓR (ifjabb, 200 frttal).
DEVILLE JÁNOS (300 frttal).
DIENES FERENCZ.
85 DOMOKOS LÁSZLÓ.
EBNER EDE (200 frttal).
EGE MIKLÓS (200 frttal).
- EGRESSY GALAMBOS SÁMUEL.
EMICH GUSZTÁV (idősb).
90 EMICH GUSZTÁVNÉ (idősb).
EÖRDÖGH JÓZSEFNÉ S SZENT-
IVÁNYI FARKASNÉ.
EÖTVÖS DÉNES BÁRÓ.
EÖTVÖS JÓZSEF B. (200 arannyal).
BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ALAPÍT-
VÁNY (2000 forinttal).
- 95 ERDEY ANTAL.
ERDÖDY KAJETÁN GR. (1860 előtt)
FÁY ANDÁS (1860 előtt).
FENYVESSY ADOLF.
FERENCZY LAJOS.
- 100 FIÓK SÁNDOR (ifjabb).
FOGARASI JÁNOS (1860 előtt).
FÖVÁROSI ORVOS (névtelen) (200 f.)
FRANK ANTAL.
FRAKNÓI VILMOS (200 frttal).
- 105 FRANKL-VARGA MARGIT.
FÜLÖP LAJOSNÉ.
GESSLER JÓZSEF.
GÉVAY ANTAL (1860 előtt).
GHYCY FERENCZ (200 forinttal).
- 110 GHYCY KÁLMÁN.
GICZEY SÁMUEL.
GÖNCZY PÁLNÉ GÖNCZY ILONA
EMLÉKÉRE.
GÖRGEY GUSZTÁV.
GÖRGEY ISTVÁN.
- 115 GRUBER JÓZSEF.
GRÜNWALD BÉLA.
GYENE GUSZTÁV.
GYENE KÁROLY.
GYÖRGY ENDRÉNÉ SZENTPÁLY
KLEMENTINA.
- 120 GYÖRI TAKARÉKPÉNZTÁR.
HAJÓS JÓZSEF.
HALÁSZ GEDEON.
HAMARY DÁNIELNÉ.
HAMVAY RAJSZ IZABELLA.

- 125 HANVAY ZOLTÁN.
HARKÁNYI FRIGYES.
HARKÁNYI FÜLÖP (1000 forinttal).
HECKENAST GUSZTÁV.
HERTELENDY-KARÁCSONYI MÁRIA.
- 130 HOFFMANN ALFRÉD.
HOLLÓSY KÁROLY (ifjabb).
HONTMEGYEI KASZINÓ.
HORVÁT BOLDIZSÁR.
HORVÁTH DÖME.
- 135 HORVÁTH LAJOS.
HORVÁTH LAJOSNÉ CSÁSZÁR
MÁRIA.
HORVÁTH MIHÁLY.
HORVÁTH - ROHONCZY ILONA
BÁRÓNÉ.
HÓDMEZÖVÁSÁRHELYI KASZINÓ.
- 140 ILLYÉS LAJOS (sófalvi).
IPOLYI ARNOLD.
IVÁNYOS LÁSZLÓ.
JÁLICS GÉZA.
JANKAI JÓZSEF.
- 145 JEKELFALUSSY LAJOS.
JÓNY TIVADAR.
JÓSIKA SAMU BÁRÓ (360 frttal).
JUST JÓZSEF.
KACSKOVICS IGNÁCZ.
- 150 KAJDACS ISTVÁN (2000 frttal).
KÁLNOKY DÉNES GRÓF.
KANDÓ KÁLMÁN.
KARAP FERENCZ.
KARÁCSONYI GUIDÓ GRÓF.
- 155 KARCZAG BÉLA.
KARSAI ALBERT (200 frttal).
KASSELIK JENŐ (5000 frttal).
KAUTZ GYULA.
KÁLLAY ÁKOSNÉ.
- 160 KÁLLAY BÉNI.
KÁRMÁN LAJOS.
KÁROLYI TIBOR GRÓF (200 frttal).
KECSKEMÉTI KASZINÓ.
- KEGL JULIA.
- 165 KEGLEVICH BÉLA GRÓF.
KEMÉNY JÁNOS BÁRÓ (200 frttal).
KENESSEY ALBERT.
KENESSEY KÁLMÁN.
KÉGL GYÖRGY. (200 frttal).
- 170 KIRÁLYI PÁL.
KISS LAJOSNÉ (1860 előtt).
KOLOZSVÁRI RÓM. KATH. FŐ-
GYMNASIUMI IFJUSÁG ÖN-
KÉPZŐ KÖRE.
KOLOZSVÁRY MIKLÓS.
KOVÁCS EDE (berencezi).
- 175 KOVÁCS KÁLMÁN (200 frttal).
KOVÁCS LÖRINCZ (200 forinttal).
KOVÁCS MÁTYÁS (1860 előtt).
KOVÁTS GYULA DR.
KOZMA FERENCZNÉ DOMOKOS
JUDIT.
- 180 KÓNYI MANÓ ÉS NEJE.
KRALOVÁNSZKY GYÖRGY
KRIEK MÁRIA. (500 frttal).
KUBINYI FERENCZ (idősb).
KÚN JÓZSEF. (200 frt.).
- 185 KVASSAY EDE.
LATINOVICS ILLÉS (200 frttal).
LÁNYI GYULA.
LEDERER BÉLA.
LEHOCZKY TIVADAR.
- 190 LETHENYEY LAJOSNÉ.
LÉBER IGNÁCZ.
LÉVAI HENRIK.
LÉVAI KASZINÓ.
LIPCSEY TAMÁS.
- 195 LIPTHAY BÉLA BÁRÓ.
LIPTHAY LAJOSNÉ.
LÓNYAY GÁBOR.
LÓNYAY MENYHÉRT GRÓF.
LUKÁCS ANTAL.
- 200 LUKÁCS GYÖRGYNÉ S TAR SÁ-
MUELNÉ.

- LUKÁCS MÓRICZ. (10,000 frttal).
 MADAS KÁROLY.
 MADÁCH IMRE.
 MAILÁTH GYÖRGY.
 205 MAILÁTH JÓZSEF.
 MAJER KÁROLY.
 MAJLÁTH ISTVÁN.
 MATKOVICS ALBERTNÉ RHÉDEY
 ANNA.
 MARKUSOVSKY JÓZSEF.
 210 MAROSVÁSÁRHELYI KAZINCZY-
 ALAPÍTVÁNY (200 frttal).
 MÁNDY ELEK.
 MÁRTON FERENCZ (ABONYI
 LAJOS).
 MÉSZÁROS KÁROLY.
 MICKSKY ZSIGMOND (1860 előtt).
 215 MIKÓ IMRE GRÓF.
 MISKOLCZI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 MOLNÁR GYÖRGY.
 NADÁNYI ALBERTNÉ (200 frttal).
 NADÁNYI FERENCZ (200 frttal).
 220 NAGY ELEK (káli).
 NAGY GEDEON (tolcsvai).
 NAGY IVÁNNÉ, CSATÓ MÁRIA
 (200 frttal).
 NAGY KÁROLY (1860 előtt).
 NAGYBECSKERÉKI FÜGYMNA-
 SIUM ÖNKÉPZŐ KÖRE.
 225 NAGYVÁRADI TAKARÉKPÉNZTÁR.
 NÁDASDY LIPÓT GRÓF.
 NEUWELT ARMIN.
 NÉMETH LAJOS.
 NÉVTELEN (1860 előtt).
 230 NÉVTELEN (1860 előtt).
 NÉVTELEN (200 frttal).
 NŐKÉPZŐ EGYLET FELSŐBB
 LEÁNYISKOLÁJÁNAK ÖNKÉPZŐ
 KÖRE.
 NYÁRI BÉLA BÁRÓ.
 NYIRBÁTORI KASZINÓ.
- 235 OKOLICSÁNYI MENYHÉRTNÉ.
 ORDÓDY ISTVÁN KÁROLY.
 PAJOR ISTVÁN.
 PALLAVICINI SÁNDOR ÖRGRÓF.
 PANTOCSEK-PERESZLÉNYI IRMA
 240 PAPP ELEK.
 PAULAY EDE (200 frttal).
 PÉCSI NEMZETI KASZINÓ.
 PÉCSI TAKARÉKPÉNZTÁR
 PÉTERFFY ISTVÁN.
 245 PFEFFER JÁNOS. (200 frttal).
 PILASZANOVICS JÓZSEF.
 PILTA JÁNOSNÉ. (1860 előtt).
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓ
 PODMANICZKY ÁRMIN BÁRÓNÉ
 KEGLEVICH EMMA GRÓFNŐ.
 250 PODMANICZKY FRIGYES BÁRÓ
 POMPERY JÁNOS. (1860 előtt).
 PONGRÁCS ANNA.
 PONGRÁCS LAJOS (honti).
 PRÉLY ISTVÁN.
 255 RÁNOLDER JÁNOS (200 frttal).
 REMÉNYI EDE.
 REVICZKYNÉ BAY SAROLTA.
 RIMASZOMBATI KASZINÓ.
 ROSTI PÁL.
 260 ROTTENBILLER LIPÓT.
 RÜCK SZILÁRD.
 RUTTKAY MÁRTON.
 SAMARJAY KÁROLY.
 SÁGH JÓZSEF.
 265 SÁRKÖZY KÁZMÉR. (ifjabb.)
 SCHEDIUS LAJOS (idősb. 1860 előtt).
 SCHOSSEBERGER VILMOS (tornyai, 400 frttal).
 SCHWANFELDER JÓZS.
 SELMECZI MAGYAR OLVASÓ KÖR.
 270 SIGRAY FÜLÖP GRÓF.
 SOMSSICH PÁL.
 SOPRON MEGYE (1860 előtt).
 STEIN I. NÁTÁN (1000 frttal).
 STÉPÁN GÁBOR.

- 275 STRÁDA BÉLA.
SZABADY FERENCZNÉ.
SZABÓ DÁVID.
SZARVASI KASZINÓ.
SZALÓKISZÉHER ÁRP. (200 frttal).
- 280 SZÁSZ GERÓNÉ PAP ANNA
SZATHMÁRY KÁROLY.
SZECSKAY KORNÉL. (50 arannyal).
SZEGED VÁROS KÖZÖNSÉGE.
SZEGEDI SÁNDOR.
- 285 SZEMERE PÁL (1860 előtt).
SZENTANDRÁSSY LAJOS.
SZENTGYÖRGYI ALBERT.
SZENTIVÁNYI KÁROLY (150 frttal).
SZENTIVÁNYI MÁRTON (ifjabb).
- 290 SZERB GYÖRGY.
SZÉCSEN ANTAL GRÓF.
SZÉCHENYI GYULA GR.
SZÉCHENYI ÖDÜN GR. (200 frttal).
SZÉHER MIHÁLY FIA, ÁRPÁD,
EMLÉKERE (5000 frttal).
- 295 SZELESTEY LÁSZLÓ.
SZIGETHY ÁBOR.
SZIGLIGETI EDE (300 frttal).
SZILY KÁLMÁN.
SZINYEY-JEKELFALUSSY VALÉRIA.
- 300 SZITÁNYI ADOLF.
SZITÁNYI BERNÁT.
SZITÁNYI IZIDOR.
SZITÁNYI VILMOS.
SZMRECSÁNYI JÁNOSNÉ SZMRECSÁNYI PAULA.
- 305 SZOMBATHY LAJOS.
SZONTAGH PÁL.
SZONTAGH TIVADARNÉ.
SZÖKE JÁNOS.
SZÖKE LAJOS.
- 310 SZÖLLÖSY JÁNOSNÉ (1860 előtt).
SZTANKOVÁNSZKY IMRE.
- SZTROKAY BOLDIZSÁRNÉ EDVI
ILLÉS MATILD.
SZTUPA GYÖRGY.
SZÜCS LAJOSNÉ.
- 315 TÁRKÁNYI BÉLA (300 frttal).
TELEKI DOMOKOS GRÓF (idősb).
TELEKI SÁNDOR GRÓF.
THAN KÁROLY.
THANHOFFER PÁL.
- 320 TIHANYI FERENCZ.
TIHANYI FERENCZNÉ.
TISZA KÁLMÁN.
TISZA KÁLMÁNNÉ DEGENFELD
ILONA GRÓFNŐ (200 frttal).
TISZA LÁSZLÓ.
- 325 TOLDY FERENCZ (400 frttal).
TOMORI ANASZTÁZ (5000 frttal).
TORDAI NÖEGYLET.
TÓTH LÖRINCZ.
TÖKÖLY PÉTERNÉ GYIÖKÓ
IRMA (200 frttal).
- 330 TÖLTÉNYI MIKLÓS.
TÖRÖK ELEMÉR (200 frttal).
TÖRÖK SÁNDOR.
TREFORT ÁGOSTON (1860 előtt).
UDVARDY CSERNA VINCZE.
- 335 ULLMAN KÁROLY.
UJVIDÉKI KATH. MAGYAR FÖGYMNASIUM VÖRÖSMARTY ÖNKÉPZŐKÖRE.
VALICS ANTALNÉ.
VAJDAFI GUSZTÁV.
VAY ÁDÁMNÉ LÖNYAY MÁRIA
GRÓFNÉ.
- 340 VAY KÁROLYNÉ GRÓFNÉ (200 frttal)
VÁRADY JÁNOS.
VÁRADY KÁROLY (200 frttal).
VESZPRÉMI NEMZETI KASZINÓ.
VÉGH ARTÚR.
- 345 VÉGH ISTVÁN (verebi)

VÉGHELYI IMRÉNÉ PÁZMÁNDY	WENCKHEIM KRISZTINA GRÓFNÉ
KAROLINA.	WENZEL GUSZTÁV.
VÉREY JÓSEF.	WENINGER VINCZE (200 frttal).
VÉSZTŐI KASZINÓ.	360 WESSELÉNYI JÓZSEF BÁRÓNÉ.
VIDA KÁROLY.	MIKÓ ANNA GRÓFNÉ (200 frttal).
350 VIKTORIN JÓZSEF.	ZICHY ANTAL.
VIOLA JÓZSEF (1860 előtt).	ZICHY DOMOKOS GR. (1860 előtt).
VOJNICS MÁRK.	ZICHY GÉZA GRÓF (500 frttal).
VOJNICS TIVADARNÉ.	365 ZSILINSZKY MIHÁLY.
WAHRMANN MÓR (200 frttal).	ZSIVORA GYÖRGY (900 forinttal).
355 WEISZ BERNÁT FERENCZ.	ZSISKA JULIA, SOMOGYI DEZSŐ
WENCKHEIM BÉLA BÁRÓ.	EMLEKÉRE (600 frttal).

Az 1860 előtt tett alapítványok 50, az 1860 után tettek 100 forintok. A nagyobb alapítványok külön meg vannak jegyezve.

A KISFALUDY-TÁRSASÁG KIADVÁNYAI

1885—1890.

88. A tragikum. Irta BEÖTHY ZSOLT. 1885.
89. Nala és Damajánti. Hindu rege a Maha-Bharatából. Szanszkritből fordította FIÓK KÁROLY. 1885.
90. Egy mérnök regénye. Irta PÁLFFY ALBERT. Két kötet. 1885.
91. A balladáról és egyéb tanulmányok, Irta GREGUSS ÁGOST. 1886.
92. Tibullus elégiái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta CSENGERI JÁNOS. 1886.
93. Pályák és pálmák. Irta ERDÉLYI JÁNOS. 1886.
94. Petrarca összes szerelmi szonettjei. Fordította és magyarázatokkal ellátta RADÓ ANTAL. 1887.
95. Sakuntala. Hindu dráma. Irta KÁLIDÁSZ. Fordította FIÓK KÁROLY. 1887.
96. Gyalog-ösvény. Elbeszélések. Irta BAKSAY SÁNDOR. Két kötet. 1887.
97. Petőfi újabb reliquiái. 1838—1849. Gyűjtötte BARÓTI LAJOS. 1887.
98. Irodalmi tanulmányok. Irta SALAMON FERENCZ. Két kötet. 1889.
99. TENNYSON ALFRÉD Király-idylljei. Fordította SZÁSZ KÁROLY. 1889.
100. Worse kapitány. Regény. Irta KIELLAND SÁNDOR, norvég eredetiből fordította SZINNYEI OTMÁR. 1889.
101. Magány. Újabb költemények. Irta REVICZKY GYULA. 1889.
102. Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította dr. KÚNOS IGNÁC. VÁMBÉRY ARMIN előszavával. 1889.
103. A néphumor a magyar irodalomban. Irta IMRE SÁNDOR. 1890.
104. Schiller költeményei. Fordították SZÁSZ KÁROLY, VARGHA GYULA és VÁRÓ FERENC. 1890.
105. Giacomo Leopardi Összes lyrai költeményei, fordította RADÓ ANTAL. 1890.

106. Iphigenia Taurisban. Goethe drámája, fordította CSENGERI JÁNOS. 1890.

107. A Kyklops. Euripides satyrdrámája, ford. CSIKY GERGELY. 1890.

108. Tanulmányok. Irta ERDÉLYI JÁNOS. 1860.

109. A szent. Történeti elbeszélés. Irta MEYER KONRÁD FERDINÁND, fordította PÉTERFFY JENŐ. 1890.

110. Szemerei Szemere Pál Munkái. Szerkeszti SZVORÉNYI JÓZSEF. Három kötet, 1890.

111. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XX. kötet. 1885.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül :

HENSZLMANN IMRE: A képző-művészetek fejlődése.

VARGHA GYULA: Műfordítások Schiller költeményeiből (székfoglaló).

VADNAI KÁROLY: Az örök láng.

SZÁSZ KÁROLY: Egy percznyi csönd.

KELETI GUSZTÁV: Monumentalis festészetünkről.

MÁRKI SÁNDOR: Monaci krónikája Kis Károly megöletéséről.

SZÜTS MIKLÓS: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Jutalmazott pályamunka.)

BABICS KÁLMÁN: Emlékbeszéd egy korán elhunyt ifjú felett. (Megdícsért pályamunka.)

112. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXI. kötet. 1887.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül

ÁBRÁNYI EMIL: Koldus. (Székfoglaló.)

VADNAI KÁROLY: Czuczor rabláncza.

BAKSAY SÁNDOR: Dömötör Jánosról. Emlékbeszéd.

SZÁSZ KÁROLY: Szemere Pál emlékezete.

VARGHA GYULA: Rákóczi temetése. Költemény.

BERCZIK ÁRPÁD: Ügyetlen udvarló. Beszély.

SOMLÓ SÁNDOR: Az apród.

PONORI THEWREWK EMIL: Mutatványok a Görög Anthológiából. (Székfoglaló.)

DR. RUZSICKA KÁLMÁN: Hartmann és Shakspeare Juliája.

DR. BERKESZI ISTVÁN: Barcsai levelei Radvánszky Jánoshoz és feleségéhez.

JALAVA ALMBERG ANTAL: Egy epizód a Kalevalából.

NÉGYESY LÁSZLÓ: A magyar verselmélet kritikai története.

LÉVAY JÓZSEF: Látogatók. Költemény.

BEÖTHY ZSOLT: Kovács Pál emlékezete.

BAKSAY SÁNDOR: Homér Iliászából.

MIKSZÁTH KÁLMÁN: A hajlékonyabb ág. Beszély.

113. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXII. kötet. 1889.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül :

DR. VÁCZY JÁNOS: Tompa lyrai allegóriái.

BERCZIK ÁRPÁD: Győry Vilmos emlékezete.

PÉTERFFY JENŐ: A tragédiáról. (Székfoglaló.)

PULSZKY FERENCZ: Emlékbeszéd Ipolyi Arnold felett.

BRASSAI SÁMUEL: Miképp hallgassanak a fiatalok a költőkre? (Fordítmány Plutarchosból.)

JANCÓS BENEDEK: Turgenyev Iván.

VÉRTESI ARNOLD: Az asszony. (Székfoglaló.)

ALEXI GYÖRGY: Utazásom az oláhok közt.

ZICHY ANTAL: A nagyzásról. Szatira.

ÁGAI ADOLF: A megvénülés.

VARGHA GYULA: Egy falusi temetőben.

PÉTERFY JENŐ: Arany János epikai töredékei.

RUDNYÁNSZKY GYULA: Levél egy szingazgatóhoz. (Jutalmazott tanköltemény.)

DÖMÖTÖR PÁL: A dal. (Megdicsért tanköltemény.)

114. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXIII. kötet. 1890.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

BAYER JÓZSEF: Shakspearei nyomok irodalmunkban és a magyar színesztet műsorán 1790—1837. (Székfoglaló.) — I. Kazinczy Ferencz Hamlet-fordítása. — II. Shakspearei drámák és előadók.

KECKSEMÉTI LIPÓT: A paradicsom a középkori zsidó költészetben. — Bevezetés. — A spanyol-zsidó költészet Édene. — Az olasz iskola Édene. — Az Éden berendezése. Sátrak. — Az Éden lakói. Az őskor üdvözültjei. — Az Éden-lakók erényeik szerint. Typusok. — Humor az Édenben.

RADÓ ANTAL: Ginevra. Ariosto Örgönggő Lórántjából.

STURM ALBERT: Ring Mihály emlékezete.

HORVÁTH BOLDIZSÁR: Költemények. (Székfoglaló.) — I. Egy kriminális bírónak. — II. A halálhoz.

Gróf SZÉCSÉN ANTAL: Rafael.

SZÁSZ KÁROLY: Schweizi út (költemény).

VADNAY KÁROLY: Emlékezés Sárosgyulára.

ÁBRÁNYI EMIL: A hajnal ellen (költemény).

115. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. XXIV. kötet. 1890.

Tartalma a hivatalos közleményeken kívül:

VÁRADI ANTAL: Krisztus az alvilágban. (Székfoglaló.)

MAILAND OSZKÁR: Az oláh népköltészet fő vonásai. (Jelentés.)

HADZSICS ANTAL: Zmáj-Jovanovics János.

HERMANN ANTAL: Újabb adalékok a Szilágyi és Hajmási-féle témához.

GYULAI PÁL: Báró Kemény Zsigmond sírjánál. Költemény.

DEGRÉ ALAJOS: Az utolsó jurátus. Beszély.

ENDRŐDI SÁNDOR: Diadal. Költemény.

ZICHY ANTAL: Gróf Széchenyi István külföldi utazásából.

ÁBRÁNYI EMIL: A monológ ellen. (Pályanyertes monológ.)

CSENGERI JÁNOS: Iphigenia Taurisban. Goethe drámája. (Megdicsért műfordítás.)

IRODALMI MUNKÁLATOK.

ÚJABB ADATOK AZ OLÁH NÉP KÖLTÉSZETÉHEZ.

Jelentés.

MAILAND OSZKÁRTÓL.

(BEMUTATTA: 1890. JANUÁR 26.)

Tiszteletteljes jelentésemet megelőzőleg, ez alkalommal sem mulaszthatom el a Kisfaludy Társaság mélyen tisztelt elnökének és tagjainak, azon jóindulat és kegyességért, hogy engem az 1889. év nyarán, az oláhok közt tett tanulmányútamban támogatni méltóztattak, legforróbb hálálmat kifejezni.

E tanulmányútamról szóló tiszteletteljes jelentésemet bátorkodom a következőkben előterjeszteni.

Az 1889. év április havában beterjesztett alázatos kérésemhez mellékeltem munkaprogramomhoz ragaszkodva, beutaztam a hunyadmegyei Marosvölgy alsó részét Branyicskától Zámig. Meglátogattam a Zámától délre fekvő Guraszáda, Maros-Ilye és Bursuk, majd a Maros völgyének a Zámától keletre fekvő mellékvölgyében Godinesd, Tomasessd és Petris községeket. E vidék lelki élete azért érdekelt leginkább, mivel a régi Erdély nyugoti határát lakó eme népnek, a belvidéki oláhoktól elütő tulajdonságait szándékoztam tanulmányozni. A hunyadmegyei Erdőhátságot a tavalyitól elütő vonalon utaztam be. Ugyanis Vajda-Hunyadnál behatolva Zalasd, Govosdia, Lelesz és Cerisoron át Nagy-Runkig értem, a honnan az ép akkortájt dúló nyári viharok kényszerítettek visszatérni, s így le kellett mondanom azon tervről, hogy Batrináig terjeszszem ki tanulmányaimat. Később az éjszakai oldalon, Nagy-Roskány felől, közelítettem meg e vidéket s újból tanulmányozhattam Kis-Muncsel, Nagy-Muncsel és Merisor népét. Augusztus hó közepén nagyobb tanulmányútra indultam megyénk legéjszakai vidékeire. Tanulmányoztam a Brád és Körösbánya közt fekvő vidéket, majd a Brádtól keletre fekvő bányavidéket tettem tüzetes tanulmány tárgyává. Érdekes és tanulságos, de fárasztó út után Stanizsára érkeztem, a honnan a Gyógy völgyébe ereszkedtem le, tanulmányozva Pojana, Kis- és Nagy-Almás környékét.* Ez eddig ismeretlen vidéken sok

* Ez utat Téglás Gábor akad. l. taggal tettem meg, a ki épen ez

beeses adat birtokába jutottam. Innen hazatérve, a Maros és Sztrigy völgyén látogattam el, majd ebbe, majd abba a községbe, gyűjtve, összehasonlítva, vagy egyengetve az utat ezutáni gyűjtéseimhez.

Czélom volt előző évi gyűjtéseim kiegészítése, egyes, magamnak felvetett kétes néplelki kérdések lehető tisztázása, vagy ezek megvilágítására szolgáló adatok gyűjtése. Czéloat általában elértem, részben csak megközelítettem. Hisz a néplelet, annak tanulmányozójára nézve olyan, mint az időszaki forrás a sivatagon utazónak; néha gazdagon buzog fel, máskor szomjan hagyja epedni.

Tanulmányaim közben, mindig a nép psychikai, ethnographiai és ethikai képeinek váza lebegett előttem, úgy a mint az a népköltészet és néphit alkotta vonásokból eddig összeállítható volt s miként azt múlt évi jelentésemben vázolni szerencsés voltam. Idei gyűjtéssel e képet részben kiegészítem, határozottabb színekkel ecsetelem, új részletekkel gazdagítom. A tavaly felállított nézletpontoktól azonban, a változatosság kedvéért nem térhetek el; ragaszkodom bozzájuk, mert mindegyik egy-egy külön tanulmány tárgya, s még sokáig lesz az, míg teljes kiaknázása s lényegreható feldolgozása lehetővé válik.

Tanulmányaim körébe vontam azonban a gúnydalokat, nász- és katonadalokat, valamint az erdőről szóló dalokat, mely utóbbi megkülönböztetést nem azért teszem, mintha ezeknek külön fajt akarnék felállítani. Dalok ezek is. Közvetlen nyilatkozatai a nép lelkének, de melyek az erdős vidéken lakó nép ismeretéhez annál is inkább hozzájárulnak, mivel számos új vonással gazdagítják a népről szerzett fogalmainkat. E dalok gyakori előfordulása bátorított fel, hogy ezekkel külön foglalkozzam, mert az erdőn élő, haló nép psychéjének egyik főjellemvonását látom e dalokban.

A Hunyadmegye nyugoti határán lakó, a magyar részekkel érintkező oláh nép, a megye belsejében lakó oláh néptől elüt. A férfiak szálasok, kizárólag barna vagy fekete hajzattal. Asszonyaik kicsinyek, kevésbbé szépek mint élénkek. E jómódú hegyi nép ismeri a vasutat s a gombaként szaporodó fakereskedők által kezelt fának levágásával, s vasúthoz való hordásával foglalkozik. Foglalkozásuk, érintkezésük nyomot hagy lelki-világukon, erkölceiken is. Modern hanglejtés, a Krassó-Szörény- és Arad-megye egyes civilizáltabb vidékének oláh költészetéhez hasonlító felfogások fészkeltek be magukat s fájdalom, a magaviselet bizonyos nyegleségével is párosúlnak, melyet jellemezni ugyan nem lehet, de mely teljesen

időben római bányászszerszözöket és feliratokat kutatott e vidéken s kinek azon szivességért, melylyel engem fáradságos tanulmányaim közben buzdított, széles népismeretével támogatott, nem mulaszthatom el hálámat kifejezni.

elüt ama komoly jellemet tükröző, meggondolt magaviselettől, mely a civilisatio által nem érintett oláhot megismerteti.

Az idegen befolyás jellemrombolólag fészkelte be magát e vidék népének lelki életébe. Egy korcs népegyoddal van dolgunk, mely ősi dallamait gyakran mellőzve, szívesen alkalmazza a «Csicsóné» meg az «Abzug»^{*} nóta dallamait az oláh szövegre. Kevés eredetiség, sok pajzán-ság s üres kétértelműség jellemzik e nép költészetét. Mily feltűnő az ellen-tét e nép és az erdőhátsági oláh közt. Amazokban a gúnyos hányivetiség ravaszsággal párosulva, emezekben, nyíltsága az eredeti, nem befolyásolt naiv léleknek. Amazok gúnymosolylyal s bámuló, semmitmondó arczczal mondják el verseiket, mintegy kifejezve minden mozdulatukkal, hogy ők ezeket semmibe sem veszik; emezek majd derült arczczal, majd vad tekin-tettel kísérik a költemény menetét, a szerint, a mint szerelemről vagy harcrról, örömről vagy bánatról szól az ének. Komolyság terül el egész lényükön, mintha imádkoznának, hisz lelkükhöz nőtt e dalok minden sora, lelkük életéből van mintegy kiszakítva minden gondolat, melyet ujjongás, vagy zokogásként kísér a víg vagy szomorú dallam. A maros-völgyi oláh nép egy problémát dob az ethnologus elé: «Lásd, keresd ki e nép eredeti vonásait, ha tudod?!» Az erdőhátsági oláh, eredeti, meg nem hamisított individualitás, melynek tükrében élvezettel szemléljük az em-bert mint népegyedet s e népegyedben a lelket, mint néplelket.

Brádtól kiindulva addig, míg a gyógyi völgy a Marosra nyílik, bányá-vidékkel van dolgunk, s ezt a nép vizsgálásánál figyelmen kívül hagynunk nem lehet, ámbár, hogy tulajdonképen mi befolyással van a munkakör a nép lelkének fejlődésére, azt még most, az ethnologus is csak sejtí s e sejt-telemnek tudássá emelése szintén egyik feladata az ethnographusnak. Tapasztalatok nyomán azonban, mintegy kiérezzük, hogy itt egy, alap-vonásaiban ugyan más vidékek lakóival azonos, de sok tulajdonban elütő népegyed és néplelekkel van dolgunk. Komor, nyugodt léptekkel haladó férfiakkal találkozunk, szemök fürkésző, mintha mindig az eret keresnék, a melyben felcsillanó egyes arany szem láttára felvillog a téveteg tekintet. Beszédük halk, vontatott, mintha napvilágon is félnének elriasztani a jól-tevő bányászlellemeket, melyek büntetik az őket zavarókat. A bányász-oláh a bányában, vagy a bánya közelében dalolni vagy füttyölni nem mer. A titokzatos munka mintegy géppé látszik változtatni e népet. Napokig

* Nem vagyok zenész, de támaszkodva halló és népdalérzőkemre, valamint az oláh népdalok ismeretére, véleményem, hogy ezen úgynevezett «Abzug» nótának motivuma teljesen oláh. Hunyadmegye oláh népének van egy majdnem megegyező dallamu nótája. Így magyarázható meg, hogy a nép e nótát oly hamar elfogadta s a Maros völgyén szél-tiben éneklí — persze oláh szöveggel.

ás, vág, tör, kutat s tolja a kutyákat (Hunde) — ritkán szól, vagy csak épen egyhangú figyelmeztető kiáltásra szorítkozik. És csodálatos! Mindezek daczára, e nép költészete oly gazdag, oly ragyogó, mintha ama nemes érzeczel való foglalkozás, bizonyos fényt kölcsönözne lelki világának is. Az aranybányász lelke úgy látszik, nem tompúl el a hánya sötétjében, mint ezt a kőszénbányászoknál tapasztaljuk. Az aranyat kutatónak reménye, vágya, hite bizonyos költészetet táplál lelkében, mely csalódások daczára is vidámságot kölcsönöz életének, derűtséget lelkének. Dalai közt sok ugyan a komor hangú: mesélnek elveszett, soha vissza nem került bányászokról, bányákba veszett gyermekekről, a bányaréim áldozatairól, de költészetük nagyobb része mégis derült; szerelmet, a természet dicsőítését tartalmazó. Úgy képzelem e népet, mint a kalitkából kiszabadult madarat, melynek börtöndalait százszerre élénkebben, csengőbben hangoztatja vissza, a sokáig nem látott völgy, hegy, erdő.

A tévedések kikerülése s az igazság kedvéért meg kell említenem, hogy e bányásznép nem afféle szülőföld keblétől elszakadt jöttment munkásfaj. Azt a rögöt ássa, fúrja e nép, a melyen született, a melyhez szeretet s a tradíciók egész sora fűzik. Stanizsától Pojanáig az erdélyi Érczhegység közép gerinczében emelkedő, Fericsel nevű hegyen kelle átmenünk. Vezetőmet az arany e classicus földjén bizonyos ihlet szállta meg és sok mindent mesélt a múltból. Így elmesélte az arany keletkeztének regéjét. Ide iktatom e regét, mely annál érdekesebb, mivel vajmi nehezen jutunk bányászregékhez, noha minden arra mutat, hogy e vidéken igen sok ily rege lappanghat.

«Az az ember, ki először kezdte a bányászkodást, igen sok aranyat gyűjtött halomra; más dolgait elhanyagolta s napokig elgyönyörködött az aranyban, melynek hasznát nem vehette. Egy alkalommal felesége kijött a Fericelre s látva a sok aranyat, megátkozta:

Să se risipească
Pe totu locu se crească
Omulu nu'l găscă.

A mi annyit tesz, hogy «elszóródjék, mindenütt megteremjen, ember ne lelje meg».

Ekkor a földből kis emberkéék bújtak elő, kik megrakták magukat arannyal s azt a szélrózsa minden irányába elhordták. Az asszony halva rogyott le, a férfiut pedig a kis emberek (Pitiçi-törpék) a földbe vitték. Ez ember maig is kísért s neki tulajdonítják, hogy egyik másik aranyér egyszerre megszűnik aranyban gazdag lenni; ráfognak, hogy e «Mosulu Vilviloru» lopja el az aranyat».

E vezetőm mesélte el, hogy e hegyen régen óriások laktak, kik a szászvárosi hegyekben lakó óriásokkal lapdázta, lapdáik aranygolyók

voltak. Ez óriások oly nagyok voltak, hogy az óriás nő egy pár lépéssel a szászvárosi havasokban volt s szitát kért, ott lakó szomszédnőjétől kölcsön. Megtaláltam e vidéken, a fővonásaiban még nem tisztázott regét a fehér, fekete és vörös királyról, mely utóbbinak székhelyét e nép a Fericelre teszi. A rege szerint a vörös király volt, ki a Várhelyen (Ulpia Trajana) vacsoráló fekete királynak kezéből íjjal kilötte a kanalat.

A gyógyi völgy népe (valamint az említett bányavidék lakói) szokások és nyelvben a mőczokhoz szítanak. Nyelvökben gyakori a rotatió. Nyiltszívű, erőteljes népfajjal van dolgunk, mely abronccsal és csebrekkel még Karánsebes vidékén is megfordúl. E hosszás de mondhatni egyhangú érintkezés nem változtat jellemén. E nép a legnagyobb mértékben conservatív. Érzelmait úgy hozza vissza haza, a mint elvitte. A városok fénye, idegen szokások iránt nincs érzéke. Egy ily abroncsoló vagy cseberárus, a városon, azt a benyomást teszi, mintha semmivel sem törődne. Némán, mohón végzi munkáját s siet haza szeretett hegyei közé, melyektől egyidőre elvált, kenyerét megkeresni.

Az 1889. év nyarán gyűjtött népdalok száma meghaladja az ötszázat, melyekből válogatva lesz szerencsém következő fejezetekben többet bemutatni.

Godinesd és Tomasesd vidékén egyrészt, valamint Stanizsán és Sztrigy-Szentgyörgyön igen sok varázsigé birtokába jutottam. A Sztrigy mentén több legendát jegyeztem fel. A Maros völgyén a szerencsés véletlen részint teljes, részint töredékes nászdalokkal gazdagította gyűjteményemet. A néphit és népszokások tanulmányozásában majd több, majd kevesebb sikerrel jártam el. Nem mulasztottam el, minden egyes vidéken, a népmeséket is gyűjteni, de ezekről valamint a nászdalokról, az anyag gazdagsága s egyes kiegészítésre váró részletek miatt, ez alkalommal sem lehetek szerencsés szólni, mert tiszteletteljes jelentésemben a fontosabbnak szem előtt tartásával csak a teljesen tisztázott anyagra kívánok szorítkozni, lehetőleg kimerítően szorítva be ezt jelentésem szűk keretébe.

Főtörekvésem volt, idei gyűjtésem- és eredményeinek minél tisztább képét adni s e végre a népköltészet lehetőleg sok termékét mutatom be. Talán — Lessinggel szólva — kevesebb több lett volna, de legyen mentésemre, egyrészt a tanulmányaim iránt táplált szeretet, másrészt azon meggyőződés, hogy annál tisztább képét kapjuk valamely nép lelke életének, minél több és többfajú szellemi termékét ismerjük meg.

Jelentésemnek bizonyos egységet adandó, az egyes fajokat, fejezetként tárgyalom.

I.

Gúnydalok.

Mindenekelőtt egy fejezetet szentelek a nép humora szülte költészetnek. Fejtegetem a nép gondolkozásmódjára, elmele mikéntjére világot vető népies satírákat. Mert szép és jó, ha tudjuk, mihez ragaszkodik a nép szívvel, lélekkel, miért bánkodik, mi okozója könnyeinek, de nem kevésbbé tanulságos tudnunk, mit utál, mitől fordul el jó erkölcsi érzülete, mit tart bűnnek, mit ostoroz gúnyjával. Hogy milyen az oláh nép humora, ezt meghatározni még korai volna. Népköltészete e tekintetben kevésbé kiaknázott; eredeti meseköltészete oly kevésbé tisztázott és összegyűjtött; néptalányai oly csekély számúak, hogy itt csak általános megjegyzésekre s az egyes adatok magyarázatára szorítkozhatunk. Hogy e nép közmondásaiban s néptalányaiban sok humor, éles satírai él nyilatkozik, ez tagadhatlan, hogy népköltészetében is van humor, és hogy van egy specziális gúnyköltészete, arról, az eddigi gyűjtések csekély számú darabja mellett, tanuskodjanak a következő gúnydalok.*

Az asszony gúnyolja önmagát s mintegy dicsekedve mondja:

Istenem! áldd meg anyámat,
Hogy megcsinálta a számat;
Mert számmal verem az embert,
Mint a tilóval a kendert.

A lány így gúnyolja mostohaanyját, a kiért nem találkozhatnak kedvesével.

«Intézd úgy szívem kedvese,
Hogy estve kijőjj előmbe.»
Nem tehetem, jó Bátyácskám,
Mert van egy gonosz mostohám.
Kijön, bemegey, köhög, hápog,
Ismét kimegy, egyet morog,
Nagyot szuszog, nem szól hozzám,
Csúf szemeket mereszt reám.

Az ifjú a lány anyját gúnyolja:

Lehetsz rózsám, mint egy kereszt,
Ha anyádnak rossz híre ment.
Lehetsz virág, virágszálom,
Hogyha részeseg anyád van.

* MOLDOVÁN G. és többi ismertebb gyűjtőink műveiben, alig találni egy-két gúnydalt. Talán kicsinyelték e fajt, vagy kevés költői becsökért mellőzték? Bármint legyen is, az ethnologia sokkal több hasznát látta volna e gyűjtők igyekezetének, ha a sok nyakatekert, kétes csinálmányú, de még kétesebb tősgyökerességű szerelmi dalok helyett, ezeket több figyelemre méltatják.

Metsző, sivár gúny nyilatkozik a következő átokban, melyet a leány szór hűtlen kedvesére:

Jussál oda jó bátyácska,
Oda juttasson az Isten,
Hogy a falukon koldulva
Kapufélfámhoz vezessen,
S kopogtasd meg az ajtómat
Hogy én könnyörüljek rajtad.
Adok néked — málé héjat
A mely kilencz éve szárad,
S oda mindjárt ezt se adom,
Előbb kissé megaszalom.

Hasonló keserű, mondhatni vad humor nyilatkozik egy Sztrigy-Szentgyörgyön feljegyzett párbeszédben, melynek ide vonatkozó részét adom:

Leány:

Ha ez így van, megátkozlak,
Nagy átokkal, nagypénteken,
Hogy kilencz forróláz érjen,
Háromféle hideg leljen,
S a nyilalás megviseljen;
Mikor jobban vagy egészen,
Három pap is felkeressen,
A deszkán megfordítsanak,
Es kanállal itassanak.

Ifjú:

Átok miért kél ajkodon?
Atkaidat visszaadom:
Járj Szebenben, szerte széjjel
Tizenkét apró gyermekkel.
Öt közülök enni kérjen,
Öt mondja: menj sebesebben!
Kettő végre meg is verjen.

Leány:

Hallgass ifjú, fogd be szádat,
Hallgasd meg az én átkomat:
Házasodj meg kilencz versben,
Es kilencz fiad is legyen,
Magához egy se fogadjon,
Ütszélen koldulni hagyjon.
Hadd kapj itt-ott száraz héjjat,
Sok heten át megaszaltat,
Azt se edd meg jó lélekkel,
Míg nem áztatod könnyeddel.

A vén leány keserű humorát találjuk e kis versben:

Tavaly télen, nagy hidegben
Három ifjú is kért engem.
Most, hogy meleg, jó idő van,
Az ördög sem néz utánam.
Jőne bár az ördög fia,
Futva mennék el utána.

Gyakori a férj gúnyolódása. E gúny tárgya a rest, tetszeni vágyó, házatáját nem szerető feleség. Ilyen a következő:

Feleségem jó asszonyka,
De a dolog nem fog rajta.
Reggelenként nagy a harmat,
Megnedvesíti a lábat.
Nappal a tüzes nap éget,
Elpusztítja a szépséget,
Igy ő sehova sem mehet.
Reggelenként — délig alszik,
Délután ismét lefekszik,
Isten tudja csak, hogy élek,
Helyette mindent megteszek.

Hasonló tárgya van a következő körösmenti dalnak:

Szép tiszta a Kőrös vize,
Fekete a rózsám inge.
Rózsám, mi hasznom van benned,
Hogy oly szép arcod, termeted?
Mikor inget sem tudsz mosni,
És férjedre nem tudsz varni?
Hisz az inget, mely most rajtad,
A szomszédokkal varrattad.
S az az ing, mely férjeden van,
Ott varródott a faluban:
Ujja széle ki van varrva,
Varrása tengeri szalma.
A gallérján himzés diszlik
Ha szalonnával bekenik.
Tán nincs vized, vagy szappanyod,
Vagy nem hagyja álmoságod,
Talán nincs fád, nincsen vized,
Vagy nem engedi restséged.

Az asszony, kinek vén férje van, összehasonlítja ezt a fiatal férjjel s anyját gáncsolja, miért adta vén férjhez:

Jó anyám, sokszor kértelek:
Férjemül ne adj öreget,
Mert ha el is megy szántani,
A buzát is ritkán veti.
Lihegve jön estve haza,
Várja meleg, jó vacsora,
Az ágyát is jól felvetem
S ő mégis betöri fejem.
Sokszor kértelek jó szülém
Férjemül adj ifj' legényt,
Mert ha ez elmegy szántani,
A buzát jó sűrűn veti,
Estve fütyölve jön haza,
Várja jó meleg vacsora,
De ő semmit meg nem kóstol,
Míg egy párszor meg nem csókol.
Agyat is készülök vetni,
De bizony ő nem engedi.

Csak azt mondja: várj egy kissé,
S hozzám ül a guzsaly mellé
Edesen elbeszélgetni.

A gúny mellett, a közvetlen, igen ügyesen keresztülvitt hasonlat s a paraszt nő eszejárását találóan jellemző vonások, igen becsessé teszik e költeményt. A nép, köznapi beszélgetésben, röviden, plasticusan, rendszeren csak egy, de találó vonással jellemez. Ilyen jellemzéseket a közmondások is tartalmaznak. De költészetben, sőt a mesében is a jellemnek bővebb ecsetelése igen ritka. A nép, úgy látszik, humora érvényesülésénél a gúnydalokban, szabadabban nyilatkoztatja megfigyelése útján szerzett véleményét. Így, valamint a közmondásokat főképen a nép erkölcsi világnézlete tükreinek, úgy a nép humora e nyilatkozatait a nép társadalmi világnézlete, jellemvonásokra reflectáló gondolkozásmódja reccses adatainak tekinthetjük.

Találóan jellemzi a gyávát a következő dalocska:

Anyám lelkem, kér e csúnya!
Ó, ne adj engem hozzája,
Mert a csúnya, Isten verje!
Ráül egy nagy, széles köre,
Tolvaj! megfulladok! kiált,
Pedig vizet sehoh sem lát.
Hegyen le juhászok jönnek:
Tolvaj! kiált, mert meglőnek,
Híre pora sincs puskának,
Juhász botját nézte annak.

Az ifjú elhagyja a leányt s új kedveshez fordul. Az elhagyott lány így gúnyolja az ifjú új szeretőjét:

Bátya! mondd meg kedvesednek,
Hajfonatját jól mossa meg.
Fésülködjék, tisztát vegyen,
Ha veled utczára megyen,
Mert ládd, engem öl a szégyen
Hogy ezért hagytál el engem.

A büszke rátartós leány, a paraszt megvetésének és éles gúnyjának tárgya:

De büszke vagy kis leánya,
Talán bizony szép ruhádra.
Felcizcomáz anyád szépen,
De tánczra senki sem viszen.
Haza is futsz nagy mérgesen;
Kötényedet sutba dobod,
Csizmadat vaczokba hányod,
Keserű könnyed hullatod.
Ha több volna sütni valód,
Tán nem kéne annyit sírnod,
Nem volna keserűséged:
Hogy nem szeret senki téged.

A lány gúnyolja csúnya kérését, kitől menekülni szeretne.

Hova menjek? Itt a csúnya,
Mindenütt ott van nyomunkba',
Ha elmegyek, utánam megy,
Mind oldalamon ógyeleg:
Fuss el csúnya, fuss mellőlem,
Inkább dolgodat is végzem.
Ha ügyetlenséged látom,
Csakúgy borsószik a hátam;
A multkor de nagyra voltál,
Hogy engemet megcsókoltál.
Csókoltad a nagyanyádat,
Égetné a tűz a szádat.
Úgy hiszem, hogy ez a csúnya,
A halálnak testvérbátyja.
Addig üldöz, addig kerget,
Míg megúnom életemet.

A vagyontalan ifjú a lányok részéről sok gúnynak van kitéve. A szegény, szolgálni kénytelen ifjút így gúnyolja a lány:

Piros almás, erdei!
Bátyám elment szolgálni.
Kerti alma, pirosocska!
Nincsen magát mihez tartsa.
A világon nincs semmije,
Csak korbácsa, csettentője,
S egy rongyos kopott mellénye,
Az is három évi bére.

A mit Jókai az adomáról igen találóan mond, t. i.: «hogy semmi népleírás nem rajzolja oly jól a nép életét, jellemét, eszejárását, mint a hogy önmaga képes önmagát rajzolni adomáiban», fokozott mértékben áll a nép gúnydalaira.

A felsorolt gúnydalok mindegyike a nép lelkének egy jellemző vonását adja. Az oláh nép gúnyjának tárgya a gyávaság, restség, ügyetlenség, gonoszság, hivalgó szegénység, rátartósság. E vonásokban nyilatkozó gúny, rövid, élesen találó, nincs benne semmi fölösleg, semmi túlzás s a mi feltűnő, semmi kétértelműség. Van azonban az oláh népnek egy másfajú gúnyköltészete is, mely kétértelműséggel tele s melylyel e helyen foglalkoznunk nem lehet. Adomákban e nép szegény s a létező adomákban is kevés az eredetiség. Adomáinak gyakori tárgya a pap és ördög küzdelme, mely már tárgyánál fogva sem lehet valódi népies. Sok czigányokról szóló adoma birtokába is jutottam, de ezek eredetéről alkotott nézetem akadályoz abban, hogy ezeket az oláh nép humorának jellemzésére itt felsoroljam.

II.

Varázsigék.

A nép ősidők óta hisz a varázsigékben. Istentől ihletett egyéneknek tartja azokat, kik a varázslatot gyakorolják. E hit nagyon természetes. A beteg, a szenvedő, minden segédeszközhöz kapkod. Kihez fordúlt volna a nép, sőt kihez fordulna sok esetben most is, ha nem a varázslónőkhöz, kiktől gyógyulását várja s véletlenül meg is kapja? Semmi orvosi tudomány nem képes a nép lelkéből e hitet kiszorítani és nem is lesz képes még sokáig. A varázsigék útján való gyógyítást a tapasztalat szentesíti s a műveletlen nép conservatív; hitéhez, meggyőződéséhez ragaszkodik s e ragaszkodást sokszor egy század ellenkező bizonyítékai sem képesek lelkéből kiirtani. Látni kell azt az áhitatot, azt az odaadást, a mivel a beteg a ráolvasónő ajkait lesi, azt az odaadó figyelmet, melylyel minden mozdulatát kíséri, s meggyőződünk mily erős gyökeret vert a varázsigékben való hit a nép lelkében. Volt eset reá, hogy egyik másik orvos a törvényre támaszkodva, a varázslónők ellen fellépett. De kapott-e tanúkat? Nem! Mert a nép retteg, fél, felsőbb lényekkel érintkezőknek hiszi a varázslót s átalja őt bármilyen módon megsérteni. A varázslónő rendesen nem közönséges asszony, hanem éleslátású, sokat tapasztalt nő, ki ismeri a gyógyfüveket s sok évi tapasztalat, de inkább átöröklött tudás alapján haszonnal alkalmazza azokat. Sajnos, hogy ezek között is sok a kontár, kik nem ismerik a gyógyfüvek hatását s csak varázsigékkel gyógyítanak s e mesterséget pénzsikarásra használják. Stanizsán egy varázslónő több gyógyfünek hatását magyarázta meg nekem. Egy párt ide iktatok. Utilapu (Limb'a oici) gyomorhaj ellen, a nadragulya (Mătrăgună) orbáncz ellen, a páfrány (Férice căprească) forróláz ellen, a mentha crista (Soverviro) csömör ellen, a moha (Ferecutie) köhögés ellen, a stachis sylvestris (Kănepa sulbatică) csömör ellen, a gentiana (Luminaria) fejfájás ellen, az inpatiens, noli me tangere (Petruția) veres seb ellen, a lósóska (Stede) hasfájás ellen, a leontodon taraxacum (Floricele de miel) köhögés ellen, a tusilago (Porbeale) láz ellen, a betonica (Trucare) gyomorhaj ellen, stb. Rendkívül bajos dolog ezekhez hozzáférni s még bajosabb az általok más-más vidéken különfélekep elnevezett növényeket megállapítani. Külön tanulmány tárgya lehet ez s azzá is kell mielőbb lennie, ha nem akarjuk magunkat sok becses adattól megfosztani.

A varázsigék gyűjtésében ezuttal szerencsésebb voltam mint eddig. Sok, már alakjuknál fogva is igen érdekes varázsigével van szerencsém beszámolni.

1. Gyermeksebre (Stanizsa).

Judele reçe, într'un corn de berbece. Nem adható vissza értelmesen. (Minden seb meg lett hiva, és mulattak. Csak a gyermeksebet nem hívták meg. Megharagudt, bosszankodott és elaszott, amin, amin, ca baliga in camin. Mint a trágya a kemenczében).

A varázslónő gyógynövény levelét teszi a sebre, többször (3—9-szer) keresztet vet rá.

2. Seb ellen (Sztrigy-Szentgyörgy).

Fehér seb, zöld seb, mohás seb, mérgezett seb, veszett seb, 99-féle seb, te vagy a sebek sebe, a Csumák * kölyke, ne kelj, ne szúrj, ne vérezz, ne gennyedj, menj a havasra, olvadj el mint a naptól a föld harmatja, mint a tenger habja, mint a viasz a tűztől s a por az esőtől.

Mézbe tesz 3 ág buszujokat (Bazsilikom), 3-szor megkeni a sebet s tollszáron át többször ráfúj.

Hasonló ehhez a fejfájás ellen használt:

3. Fejfájás ellen (De Çiapu) Nagy-Runk.

Fejfájás ételtől, fejfájás italtól, 99-féle fejfájás, menj a hegyre! Hol a kakas nem kukorikol, a hol a pogácsa nem sül. Ott olvadj, mint a harmat a napsugártól, mint a por az esőtől.

9 darab, a küszöbről szedett forgácsal érinti a fejet s kilenczszer mártja a fejet a vízbe. (Mert patak mellett történik e gyógyítás.)

4. Megigézés ellen (De diochiu) Stanizsa.

Ha férfitől jön, teste aszszon, ha nőtől, teje folyjon, ha leánytól, tiszta vagy tisztátalantól, száradjon el feje, hulljon ki haja, szökjék ki szeme. Menj az erdőbe, pusztába, mert nem tudnak elviselni, itatni, etetni.

Vízzel telt edény felett késsel 9-szer keresztet csinál s ezt addig ismétli, míg szavát végzi.

5. Marjulás ellen (De sclintit) Godinesd.

Elment Isten szent Péterrel, a nagy úton az ösvényen s eljutottak a rézhíd közelébe. Isten átment, de Péter nem mehetett, mert a híd meg-ingott s Péter lába kimarjult. Végy Péter egy rézkést, tedd a csontot csonthoz, velőt velőhöz s bőrt húzz reá. Úgy legyen.

Míg e szavakat 3-szor elmondja, szalonnával keni a kimarjult tagot.

6. Megtevés, megrontás ellen (Pocitură) Tamasesd.

Elindultam az ösvényen az úton, kilencz boszorkánynyal találkoztam. Szivemet kivették s a földhöz vágta engem. Én jajgatni kezdtem; az Isten anyja így szólt hozzám. Ne jajgass és ne sóhajts. Rólad a bajt leveszem s Márióra (bármi más név) vetem. És tisztán fogsz felkelni, s

* A ragály megszemélyesítése. Rút vénasszonynak képzelik.

tiszta lesz, fényeskedel, a hogy teremtett az Isten az öléből szűz Máriának, gyógyszerre kél rossz bajodnak.

7. Rossz óra ellen (De ȕiasu slabu) Godinesd.

Az útacskán, úton jártam, rossz órával találkoztam. Rossz óra a fáradtságtól a pihenéstől, az álomtól, az ételtől, a víztől (származott) jőjj ki, menj a süket erdőbe; ott lakjál, ott pihenj, mert nem vagyok képes téged sem viselni, sem etetni, sem itatni. Ott pihenj meg, hol a madár nem csicsereg (Ciurlică), fejszecsapás nem hallszik, még a kakas sem kukorikol. Ez órától kezdve ne lássalak. Ott «se te concinestiugu» (nem fordítható) az Isten akaratából, úgy legyen!

8. Mérgezés ellen (De venin) Stanizsa.

Fogtam magam, elindultam (Suajeme, duscime) fel a Köröshegyen, cseresnye-éréskor. Cseresnyét nem kaptam, szájat nem csókoltam. Találtam egy körösi nőt. Állj meg körösi nő! s írd fel nekem egy Siminoc* virágra, hogy hol tiszta a hely, hogy megnyugodjam s a méregtől meggyógyuljak.

9. Ijedtség (speriat) ellen. Zám.

Gerendából gerendába, fehér falról fehér falra szökjél ijedtség. Menj ki az ember testéből, hogy tiszta maradjon, világoljon, a hogy Isten teremtette s anyja a világra szülte.

Seprűt, rezet tesz maga mellé. Minden szónál szemet olt. Vízet dob a jelenlevőkre s imádkozik. Az, a kinek nevénél a szén, mikor oltja, serczeg (Tinje), az az igéző, az okozta a gyermek ijedtségét.

10. Következő varázsigét Stanizsán jegyeztem fel. Nyilalás ellen használják. Érdekes, verses alakjánál fogva az eredetit is ideiktatom:

Nyári kender szála!	Frundie cânepe de vare!
Egy napon szántották,	Intr'o di o arare,
Egy nap elvetették,	Intr'o di o semenare,
Az nap ki is kele,	Intr'o di resări,
Meg is ért még aznap,	Intr'o di se cõpse,
Le is szedték aznap,	Intr'o di o culese,
Aznap megszárazták,	Intr'o di o uscure,
És meg is oldaszták,	Intr'o di o topire,
De meg is tilólták,	Intr'o di o melitiare,
Aznap megfésülték,	Intr'o di o periare,
Megfehéřítették,	Intr'o di o albire,
Férczbe szedték szépen,	Intr'o di o crojire,
S meg volt az ing készen.	Si cãmese fãcure.
Nyilalása télnek!	Junghiu de iarne!
Egy nap be is kentek,	Intr'o di te unsere,
Meg is szűrtak gyorsan,	Intr'o di te punsere,
Kelj fel meggyógyultan.	Si te vindicare.

E varázsigé mormogása közben következõképen jár el a varázslónõ.

* Siminow.

Egy szöszből csavart s 3 napig a kertelésen száradt fonalat, hátratett kezekkel összebogoz, azután kiveszi a szék lábát s a szék ülésen így képződött lyuk alá helyezi a fonalkarikát s felülről a széklyuk és a fonalkarikán át vizet önt a padlóra.

11. A nép között él a hit, hogy a lábnyom megfordítása által, másnak javát vagy rosszát lehet előidézni. Egy ilyen varázslást jegyeztem fel Brád vidékén. Ha a varázslónő a lábnyom megfordítása által az illetőt meg akarja rontani, következőképen jár el:

A lábnyomot a körulte lévő földdel együtt kivágja s így egy négyszögű vagy tojásdad alakú földdarabot nyer, melyen a kérdéses lábnyom tisztán látszik. (Mutatványképen a varázslónő előttem vágta ki saját lábnyomát, de nem mulasztotta el azt rögtön összerombolni.) A kivágott lábnyomot haza viszi, de azalatt vissza nem néz. Otthon a lábnyomba három czikk fokhagymát, három szem búzát, három szem tengerit tesz s mindezeket hamuval behintve visszaviszi azon helyre, a honnan kivágta s a vágott üregbe visszahelyezi, de az *eredeti helyzethez* képest megfordítva, s ezeket mondja:

«Megfordítottalak, meg is rontottalak, az ördögnek adtalak. Vedd el, vidd el, vissza ne térjen. Kézze van a lábnyom megfordítva, az úton ne járj te soha és sehosem e világon.»

Eredetiben:

Te-am întorsu, te-am strîcatu
La dracu te am datu
Na'l du'-l, nu mai vine
Că urma-i întors cu mâne
Si p'aicia se nu umble
Nicării pè asta lume.

Ha azonban a varázslónő az illetőnek javát akarja, úgy jár el, hogy a lábnyomba, az előbbi eljárás után, tömjént és bazsilikomszálat tesz s e szavakat mormogja:

Megfordítottalak,
Erre is hívtalak,
Istennek adtalak.
Nyomot fordítottam,
Erre irányoztam;
Mindig erre járjon,
Itten boldogúljon.

Eredetiben:

Te-am întorsu
Te am chematu
La Dumnezeu team datu
Urma ț'-am întors-o
P'aicia am dires-o
Umble p'aici totdeauna
Je' se-ti fie ferecirea.

E varázslathoz leggyakrabban a leányok fordulnak, kik valamely gyűlölt kérőtől akarnak menekülni.

12. Kigyómarás ellen. Stanizsa.

Tíz dagadt tag, két három (egész 9-ig) dagadt tag! Dagadj vissza, lohadj le, mérged menjen az erdőbe. Ott van helyed, ne térj vissza, mérgetet a szél elszórja!

Varázslónő nyomogatja a sebet ujjaival és öklével.

13. Marjulás ellen. Stanizsa.

Megy a hosszú szent a nagy szenthez, a nagy szent szent Péntekhez, szent Péntek szent Csütörtökhöz, szent Csütörtök szent Szombathoz, szent Szombat szent Vasárnaphoz, szent Vasárnap szent Jézushoz. Jézus villámokat szórjon, hogy a csont a csonthoz forrjon.

E varázsige érdekes bizonyítéka annak, hogy e nép a hétnek minden napját megszemélyesíti. Az oláh mesék szent Péntek és szent Vasárnapról gyakran mesélnek, de ily tömeges megszemélyesítés igen ritka.

14. Végül ide iktatok egy varázsszert, melyet Nagy Runk népe a Strigori (gonosz szellem, mely a tehenektől elveszi a tejet) ellen használ.

A varázsló egy szál vörös és egy szál kék fonalat vesz s evvel megkerüli a tehenet, majd a tőgyéhez érinti s így szól: «Akkor vegyék el a tejedet, mikor e fonál elrothad». Ezután kilencz kerek kő fölé vizet önt s e vízzel itatja a tehenet. A víz azonban csak akkor használ, ha a kilencz kő három pontról van szedve. Ezután megméri az említett fonál valamelyikével a tehenet a jobb szarvától a balig s innen farkáig. De evvel mind nincs vége, mert most kilencz szem búzát és kilencz szem tengerit vesz a varázsló, s ezeket a fonalakkal együtt egy dióhéjba rejtí és ezt a diót elássa a tehenistálló padlója alá, a kilencz követ pedig elássa az ajtaja elé.

Közlöm, mint szembetűnő tanúját annak, mily ritka furfangosságra tévelyíti el a babona a nép elméjét.

Sajátságos vonása az oláh nép legtöbb varázsigéjének, hogy a betegséget, sebet stb. az erdőbe küldi. Úgy tűnik fel e dolog, mintha a nép azt hinné, hogy a betegség az erdőből származik s oda kell azt visszaűzni. És valószínű is, hogy e hit vert gyökeret a nép lelkében. E varázsigék keletkeztekor létező őserdők, de általában az erdő titokzatos félelmetes homálya és csendje, igen alkalmatos hely arra, hogy a nép azt a gonosz, megrontó szellemekkel benépesítse. Hogy pedig e nép a betegségeket megszemélyesíti, arról e varázsigék majdnem minden sora tanúskodik. Erdő mellett lakó népnél keletkeztek e varázsigék, erdő mellett, melyet a nép képzelete alkotta jó és gonosz szellemekkel népesített meg. E szellemek lényege kiesett a nép tudatából, de a nekik tulajdonított erők most is ott kísértenek szellemében.

III.

Legendák.

Előbbi jelentésemben nagy fontosságot tulajdonítottam az oláh nép legendáinak, temetési és ünnepi dalainak. Teszem azt most is, azon meggyőződésben, hogy itt szilárd ősi hittel van dolgunk. Az ősi hit elmosódott, keresztyén vonások helyettesíték olyannyira, hogy ősi voltuk csak itt-ott csillámlik elő. Úgy képzelem e legendákat, mint ama nagy fényópóznákat, melyeket az oláh nép maig is oda helyez halottja sírjához a kereszt mellé. Ez a pózna-kitűzés az ősi hitnek maradványa. A nép tudalmából e pózna jelentősége már kiesett s nemsokára ott fog elrotadni az utolsó a kereszt mellett, mint a hogy a hozzákötött hit a kereszt hitébe olvadt be. E legendákban is az ősi vonások és a keresztyén hit megférnek egymás mellett. De ez ősi vonások száma már is csekély s a nép az ősinek tartalmából mindennap valamit veszít s e vonások nemsokára egészen eltűnnek.

Mert hát mi közük is van e legendáknak a naphoz, mikor az őstudalomból kiesett napot már egy felsőbb lény helyettesítette. S mégis a legtöbb legenda azzal kezd, hogy:

«Ott a magas égen a fényes nap lakik.»

Mit keres e legendákban az az arany és ezüst gyümölcsökkel díszelő fa, mely alatt Isten ül s melyben csalhatatlanul az élet, a világ fájára ismerünk? Miért kell Krisztusnak ökör és nyúl képében szökdecselni az égen? Miért festik e legendák Krisztust úgy, miként hőseiket festik az oláhok? S vajjon eredeti-e, keresztyén-e az a vonás, melylyel egy alább közlendő legenda foglalkozik, hogy t. i. az ördög (Juda) behatolt az égbe s az égből mindent ellopott? Nem emlékeztet-e ez a vonás a Titánok támadására? És tud-e valamit a keresztyén vallás arról, hogy Krisztus galamb képében repült volna ki kőből? Nem! De az ősi mythosok kőből születt istenekről emlékeznek meg.

De hagyjuk el egyelőre a hypothesis, a sejtelem e szűk ösvényét s lássunk előbbi gyűjtésem kiegészítéseiül egypár újonnan gyűjtött legendát.

I.

Amott, a hol a nap felkel,
Egy virágzó rét terül el,
Nincs a rétnak sok virága,
Csak egy juh-nyáj legel rajta.

A nyáját ki pásztorolja?
 Hát az édes Isten maga.
 Bir! bir! bir! kis juhocskáim!
 Mert mióta legeltettek,
 Hajamszáli megőszültek.
 Fönn a hegyen az akolnál,
 A mennyországnak lábánál,
 Sétál a jó Isten anyja
 S a lovakhoz emígy szóla:
 «Lovaim ne nyerítsetek,
 Hanem reám leheljete!k!
 Talán ettől megmelegszen,
 S megszületik szent gyermekem.»
 Szent szavára nem ügyeltek,
 De még jobban nyerítettek.
 És a jó Istennek anyja
 A lovakat megátkozta:
 Hát legyetek megátkozva.
 Soh' se legyetek jól lakva;
 Nyugodalmatok ne legyen
 És mindenki csak kergessen!
 Fönn a hegyen az akolnál,
 A mennyországnak lábánál,
 Sétál a jó Isten anyja.
 S az ökröket így szólítja:
 «Álljatok, ne kérődzetek
 Es énreám leheljete!k,
 Talán ettől fölmelegszen,
 S megszületik szent gyermekem!»
 Az ökrök nem is kérődztek,
 Szent anyára ráleheltek:
 Melegíté meleg pára,
 S megszületett az úr fia.

E legendából a «Hajamszáli megőszültek» sor után valami hiányzik. Úgy látszik sz. Mária a juhokat is kérte, hogy ráleheljenek, de ez kiesett vagy népköltőm felejtette el elmondani. Hiányzik az ökrök megáldása is, mely az előbbi átok ellentétéként e legenda föltétlen kiegészítő része kell hogy legyen.

E legenda kiegészítő részét más vidéken, Nagy-Muncselben jegyeztem föl. Az itt följegyzett legendának első része teljesen zavart, de szerencsére befejezése teljes és megfelelő az előbbinek:

A szent anya megáldotta
 «Ti, ökrök legyetek áldva
 Altalam és Isten által,
 De még inkább, fiam által.
 Hogyha az ebédhez értek
 Az árnyékban pihenjete!k.»
 Innen ismét tovább mentek,
 Jegenye árnyába értek.
 Jegenye bocsásd le árnyad!
 Árnyékold be kis fiamat!

De jegenye nem hallgatta,
 Levelét jobban mozgatta,
 A szent anya megátkozta:
 „Jegenye légy megátkozott,
 Általam és Isten által,
 De még inkább fiam által;
 Ha szél lenget, ha nem lenget,
 Mindig reszkessen leveled.»

Hogy a ló és ökör életmódjának s a jegenye rezgésének magyarázatát a nép valamely felsőbb lény befolyásának vagy átkának közbenjárása útján igyekszik adni, az általános ethnologiai tény. Más népeknél a mesében és regében fordulnak elő e magyarázatok. Bármily esetlegesek s egyéniek legyenek ezek, a nép szellemének teljesen megfelelők. Minden nép szellemi termékeiben előtérbe lép amaz értelmi törekvés az őt körülvevő tényeket magyarázni s ez már szellemének bemélyedő philosophiai ténykedése. Ily törekvés szüleménye minden néptalány. — De miért is kérődzik az ökör s miért nem a ló is? A jegenye miért rezeg jobban a szél nyomása alatt mint a cser, a bükk? Hát mert egy felsőbb lény átka sújtotta. S valóban lépten-nyomon bizonyítva látjuk az átokról már múlt jelentésben kifejtett nézetünket; mert minden oda mutat, hogy a nép értelmi világosság hiányában, minden körülmény közt előveszi az átkot, áldást, mely neki magyaráz, őt felvilágosítja, szóval értelme e kettő segítségével a természet tüneményeiben alkot, rombol tetszése szerint.

A benne előforduló átok és a mythosi vonások teszik becsessé a következő legendatöredéket, mely kiegészítő része egy Cerisaron feljegyzett legendacyclusnak.

Az idevonatkozó rész így hangzik:

Karácsonynak vadászai,
 Ide s tova sokat jártak.
 Sokat jártak, jöttek, mentek,
 De bizony semmit sem lőttek.
 Mígnem csötörtökön estve,
 Egy nyúl szökött elejökbe;
 Szürke hátú kis nyúlacska,
 A lába pedig sárgácska.
 De Bumbékós Péter erre
 Veszi íjját, hogy lelőjje,
 Meglőjje, jobb oldalába.
 De a nyúl emigy szólítja:
 „Péter, Péter édes testvér,
 Életemre ó ne törjél!
 Mert nem vagyok kinek látszom,
 Mert szent János az én nevem.
 Anyám megátkozott engem:
 Hogy vad legyek az erdőben,
 Kilencz évig, kilencz napig
 Es azután kilencz hétig.

Hogyha ezek mind letelnek
Búcsut mondok az erdőnek,
Ismét leszálok a földre
Hosszu ruhába öltözve.»

Nem vagyok barátja az üres mythologizálásnak, de e helyen nem mulaszthatom el azon nézetnek kifejezést adni, hogy itt aligha nincs dolgunk egy szerföldről érdekes mythosi permutációval. A nyúl a legtöbb égmythosnak, de különösen a napmythosnak állandó alakja, s több adatom van arra, hogy a nyúl az oláh mythosban is gyakran szerepel. De miért is csinált volna a nép szent Jánosból nyulat. Erre a népet a szentek történetének semminemű vonása reá nem vezethette.

De igenis, a mindent beolvasztó christianismus eszméje a nyulat, az ősi hitből átvett nyulat nem szenvedhette meg. Kéznel volt az átok és meg van a magyarázat. Szent Jánosból azért lett nyúl, mert anyja megátkozta. Szóval a nyúlnak ősi tudalma kiestével lett belőle Szent János, s ha ez nem hypothesis és megállhat, úgy e legenda igen becses ősi elemet rejt. Érdekes e legendában a nyúl* előfordulása, mely szintén régiségéről tanúskodik.

Legenda a búza, bor és mirha teremtéséről.

Kérdik, ismét kérdik,	
Nagy szentek az Istent:	
Hogy a bor és buza,	
S a mirha miből lett?	
«Szentek mért kérdeztek,	Ce sfinți m'intrebați — o
Mért vallattok engem?	Ce me ispițiți — o
Hiszen jól tudjátok,	Voi mai bine știți — o
Hogy Jeruzsalemnél	Că în Rusalim — o
Mi történt énvelem.	Ce s'o întâmplat — o
Be is vásároltunk,	
Visszafelé tértünk,	
Zöld rét közepében	
Egy kis kúthoz értünk.	
Málhánkat letettük,	Noi ne abatem — o
Forrásvizet ittunk,	Si apă se bem — o
Pihenőre térve,	Si ne hodiehnim — o
Piros hajnalt vártuk.»	Diua asteptând — o
Ekkor körülvettek,	
Kutya, pogány sergek.	
Ekkor körülvettek	
Engem megkötöztek.	
Az Úrnak csináltak	
Koszorut tövisből.	
Fejére is tették,	In capu că-i punere
Jól oda illeszték,	Tare l' apesare

* Eredetiben Trase arcu-lu se-l săgete
Se-l săgete pe direapta.

Meg is indúlt vére
 Es bor lett belőle.
 Az úrnak csináltak
 Övet vadrózsából.
 Jól megszorították,
 Teste verejtékét
 Pohárban felfogták.
 Országokba küldték,
 Messze országokba,
 Es e verejtékből
 Lett a tiszta buza.
 Az úrnak csináltak
 Vasból egy nyakövet,
 Jól oda illeszték,
 Folyt véres verejték;
 Felfogták pohárba;
 Küldték országokra,
 Ebből lett a mirha.

Sängele pornire
 Vinul' se fäcere.

Tartalma mellett alakilag is igen fontos adat e legenda. Alakjának szemléltetésére az eredetinek egy pár sorát mellékeltem. Gyakran fordul elő benne az «are» és «ēre» rím és az «o» szintén mind a rímnek helyettesítője. Sajátságos az, hogy az are, ere itt nem infinitivus se múlt alak, az «o» pedig nem az acc. rövidítése. Mire való tehát ez a toldás? Nézetem szerint az oláh népköltemények sajátossága nem egyéb, mint a dallam nyújtására szolgáló *kihangzás*. Az oláh népdal jelleméhez tartozik ugyanis, hogy a *sor végén* a dallamot nyújtja, és e nyújtásra saját szava is van (Trägena). Komoly tartalmú költeményekben, de különösen epikai tárgyúakban a dallam e nyújtása fokozott mértékben van meg s e nyújtásnak mintegy szöveget adandó használja a nép az «are», «ere» és «o» nyújtásokat. A mi pedig e nyújtás eredetét illeti, nem valószínűtlen, hogy a templomi énekek vontatott dallamaiból színlelte be magát a népköltészetbe.

Legenda Krisztus keresztyéről.

Föl a magas égre
 Nagy dolog van följegyezve.
 Egy sor templom emelkedik,
 Kilencz oltár fényeskedik.
 Ajtó nyílik a tengerre,
 Egy sor ablak le a földre. —
 De az ajtónál, a nagynál,
 Misét ugyan ki is szolgál?
 Kilencz diák s két apostol,
 Mind csak szent dalokat dalol. —
 S a szent misét ki hallgatja?
 Hát a jó Istennek anyja.
 Kis fiával az ölében,
 A kis fiu sír szüntelen.

Édes anyja meg is áldja
 És szavával így szólítja:
 Hallgass fiam ne sirj többet,
 Mert mindjárt adok tenéked
 Két körtvét s almát aranyból,
 Ezekkel majd szépen játszol.
 De nem szünik meg sirása,
 Édes anyja meg is áldja
 És szavával így szólítja:
 Hallgass fiam, ne sirj többet,
 Mert odaadom tenéked
 Kulcsait a mennyországnak,
 Hogy te nyissad, te is zárjad. —
 De nem szünik meg sirása,
 Édes anyja meg is áldja.
 «Édes anyám lelkem,
 Te nem tudod, mi fáj nékem,
 Amott lenn és még mélyebben,
 A pokol hidja tövében,
 Ott van három zsidó mester,
 Fejsze, bárd és szekerczével.
 Mind faragnak, mind ácsolnak,
 Nekem keresztet csinálnak.
 Olyan magost, mint alakom,
 Olyan szélest, mint két karom.»
 Édes anyja így szólítja:
 Ne busulj fiam hiába,
 Mert ha ők fel is feszítnék,
 Majd ők is sokat szenvednek;
 A lángoló tűz hevétől,
 A tömjén sűrű füstjétől,
 Majd a fáklyák füstje gyötri,
 Virágillat majd megöli.

E legendát Leleszen (Erdőhátság) egy vad pásztorgyerek szájából hallottam. Refrainje: «Lero meline, lero meline» (nem fordítható). Kezdő sorai homályosak, szaggatottak, de vége felé tisztán kidomborodik. E legendában Krisztus élete egy phasisának tudalma kerül felszínre, mely a szent históriáknak már mélyebbre ható befolyásáról tanúskodik. Dallama rendkívül szép, nem változatos, de színgazdag, a tartalomnak megfelelően szomorú, megható. Leleszen jutottam birtokába egy másik legendának is, mely az ördögnek égbehatolásáról és lopásáról szól. Följegyzésre és lefordításra annál méltóbbnak találtam, mivel az égnek megtámadása és a pokolravetés mythosa, más népek mythosával rokon vonást tüntet fel. (Titánok.)

Ott a magas égen,
 A fényes nap lakik,
 Ezüst asztaloknál
 Ki is lakmározik?
 Ott ül Jézus és az Isten
 És az apostolok tizen.

Az asztalnál ülnek, esznek,
 De az égre nem ügyelnek.
 Jön Arkangyal sebes futva,
 Már messziről ezt kiáltja:
 Hej! jól ültök, esztek, isztok,
 De az égre nem gondoltok,
 Mert a Juda* csúful megcsalt,
 Ellopta a mennykulcsokat.
 Futott, futott, ki is zárta,
 Mennysországba behatola,
 A mi jó volt mind elvette:
 Fehér holdat le is szedte,
 Sugarastól a nagy napot,
 Hozza az angyali botot;
 Egy marok csillagot elvett,
 S hozza a birói széket,
 És a pokolba vitt mindent. —
 Világos lett Juda pokla,
 A milyen még nem volt soha
 És a míg lesz, nem lesz soha. —
 Kiált a jó Isten nagyon,
 Kiált nagyobb s nagyobb hangon:
 Ki az ezen a világon,
 A ki engemet szolgáljon!
 Szolgám legyen, jóban rosszban
 És a nehéz háboruban! —
 Meg is szólal az Arkangyal:
 Szolgád leszek jóban, rosszban,
 Csak add ide jó lovadat,
 Add át nekem hatalmadat,
 S leszálok a pokolmélyre,
 A gonosz Juda vesztére. —
 Le is szálla pokolmélyre
 És a mikor odaére,
 Vette fehér, fényes holdat,
 Fényes napot, a sugarast,
 A birói széket fogta,
 Angyalok botját is hozza;
 A marok csillagot vette.
 S felfutott a magas égre.
 Feldobott az égre mindent,
 A mennyország világos lett,
 A milyen nem volt egyszer sem,
 S a milyen nem lesz sohasem. —
 Sötét lett ismét a pokol,
 A milyennek volt teremve,
 S a milyen lesz mindörökre.

Egy Szohodolon följegyzett variációban a *fecske* viszi hírül az Istennek, hogy Juda az égbe hatolt, a mi támogatja múlt jelentésében kifejtett nézetemet, hogy az oláh nép a fecskét az ég madarának tartja.

* Juda = ördög, gonosz szellem. Juda, dracu, satia (szotya) mind az ördög nevei. Mivel azonban a Juda nem teljesen felel meg az ördög elnevezésnek, eredeti nevét hagyom meg.

Végül még egy legendát mutatok be, mely minden szaggatottsága és sajátságos felfogásai daczára rendkívül érdekes azért, mert Krisztust galambképében repíti ki a kőből. Mivel e legenda költői értéke ethnologiai és mythologiai becse mellett teljesen háttérbe szorúl, az eredetinek teljesen megfelelő szaggatott alakban adom vissza s az eredetiben hiányos rímelést is megtartva, egy eredeti vonást sem áldozok fel.

Cyprus alatt hajnalodik,
De az nem a vörös hajnal.
Kivirágzott szép almafa,
Az almafa árnyékában
Ott ül az Istennek anyja,
Mind csak ül és sohajtozik,
Mert fiát nem kapja. —
Mind sohajthatsz, sohajtozhatsz,
Fiad nem kapod meg,
Míg nem mészsz el a vásárba.
A vásárba Tirgovisdre,
Egy seprüt nem veszel.
A sepréshez hozzá fogsz,
S ég ölet sepred le; —
A menny fényleni fog,
Pokol nagyon elsötétül
S fiad repül ki a kőből.
És nem úgy repül, mint repülnek,
De mint a galambok,
S énekel, mint az angyalok. —
Es mostantól mindörökre
Amen, Isten üdv neked.

Az ősi napmythos egy vonását rejti e legenda. A szent anya fia kőből repül ki, mint galamb s énekel, mint az angyalok. A kőből született istenségeket régi mythosokban is megtaláljuk, s Mithra petrogenitusról szólva igen találó néppsychologiai magyarázatát adja e jelenségnek Király Pál e soraiban: * «Ez a napot megelőző fény feltűntének az ős ember által képzelte megjelenési módja, ki a fényt legelőször a hegyek mögül látván előbukkanni, nem is gondolhatott, gyermekes phantasiájával nem is képzelhetett egyebet, mint hogy a fény a hegyek, a szikla, az égbolttal azonosított kő mélyében lakik s abból születik». Másutt így szól: «És kétségkívül az égboltnak a kővel való indentificálása vezette rá Mithra első ábrázolóit, hogy őt sziklából kiemelkedőnek, születőnek alakítsák s ebben talán közreműködött még Creuzer szerint az is, hogy a kőből szikra ugrik elő».

Távol legyen tőlem, hogy a kőből kirepülő Istenfiut a Mithra-Petrogenitussal azonosítani akarjam, de tény az, hogy a népnél találko-

* *Archaeologiai Közlemények* XV. kötet. (Új folyam. XII. kötet.)
«A sarmizegethuzai Mithreum.»

zunk a felsőbb lények, de különösen a nap genesisének, a természet-mythos útján magyarázott egy bizonyos nemével, melyben az ősi vonásoknak traditionális permutatio útján való átvitele igen könnyen feltételezhető. De lehet ezen mythosi vonás bármely népnél a nap phantasiájának önálló képzése is. Hisz tagadhatatlan tény, hogy a nép phantasiája, azonos vonások alapján, teljesen azonos magyarázatokra jut. Miért ne magyarázhatná az oláh nép a hajnalt épen úgy, mint a persa és római, s hasonló körülmények előhozta jelenségekhez miért ne fűzhetne hasonló és azonos attributumokat, s így miért ne képzelhetné Jézust is kőből születettnek. Hisz a nép lelki fejlődésében, de különösen mythosában, elválasztva bár ezer meg ezer mértföld és a századok sokasága által, phantasiája szüleményeiben meglepő hasonlóságot tüntet fel. E napmythosi vonással kapcsolatban, legyen szabad egy más, idevonatkozó költemény fordítását közölnöm. Az itt közlött ballada egy teljesen új variatio, mely az alapeszme megtartása mellett, az anya által, a házasodni s nővérét elvenni akaró ifjúnak feladott, eddig ismeretlen, munkák által válik érdekessé.

Celigradnak nagy kapuja,
Ifjú támaszkodik hozzá,
Pokru, a tölgyerős vajda
S édes anyját így szólítja:
«Ó add nekem nővéremet
Mert a vágy megöl engemet.»
Néked adom nővére-det,
Ha te nekem azt megteszed:
Aranyhidat versz a vámra,
Ezüsthidat a határra.*
A mit kívánt meg is tette,
Es nővérét ismét kérte. —
Néked adom nővére-det,
Ha te nekem azt megteszed:
Hogy egy szőlőgerezd nedve
Kilencz hordómat megtöltse. —
A mit kívánt meg is tette,
Es nővérét ismét kérte. —
Néked adom nővére-det,
Ha te nekem azt megteszed:
Hogy egy buzakalász magja
Kilencz asztag magját adja. —
A mit kívánt meg is tette
Es nővérét ismét kérte.
Néked adom nővére-det,
Csak a mit kívánok megte-d: —
Egy vasbocskort állíts össze,
Legyen jó aczélfűzője,
Világot kerülj meg vele. —

* Egy másik variatio-ban: Rézhidat versz a z ég felé,
Ezüsthidat a föld felé.

Anyám ezt is elvégeztem,
 Add hát nekem szép nővérem. —
 Néked adom szép nővéred,
 De a mit kívánok megtedd :
 Hívd meg a napot nászasszonyul, —
 Fényes holdat násznagynéül.
 A mit kívánt meg is tette,
 S övé is lett nőtestvére.
 Szállj Mária a kocsiba!
 Mondd el az esküt te pópa! —
 De mikor a pap elkezdte,
 Mária nem állott helyre.
 «Inkább legyek halak étke,
 Mint fivérem felesége.»

E ballada egy újabb variánsa azoknak, a melyekről a *Philologiai Közlönyben** pár évvel ezelőtt, igyekeztem bebizonyítani, hogy a nap és hold mythosára vonatkoznak. A fivér és nővér e balladában is, az egymást kergető, de el nem érhető, egymással «minden csoda daczára» össze nem köthető principiumok, a nap és hold megtestesítői. Az örök elválasztottság, az egymáshoz közeledés lehetetlensége, a házasság elé gördített akadályok által érvényesül. Ismert akadályok a réz-, arany- és viasz-híd, meg az aczélbocskor, de teljesen újak az e balladában előforduló «kilencz hordó bort adó szőlőgerezd», s a «kilencz asztag búzát adó búzakalász».

Bármily fontosak legyenek is az eddig ismertetett, eszmegazdag s a nép lelke kincseshányájának feltárásához nagy mértékben hozzájáruló költemények: a nép érzelmvilágának ismeretéhez alig járúlnak hozzá egy-két vonással. A reflexió egyrészt, a túlsúlyban levő vallásos elemek másrészt, mintegy beburkolják azt a forrást, melyből a nép érzelme oly gazdagon buzog elő. E forráshoz csak a tulajdonképeni dalköltészet vezethet. Ebből tudjuk meg, miként érez az a nép, mi szívének vágya, reménye, mi okoz neki szenvedést, mi viszi a kétségbeesésbe. Egyoldalú volna jelentésem, ha a nép eszmegazdag, közvetlenséggel teljes, erdő- és virágillatot lehelő dalköltészetével nem foglalkoznám.

De a néperzelmet jellemző dalok sokaságának felsorolása túlhaladná jelentésem szűk keretét s ezért csak egy fajt ragadok ki gyűjteményemből, egy uralkodó motívum szem előtt tartásával csoportosítok egy pár dalt, szentelve egy külön fejezetet az erdőről szóló, az erdőn született daloknak.

* *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1886. V—VII. f. «A nap és hold-mythos az oláh népköltészetben.» 595—596. l.

IV.

Dalok az erdőről.

Tanulmányozva azon okokat, melyek a nép lelke költői kifejezésének alapját képezik, kutatva a nép hangulatát felébresztő, azt elevenítő indokokat, arról győződünk meg, hogy a természet különböző változatai mellett kétségtávol az *erdő* az, mely a népben, a lelke sugalmazta, azon költői hangulatot ébreszti fel, mely dalra, szerelme, bánata e kifejezésére készíti.

A lomb zöldül, sárgul, lehull! Az ifjú, lány szeret, szive tavasza virít, csalogdik, elhalványul, s szive bánatába talán belehal! A madár dalol, csalogatja párját, repdes ide s tova, vígan szeli át az erdő mélyét; majd mintegy varázsütésre elhallgat — elvándorol s elválik az erdőtől, fészektől. A leány ajkáról csakúgy cseng a dal, míg boldog, míg tavasza tart; aztán férjhez megy, elvándorol szülői házából, a dal elhallgat, a ház pusztasága, rideg némaság költözik minden zugába.

A természet tükre a nép sorsának, melyben naiv lelke oly szívesen keresi önmagát; együtt érez a természettel s ennek ezerféle változatát saját sorsa változataira viszi át. Hisz ő is olyan, mint az erdő, mező! Ha bánata van, az élet fagyos lehe ősze borítja barna fűreit; a lomb is a fagyos dér érintésétől sárgul. A levél elhull, az aggnak is elhull minden dísz, csapongó jókedve megszűnik. Már nem dalol, lelkéből rég kiűzte a bánat, mint a hogy a levélfosztott erdőből is menekül a dalos madár. És az erdőnek zúgó rohanó patakja nem szenvedéseinek, akadályokon megtörő sorsának képe-e? És a meredekről sziklán visszahangzó robajjal lezuhanó östölgy vagy fenyő nem az ő végzetének hasonmása? A nép lelke előtt a tünemények nem haladnak el nyom nélkül; ő inkább érti a természet hangját mint a civilizált ember, nemcsak azért mert közelebb van hozzá, de mert a végzetnek tulajdonított természetnyilatkozatokkal inkább tudja magát azonosítani. De miért is ne sirathatná a madár a sárguló lombot! s a hegyről lezuhanó fenyő miért ne halhatna meg ép oly halállal mint ő? Hisz az ő szeme előtt az ényészet egyformán nyilatkozik fűben, fában, emberben. Mert a nép nem ismeri a határt, mely lelkes és lelketlen lényt elválaszt: áthidalja ezt a népnek mindent megszemélyesítő phantasiája. És a csermely is beszélget a part virágai-val, a lomb a szél nyomása alatt, és az erdő sötétjéből egyhangú, rejtelmes hangjával átkozódik a madár. Egy szóval mindenütt élet, megszemélyesített lények élete. Ez életben keresi önmagát, ez étellel azonosítja önmagát a nép phantasiája s megtalálja saját lényét.

A nép a legnagyobb pantheista s ez hozzájárul költészetének elevenítéséhez, közvetlenebbé tételéhez. Lelket képzel a lelketlen egyedbe is, lelket olt a virágillat s lombrezgésbe, hogy társat leljen a hosszú pásztoréjekre, vigaszt bánatának, társat örömének. Hisz különben kivel is osztaná meg bánatát, örömét az erdő mélyén? A természet ok- és okozat-láncolata a nép előtt kipuhatolhatatlan titok. Az Isten, egy felsőbb lény, épúgy beszélteti az erdőt, ennek csermelyét s a kakukot mint őt. A természettudós önhitt dicsekvése, hogy az ember a természet koronája: előtte ismeretlen. Egyenlő akaratnak képzeli magát alávetve, bármely más teremtéssel, sőt babonás hiténél fogva s az előtte ismeretlen természettünemények ijesztő nyilatkozatai előtt reszketve az élettelen dolgok legcsekélyebbjének is képes emberfeletti hatalmat tulajdonítani.

A nép lelkének ilyen alkotása teszi gazdaggá a népnek a természet-hez fűzött költészetét, ez magyarázza meg, miért oly rendkívül gazdag az erdők mellett lakó oláh népnek az erdőhöz fűzött költészete. De lássunk egy pár erdőn született dalt.

Az ifjú, ki marháival napokon, sőt heteken át ül künn az erdőn. ki a juhnyáját napokon át hajtja, a havas járatlan utain, kivel izenjen kedvesének, megkérdeve őt, ha szereti-e még? Ki által tudassa anyjával, hogy a hegyes sziklacsúcsok s a csipkerózsa ruházatát összetépték. Faluja felé repül egy madár, avval izen:

Kis madara az erdőnek,
Eredj! jó anyámnak mondd meg:
Szőjjön egy új ruhát nekem,
Mert ezeket elviseltem.
Összejárva hegyet, völgyet,
Szikla, tövis összetépett.
Ruháimat elviseltem,
Lábomat is megvéreztem.

A madár visszatér, faluja tájáról repül feléje, mi természetesebb, mint hogy megkérdi, mit csinál édes anyja? mi hírt tud róla?

«Szürke tollú kakukmadár,
Honnan jössz te, mi hírt hoztál?
Jó anyámról mit hallottál?»
«Láttam, ifjú, jó anyádat,
Az asztalnál ül s varrogat.
Mit nappal varr, estve bontja,
Sűrű könnyével áztatja.
Könnyét kendővel letörli,
Varrogat és ismét önti.
Annyi könnyet sirt már szegény,
Hogy kút lett a falu szélén.
Mély kút két, három forrással,
A ki vizét iszsza — meghal.»
«Hej, bár inná ellenségem,
Verje meg őt a jó Isten,

De ha szép kedvesem iszsza,
A jó Isten is megáldja !»

Az oláh népköltészetnek egyik legszebb vonása az anyához való föltétlen ragaszkodás és szeretet. Az atyáról az oláh népköltészet mondhatni sehol sem emlékszik meg, de az anyának mindenütt jut szerep. A lány tiszteli anyja akaratát s lemond az ifjúról, kit szeret, de anyját nem átkozza. Az anya megátkozza az ifjút, de ez nem viszonzozza soha átokkal, de fél az anyai átoktól, mert ha ez sujtotta, szenvedés kíséri át az életen s ez átoknak tulajdonítja minden baját, szerencsétlenségét. Az anya központja a katona- és rablódaloknak is. Mindenütt az anya keserve fölötti bánat, az anya utáni vágy van lehető legszebben kifejezve.

Az ifjú messze esett szülőföldjétől s egy erdőből kiragadott képpel teszi párhuzamba életét.

Istenem, de messze estem !
Mint a rigó az erdőben.
A rigó sem oly elhagyott,
Mert még látja a kakukot.
Ha a rigó beteg néha,
Jön a kakuk, megszólítja :
«Tán ehetnél, vagy szomjazol ?
Vagy zöld erdő után vágyol ?»
«Nem ehetném, nem szomjazom,
Zöld erdő után sem vágyom,
Honom után sír a lelkem,
Ott van három szép kedvesem,
Egy a hegyen, egy a völgyben,
Egy a nagy-utca végében.
Az a hegyen szép virágszál,
Az a völgyben kristálypohár,
Kristálypohár, — szeret engem,
Erette fáj szívem, lelkem.

Éj váltja fel a napot, mint az oláh népdal mondja: «bele megy a nap a holdba», majd a nap űzi el a holdat: beledobja a tengerbe. A nap és hold küzdelme az éj uralmáért. E küzdelem szemtanúja az erdő szélén ülő pásztor. Vajjon gyűlölet vagy szeretet készíti őket ez üldözésre ? De hisz a nap és hold jó szellemei az embernek, miért üldöznék egymást gyűlöletből. Nem ! Hanem épen mert szerelem fűzi egymáshoz, azért keresik egymást, csakhogy az anyai átok elválasztotta őket örökre, hogy sohase találkozzanak. Így gondolta ki ezt az erdőszélen ülő pásztor, a két égi testet, nővérek alakjában személyesíté. S az e nővérekről szóló dalt dallja utána a nép ezer ajakkal. Az idevonatkozó ballada így szól:

Amott lenn az erdőszélen,
Két bánatos nővér megyen.
De hisz azok nem nővérek,
Csillagai magas égnek.

Egyik sir, a másik nevet.
 Tüzet olt a siró könnye,
 Tüzet gyújt másik nevetve.
 Egyik nővér mind azt kérdi:
 Nővér! szivedet mi sérti?
 Anyámat hallom mondani,
 Hogy el akar választani.
 Téged elküld napkeletre,
 Hol a háznak nincs ereszsze,
 Engemet nyugotra kerget,
 Hol az ég alkot nagy ereszt.
 És ne találkozzunk soha,
 Míg az éj megy a hajnalba,
 Míg a napot éj váltja fel,
 Borzadalmas sötétséggel.
 Es mi akkor találkozzunk,
 Ha rügyet hajt majd a járom,
 Alma terem a füzfákon,
 Paradicsom szedret érlel,
 Az én szemem könnyeivel.

A román nép között általánosan elterjedt ballada, mely elég sajátosan, majdnem minden faluban más-más variációban található meg. Ez egyik legszebb, ez év nyarán Leleszen (Erdőhátság) feljegyzett variatio.

Az ifjú, ki rózsájától messze esett, gondolkozik a módzatok felett, melyek útján hozzá juthatna s így dalol:

Felhő fut a magas égen!
 Rózsámtól de messze estem,
 Messze estem, messze, messze,
 Két hegy van köztem és közte.
 Két magas hegy s egy erdőcske,
 S egy szederrel telt kertecske;
 Adjunk tüzet az erdőnek,
 Azt a szedret jer együk meg,
 Vágjuk le azt a két hegyet,
 S egymást el ne hagyjuk többet.

Hasonló közvetlenséggel fejezi ki a lány vágyát a következő dalocska:

Sárga kis madárka
 Ringass el engemet,
 Vigy el az erdőbe
 Ahhoz a ki szeret,
 A ki az erdőben
 Sirva vár rég engem,
 Kit a vágy utánam
 Majd a sirba teszen.

Sajátos vonása az oláh népdalnak a vágy (dorulu) megszemélyesítése. Gyakoriak a dalban e kifejezések: «A vágy jár utánam», «A vágyal mentem az úton tova», «Eladnám a vágyat». Egy dalban az ifjú, ki kénytelen rózsáját elhagyni, odaadja neki vágyát, hogy tegye keblére

s ha látja, hogy zöldel, remélje visszatértét, de ha sárgúl levele, mondjon le róla örökre. Ily megszemélyesítést találunk a következő dalban :

A tölgy alatt a forrásnál,
A vágy szeretetre talál,
Ölekeznek, csókolódnak,
Forrás mellett megnyugosznak.
Az erdőben a forrásnál,
A szerelem társra talál,
S addig, addig csókolódnak,
Míg mindketten belehalnak.

Vajjon valódi népdal ez ? Magam is kétségbe vonnám eredetiségét, ha nem tősgyökeres oláh vidékeken s nem több variatióban jegyeztem volna fel, de főkép, ha nem tudnám, hogy a vágy megszemélyesítése egyik fővonása az oláh népköltészetnek. A nép fia ragaszkodik az erdőhöz s nem szívesen válik meg tőle. Honává lett az a nagy lombsátor, ismerőssévé annak minden zuga, minden lénye . . . fájdalommal válik meg ezektől :

Az erdön át sivit a szél,
Csakis elválásról beszél,
De nem megyek ki belőle,
A míg a szél sivit benne,
Míg a kaszárnyába tesznek,
Vagy a háborúba visznek.

A falevél sok mindent súg az ifjú s lánynak. Így megsúgja azt is, hogy kit szeressenek s hogyan szeressenek :

Súgja levele a csernek :
Szeress, de ne mondd senkinek,
Azt súgja a bükkfa lombja,
Szeress, de anyád ne tudja,
Mondja ága a tövisnek :
Szeress, de ne mondd senkinek.

Férjhez adták az ifjú kedvesét s az eső zuhogása eszébe juttatja rózsáját, ki őt siratja :

Hegyoldalon sűrű erdő,
Csak úgy zuhan rá az eső.
Nem az eső zuhan rája,
A rózsám könnye áztatja.
Sir a rózsám, férjhez adták,
En tőlem elválasztották.

Megszámlálhatatlanok azon dalok, melyekben az ifjú bánatát az erdő valamely tünetményéhez, jelenségéhez hasonlítja. Így következőkben :

Széles levelű erdőcske,
Hó s zivatar megvisele !
Hó s zivatar úgy megbolygat,
Mint engemet a búbánat.

Hasonló vonás e másokban :

«Erdőnek kerek levele,
Bocsáss egy kis árnyékot le!
Hogy rózsámmal összeüljek,
Szerelemről beszélgessek.
Mondd csak leány! Találd! Gyorsan!
Miért van ősz szál hajamban?»
«Erdő sárgul hóharlattól,
Ifjú őszül a bánattól.»

Az erdőben lakó oláh, megedzve és megviselve sok nélkülözés és veszély által, erőteljes és büszke. Nem tűri a sértést s ezt ha csak lehet visszaszorolja. Önérzetét jellemzi a következő dal:

Ki tolvajnak nevez engem,
Jőjön az erdőbe velem,
Hogy megkérdjem, megesszem:
Tolvajnak mért nevez engem?
Hogy fegyvert adjak kezébe,
Éles kést dugjak övébe,
Es birokra keljek véle.

Az árva fiú egyedüli vigasza a kis madár s az erdő lombja. Igen szépen fejezi ezt ki a következő kis dal:

Sűrű lombja az erdőnek;
Haza többé már nem megyek.
Nincsen anyám, nincs nővérem,
Nincsen, ki szeressen engem;
Nincs senkim, csak a madárka,
A madárka s erdő lombja.

Gyakran felszínre kerül az oláh népnél az a hit, hogy a szerelem melegétől fű nő, fa virágzik.

A szerelem fájáról gyakran szól költészetében. Így használja e kifejezéseket: «Szerelmünk fájának virágai elfonnyadtak», «Szerelmünk fáját kivágták a gonosz emberek», «Szerelmünk fája édes gyümölcsöt terem s ezt mi ketten eszszük meg» (t. i. az ifjú s a lány); majd «Keserűt terem s ezt ellenségeinknek adjuk». E vonás teszi érdekessé a következő dalt:

Szerelmüktől, szép kedvesem,
Fa virágzik erdőszelel,
Virágzik és rügyet is hajt,
Oda vesszük banatunkat.
Megesküszünk a keresztre,
El nem hagyjuk egymást soh'se.
Csak ha fűzfán dió terem
S édes körtve a tövisen.

De mégis út az elválás órája. Az ifjúnak ki kell menni az erdőből s bánatát az erdő bánatával mintegy azonosítva, így dalol:

Erdő marad, én elmegyek,
Sirtak értem a levelek,
De oly nagyon, nagyon sírnak,
Visszhangja kél völgy s sziklának.
A kakuk oly szépen dalol,
Levél lehull a faágról.
S a kakuknak oly bús dala,
Hogy elsárgúl erdő lombja.

E dallal én is búcsút veszek tisztelt olvasóimtól s jelentésemet befejezem. Tanulmányom célja volt az oláh nép lelki életéből azon vonásokat kiragadni, melyek azt azzá teszik, a mi. S ha daczára annak, hogy nem minden érdekes, a mi népies, s nem is igyekeztem a népiest, jellemzőt, az eredetiség rovására, az érdekesség mezébe burkolni, becses érdeklődésüket, bár pillanatra leköthettem, fáradozásaim meglesznek jutalmazva.

MAGYAR VIRÁG, MAGYAR FA.

HANUSZ ISTVÁNTÓL.

(BEMUTATTATOTT 1890. MÁRCZIUS 26.)

Jövevény a mai magyar földön mind a kettő, mint maga a nemzet, mely őket sajátjaivá tette. Keletről jött mind a két növény, de délibb irányu keletről, mint az őket megkedvelt nép. Mit is hozhatott volna az magával az egyhangú orosz puszták felől? Kulturnövényeink nagyobb része délről és annak két oldalt szomszédos világtájáról verődött el hozzánk; mert akár öntudatosan cselekszik a növényhonosító, akár ösztönszerűleg, mindkét esetben örömebb nyújtja kezét a bűvös-bájos délszak termékei után, hogysem kedvére valótréjszak rideg tájain keressen.

Sem a magyar világra, sem a magyar fára nézve ki nem mutatható, mikor honosította meg őket a magyar, vagy mikor váltak azok nemzetünk olyan kincseivé, hogy irántok való változatlan hajlandóságát foghyatatlanul ajkán hordja a néptudat. Előre jeleznünk kell, hogy ezek sem az árvalányhaj, sem az akác, bármint el vannak is terjedve és népszerűek az Alföldön; mert hála a Gondviselésnek, meg nemzetünk szívósságának, nemcsak a síkságon van magyar. Olyan két növény a magyar virág és a magyar fa, melyek magokkal hozták ugyan délszakias idegenkedésüket új hazájok hidegebb időjárása iránt, de azért eljutottak hegyvidékeink magyar népe közé is.

Ezek elsője a rozmaring. másik a diófa.

I.

Népünk kedves virága.

A ki Spanyolország belső magas vidékeiről, a hol folyói eredetöket veszik, Ó- és Új-Kasztíliaából bármelyik világtájék felé alászáll, nagy társaságban alacsony, cserjésedő, részben örökzöld növényeket lát akkora számban együtt, hogy tőlük a vidék növény-földrajzilag is jellemző neveket nyer. Ilyen egyebek közt a «tomillares», az illatos ajakvirágnak pusztája, mely elnevezését rengeteg kakukfűvétől (Thymus,

spanyolul tomillo) kapta. Ez esőtlen, sivár vidékeken meglepő mennyiségben találkozunk a szem több olyan aromás labiatával, melyeket a magyar alsóbb néposztály, a nemzet zöme állandó szeretettel ápol kertjeiben és virágcserepekben, ámbar némelyiknek éppen csak fületlen fazék jut. Ezek a levendula, izsóp, majorána, borsika (Satureja), de leginkább a rozmaring.

Hogy szívesen ölelte keblére népünk e jövevények közül kiváltkép a legutolsót, igazolja a tengernyi népdal, mely e virágot ünnepli. Oly tüntetően foglalkozik vele a népköltés, még a virágok királynéja, a rózsarovására is, hogy mint nemzeti nyilatkozat, általános népvoks, megérdemli a figyelmet, annál inkább pedig, mert célzatosságot nélkülöző kifejezése a nép hajlandóságának a rozmaring iránt s mesterkéletlen kötésű gondolat-gyöngyeiben adja meg a különben igénytelen külsejű növénynek a szivből-fakadt «Isten hozott»-at.

E dalszakok legtöbbje nem ismert lantosok szívében fakadt s talán azért őrizte meg azokat oly féltékenyen ezer meg ezer ajak. De meg a mit azok zengenek, mindig új marad az a fájó édes érzélem, mely az ifjú és a lányka szíve húrjait rezgésbe hozza. E rozmaringos nóták, versszakok minden technikai pongyolaságuk mellett is oly üde, illatos koszorút adnak, hogy nem hálátlan munka e rozmaringszálak összefűzésével foglalkozni. Erdélyi János népdal-gyűjtése, meg Cserjés László 1001 népdala (1888) egész kincsesbányájuk ezeknek. Kaptam a Palóczságból egy olyant is, mely trivialis volta miatt nyomdafesték alá nem bocsátható; meglepett azonban gyűjtés közben a tünet, hogy az erdélyrészi magyarság, meg a székelyek népdalaiban kevésre akadhattam. Mintha nem is volna ott a rozmaring oly népszerű, mint a nagyobbik magyar hazában. Szíves fogadását jelzik:

Kis kertemben rozmaringszál ültetve,
Minden reggel rózsavizzel öntözve,
Neki jöve egy nagy égi háború,
Összetörte, azért vagyok szomorú.

Ha a Tiszán át lehetne evezni.
At is mennék rozmaringot keresni,
A rozmaring minden ága, ihaja,
Oly gyönyörű minden szála, ihaja.

A szerelem rózsafája kinyílott,
Rozmaringom zöld levele kihajtott,
Még a fű is rozmaringot teremjen,
Engemet a szíved el ne felejtсэн.

Volt három szál rozmaringom,
Elvesztettem, jaj de bánom,
Örül, a ki meglette,
En holtig sirok érte.

Fölszántottam kertem alatt a mesgyét,
Bekeritem rózsafával a szélét,
Közepébe rozmaringot helyezek,
Melléje meg nefelejtset ültetek.

A szigeti dobogó hid alatt
Egy kis leány rozmaringot arat,
Kis leány, hol anyád?
Rozmaringot gyomlált.

Zöld ösvényeken sétálok,
Rozmaringszálat gyomlálok,
Rozmaringnak ága
Haja, haja rózsá.

A szerelmes legény ezzel a virággal kecsegteti kedvesét, mikor
így dalol neki:

Csárdás kis kalapot veszek,
Mellé rozmaringot teszek,
Szagos lesz az utcza, merre járok,
Annál jobban szeretnek a lányok.

Nyisd ki rózsám, nyisd ki az ajtódat,
Hozok neked szagos rozmaringot,
Ha megtetszik, köss belőle koszorút,
Sárga citrom, rozmaringból két sorút.

Rozmaringot tűzök a kalapomra,
Gondolkozom éjjel nappal magamba,
Minden fűszál rozmaringot teremne,
Minden anya barna kis lányt nevelne.

Rozmaringnak ága
Kihajlik az útra,
Gyere barna kis lány,
Szakaszzs egyet róla.

Nem mék, nem szakítok,
Mert rozmaring vagyok,
Szőke legényeknek
Szeretője vagyok.

Gyakran nevezik a jegyes párok egymást kölcsönösen «édes roz-
maring szálam»-nak, de egyébként is e növény sűrűn szerepel, mint a
legény és leány személyesítője:

Rozmaringszál, violám,
Neked nevelt az anyám,
Napraforgó, rozmaring,
Híved leszek siromig.

Csak szeress kedvesem, míg van ideje,
Míg a rozmaringnak zöld a levele,
Hajolj hozzám, mint a nádszál,
Ékes virág, rozmaringszál.

Kérlek, igaz szívvel
Légy hozzám angyalkám,
Légy igaz hűséggel
Rozmaringszálacska.

Rózsám lakik rozmaring-utczában,
Piros rózsá nyílik ablakában,
Rózsá nyílik a nyomába,
Rozmaring hajlik utána.

Ébredj rozmaringszál,
Borúlj a vállamra,
Kék selyem a rojtja,
Piros rozmaringja.

Lakner Antal ágya,
Majorána fája,
A fölül valója
Rozmaring bimbója.

Egy asszonynak három lánya,
Három lánynak egy szoknyája,
Rozmaring viola.

A Rácz Pali hegedűje,
Sárga rigó, rozmaringom, virágom.
Márton diák rozmaringszál,
Rozmaringszál, levendula, galambom.

De a legtöbb rozmaringos népdalon édes búsán fájó érzés vonúl át; mert ellenállhatlan hajlamot érez magában a természet egyszerű embere arra, hogy bár öntudatlanul, de mindent saját gondolkozása szerint alakítson át, érzelmei, szenvedélye, eszméi, ábrándjai önkénytelenül is átömölnek azokba a természeti tárgyakba, a melyekkel naponta érintkezik. Látni való ez kivált a rozmaringnál, melyet a sirva vigadó magyarnak népköltészete a búbánat jelképezőjévé avatott. Ilyenek:

Megüzentem az édes anyámnak,
Gyöngy koszorút kössön a lányának,
Két szélére két szál rozmaringot,
Közepébe bokros búbánatot.

Bezárhatod rácsos kis kapudat,
Nem taposom többé udvarodat,
Vethetsz belé rozmaringot, rózsát,
Nem szedem le többé gyenge ágát.

Békességben hagylok hát galambom,
Ékesen zöldelő rozmaringom,
Ki hév szerelmeddel már nem táplálsz
Bús szívemtől messze, messze elválsz.

Kis kertemben rozmaringot ültettem,
Este, reggel könyeimmel öntöttem,

Mégis lehullott a levele,
Árva, kinek nincs szeretője.

Rozmaring, cziprusfa,
Nem árt neked a tél,
Köszönöm galambom,
Hogy eddig szerettél.

Be sajnálom tulipántom,
Rozmaringom, szép virágom,
Hajlik ága a keblemre,
Hull a levele ölembe.

Kedves rózsám virágos kis kertje
Rozmaringgal van körül ültetve,
Rozmaringszál, bazsarózsa levél,
Látom én már, hogy a másé levél.

Lehajtotta rozmaringom tetejét,
Bánatnak hajtotta rózsám a fejét,
Jaj be nehéz a szerelmet titkolni,
Tövis között rozmaringot gyomlálni.

Elültettem rozmaringom tövestől,
Elmaradtam régen a szeretőmtől,
Elszáradt a rozmaring levele,
Boldogságom is elszáradt vele.

Sőt mint sírvirág is meg van énekelve a rozmaring, de már e
költeményszakok közt nem valamennyi népdal:

Lehullott a rozmaring levele,
Magam is elhervadok mellette,
Mellemre tűzöm száraz kóróját,
Úgy várom el halálom óráját.

Majd meglátom, ki fog
Engemet sajnálni,
Siromra rozmaring-
Szálat palántálni?

A mi kisdudunk a
Temető kertjében,
Három rozmaringszál
Nőtt ki tetejében.

Rozmaringot ültettek a sirjára,
Úgy zokogott fölötte a babája,
Hajlik a rozmaringszál lefelé,
Mintha az is csak őt kesergené.

Ha meghalok, tudom eltemetnek,
A rózsámnak küldjenek levelet,
Négy sarkára négy szál rozmaringot,
Közepébe bokros búbánatot.

Rózsából lesz temetőm,
 Liliomból szemfedőm,
 Rozmaringból keresztem,
 Soha el nem felejttem.

Ismert költőktől valók a következő szakok:

Rózsa nyílik temetőmben,
 Rozmaringszál sirvermemben,
 Rozmaringszál kell csak nekem,
 Halva fekszik a kedvesem. (*Czuczor G.*)

Egy pár rozmaringszál,
 Mely a szélben himbál,
 Azt mondja, azt mondja,
 Hogy ő többé nincs már. (*Nemes Ödön.*)

Fonjatok szép koszorút,
 Fonjatok leánykák,
 Halvány rózsaszál legyen
 Benne s rozmaringszál.
 Rozmaring, nászpompa-ág. (*Bajza J.*)

A regei árvalányhajt is

Édes vőlegénye
 Jajgatva siratta,
 Sirt ásván rozmaring-
 Bokornak alatta.
 Rozmaringnak árnyékában
 Kelj ki, kelj ki árvalányhaj. (*Tompa M.*)

A magokat vízbe ölt szeretőkről mondja a székelv népballada, hogy

Egyiktől nőtt muskátaszál,
 A másiktól rozmaringszál,
 Vizen fölül emelkedtek,
 Ott is össze ölelkeztek.

Tisza partján van egy hajó kikötve,
 Benne fekszik az én rózsám megölve,
 Jertek lányok, öltöztessük biborba,
 Temessük el egy rozmaringbokorba.

Másutt Tompánál:

A gyászos rozmaring,
 Ezen özvegy virág
 Előtt is mosolygó
 Színben áll a világ.

Arany Jánosnál pedig Toldi özvegy anyjának

Rozmaringbokor van
 Gyászos ablakában.

Azt mondja Unger, hogy a németek régi gyászvirágát, a fehér ürmet (*Artemisia absinthium*) mindinkább kiszorítja ősi jogaiból a rozmaring; de meglepő, úgy mond, az, hogy csak annyira jelképezi nálok a rozmaring a boldogságot, mint a búbánatot, szerepel az arakoszorúban csak úgy, mint a hajadonok ravatalán. Mi is azt hisszük, hogy a két erős ellentétnek áthidalója az a gondolat, mely kifejezésre jutott a magyar népnél is, hogy a pártában elhalt leányt menyasszonynak tekint, akár van gyászoló vőlegénye, akár nincs. Hogy Stájerországban a lelépő falusi bíró miért nyújt utódának pohár vízben rozmaring szálát, valóban bajos kimagyarázni, — pedig úgy van.

Úgy vélekedik Leunis, hogy a német nép citrom helyett hordja kezében temetésnél kezében a rozmaringszálát. Ez a divat hazánkban is megvan ott, hol a német települők sok ősi germán szokást hagytak örökségül elmagyarosodott unokáikra, többet mint azok elfelejteni bírtak. Ezek temetéskor a rozmaring szálát citromba vagy piros almába szúrva viszik kezökben; ilyen alkalommal van is értelme az illatos virághordásnak sokszor. Az Alföldnek eredetre magyarabb népe ellenben inkább templomba menésnél használja; nem is igen indul el nélküle ünnepnapon az öreg asszony misére vagy könyörgésre, valamint a menyasszony esküvőre. A Jászkunságban piros almába szúrva maga a menyasszony adja a hívogató vőfél kezébe, hogy vele mint pecséttel gyűjtse össze a násznépet.

Legalaposabban kimagyarázza e virág jelentőségét Pintér Sándor, a palócok monografusa. Szerinte a mátraalji leány ma is szüzesség jelvényeül nézi a rozmaringot és mint férjhez menendő hajadon büszkeséggel illeszti keblére, a házasulandó legény meg a kalapjához, mintha mind a ketten mondani akarnák, hogy erkölcsileg szeplőtlenek. A férjhez ment nő rozmaringot csak félévig viselhet, legény már a nászlej után sem. A mely palócz községeket Pintér ismer, azokban lakodalom rozmaring nélkül ma sem megy végbe: a menyasszony koszorúja, a vőlegény bokrétája aranyozott rozmaring. A nyoszolyólányok, vőfélek, násznagyok mind rozmaringszállal diszeskednek, így még maga az örömkalás is.

Az elbotlott lány rozmaringot nem viselhet, lenézi róla a közvélemény, e kisközségi legnagyobb hatalmasság; a palócz fehérnép ősi pártája szintén a rozmaring alakja szerint készült «arany üst-» vagy aranyos «reezbeő». Pintér azt hiszi, hogy e növény a palócz ősvallásban misztikus jelentőségű volt, de alaposan kikutatni még nem bírta. A husvéti piros tojás a palócznál számos elnevezés alatt megy, van köztök «rozmaringos» is. Százféle motíválással szól a palócz ének és ballada a rozmaringról; ilyen ez is:

Feő szántottam kukoricza feődemet,
 Vetek bele rozmaringot eleget,
 Rozmaringot leszegyük a szagáé,
 Ezt a kis lyánt eőveszik a jussáé.

Azt tartjuk a tulipínról, hogy az a magyar ornamentika egyik fővirága, mely menyasszonyi hozományládákon, vőlegényi subákon, örömapai dohányzacskókon festve, varrva sokfélekép stilizáltan szerepel; ritkán hiányzik azonban mellőle a rozmaring levél. Rozmaring alakú diszítményes aranygombok kerültek napfényre 1889-ben a tihanyi katakomba régiségei közt. Mint ornamentalis növényt éneklí a következő vers is:

Rozmaringos a kötőm,
 Van már nekem szeretőm,
 Rozmaringos a szoknyám,
 Hogy a rózsám nézzen rám.

Pestmegye nem egy vidékén azt jelenti a rozmaring az ablakban, hogy ott eladó lány van; de Felső-Ausztriában is ez a virág csupán az erényes leány menyasszonyi ékessége. E két czímének adnak kifejezést a következő sorok:

Szép a rozmaringszál bokorba,
 Ha megkötik zöld koszorúba,
 Fölteszik a szűz lány fejére,
 Úgy kísérik a menyegzőre.

Én nekem is, én nekem is
 Nyilik még majd az öröm,
 Ha rozmaring koszorúmat
 A fejemre feltűzőm.

Aranyfűstös rozmaringszál
 Tündöklík a kalapomnál,
 Arany hajú szűz leány áll
 Szerelimmal oldalamnál.

A Csallóközben nemcsak a vőfélek kezéből nem szokott hiányzani a rozmaring, hanem piros vagy kék szalaggal ékesítve minden lakodalmas vendég kap egy szálát belőle; és menyegzői használat után nem kerül a szemétre, hanem fűszerül a savanyúan elkészített hús levébe, mint a Tisza mentén a tárkony (*Artemisia dracunculus*). A vőfél-vers is azt mondja, hogy

Rozmaringos neve
 Ezen eledelnek,
 Nem való ez minden
 Léhűtő korhelynek.
 Hanem tisztességes
 Jámbor némbereknek,
 Olykor a hasfájós
 Öreg embereknek.

Ekkora használat és fogyasztás azt hozza magával, hogy egyesek a rozmaring tenyésztésével üzletszerűen is foglalkoznak. Pedig aligha hódító külseje miatt kedvelte meg a magyar ezt a külföldi származású, cserjésedő bokrot, mely 1—2 méter magasságot is elérő aszottas törzsén csak szürkészöld, 2—3 évig élő merev leveleket hordoz és azoknak még szemre való metszésök sincs, mert annyira épszelűek s e mellett vastagok, mint valamely meghosszabbodott madárnyelv. Van széles levelű változata is, mit a népdal sem hagy említetlen:

Kimegyek én a kis kertbe sétálni,
Látok ott rozmaringot virágozni,
Olyan széles a rozmaring levele,
Rá van írva szeretőmnnek a neve.

A tudományban elfogadott Rosmarinus neve, mely tengeri harmatot jelent (a rómaiaknál rosmaris), úgy eredhetett, hogy a Földközítenger vidékének ez a pusztai növénye meg tud élni esőben szegény területeken is, akár a sós harmatból, melyet a távol tengerpartok felől a szél szárnya hoz; és ez a tulajdonsága képesítette őt arra, hogy könnyen honosodott meg a magyar föld szárazságra hajló talaján, de természetesen az ember mindennapi védelme alatt. Szigorúbb idők folyásán ablakok- és cserepekben, olykor pincében; mert mint örökzöld, melyre a levélhullás halált hoz, ki nem bírja állni telünk fagyát a szabadban.

Rozmaringnak olyan a szokása,
Télen nyáron zöldelik az ága,
Leszakasztják, karóvá változik,
Az én szívem hozzád kívánczik.

Bajos meghatározni, hol és mikor ismerkedett meg a magyar ezzel a növényvel, mely el van terjedve a Földközítengert körítő országokban mindenütt, a hol településére elég száraz helyet talál. Nem hiányzik Éjszakafrikában; több van Előázsiában, hol Palesztinában az Olajfák hegyén ViszolaJszyk Károly magyar zarándok dús tenyészetben látta. Nagyon gyakori Görögországban a böetiai Klepho-Vuno közül. Korfu szigeten pedig Paleocastro tájékán szívesen társul az örömmel. Sok van a dalmát szigeteken, különösen Lezinán. Itáliában orvosság, Franciaországban fűszer, nálunk nászpompá-ág.

Nagy Károly császárnak kiváló gondja volt tenyésztésére. Ki tudja, nem ő honosította-e meg a rozmaringot a magyar földön az avarok legyőzése után? ez esetben itt találta azt a magyar, mint olyant, mely nála előbb költözött be. Vagy talán a Spanyolországig elkalandozott magyar vitézek hozták onnan magokkal a vezérek korában; vagy III. Béla ajándéka görögországi nevelése emlékeül; vagy II. Endre keresztéseinek tetszett meg oly annyira a Szentföldön, hogy nélküle

nem akartak haza jönni; vagy talán Nagy Lajos hozta délitáliei bosszuló hadjárataiból kedveskedésül anyjának, ki azt a «magyar víz» készítésére felhasználta.

És ez mutatkozik a legvalószínűbbnek, de az sem lehetetlen, hogy nálunk a törökök honosították meg, kiknek virágok dolgában sokat köszönhetünk. Délamerikából bizonyosan nem jött hozzánk ez a növény, pedig Humboldt Sándor sok utazó barátától hallotta, hogy ott a kis Paramo de Rosas hegy, mely 1520 méternél alighanem magasabb, rozmaringgal meg európai eredetű piros és fehér rózsával van benőve. Oda Spanyolországból juthatott el, mert nem ősi növénye az Ujvilágnak. Élettani viszonyaival foglalkoznak a következő népköltési gyöngyök:

A torjai templom
Körül van árkolva,
Két szál szép rozmaring
Van belé plántálva.
Öntözzétek lányok,
Hogy el ne hervadjon,
Szeretők szíve
Meg ne háborodjon.

Túl a Tiszán, Tisza partján,
Ott terem a magyar leány,
Karcú, vékony mint a nádszál,
Hajlik mint a rozmaringszál.

A dudari keskeny árok,
Ott teremnek szép leányok,
Egyenesek, mint a nádszál,
Hajlók, mint a rozmaringszál

Keskeny rozmaringnak zöld a levele,
Ennek a kis lánynak nincs szeretője,
Rozmaringszál jaj be illatos,
Ez a kis lány jaj be panaszos.

Tóth Kálmán is így zeng:

Mikoron járkáltunk
Rozmaring-erdőben.

Legközelebb hozzánk az adriai tenger éjszaki partjait lepi, Dél-tirolban sem hiányzik, de Görögországban Hymettus híres illatos méze neki köszönheti kelendőségét. A régi Hellaszban pótolta a tömjént templomi használatban. Galenus szerint «stephanomatike» név alatt kivált koszorúba alkalmazták a rozmaringot bálványaik fejére. Erős illatát az oleum anthos adja és mivel a szagló idegeket erősen ingerli, hatékony javas növény hírébe is jött; ellenszerűl tekinték számtalan bajban. Éter-olajt belőle először Arnoldus Villanovacus készített, vala-

mint föltalálta azt is, hogy a faolaj denaturalizálható vele. A régi klaszszikus világ libanotis-nak nevezte, ma azonban a műipar csak illatos vizek gyártására használja föl.

A zsályához hasonló kékes, igénytelen külsejű rozmaringvirágok nem lephették meg különösen népünket; hogy mégis annyira kedveli azok termő bokrárt, oka inkább az erősen átható, kámforos illat lehet, mely a leveleiben rejtőző illó olajtartókból oly hatalmasan párolog, hogy képes elpalástolni a ruhák nehéz szagát, ha sokáig heverték is azok a tulipántos láda fenekén. Talán épen azért alkotja a magyar fehérnép kézkendőjének illatosító egyedüli szerét, kozmetikumát; holott elmondhatni illatáról, hogy nem minden orr kedveli. A németalföldiek a rozsdabura (*Ledum palustre*) terpentín illatú virágait használják hasonló czélokra, mért is vadrozmaring a neve.

Plinius XXIV-ik könyve 59-ik egész fejezetét a rozmaringnak szánja és elmond felőle egy lélekzet vétellel annyit a javas tulajdonságokból, hogy kettőre is sok; XVII-ik könyve 21-ik fejezetében pedig úgy nyilatkozik felőle, hogy mivel magva nincsen, (e nélkül pedig valóban különös növény lenne,) dugványozás útján szaporítható. Követik ezt a rozmaringtenyésztők ma is és a ki magas szálatat kíván nevelni, ne engedje meg neki a virágzást, mit megakadályozni heréléssel lehet. Szaporítása, mint mondják, legbiztosabb augusztusban.

A német *Curioser Botanicus*, mely 1745-ben látott napvilágot és azt mondja róla, hogy Spanyolországon kívül vadon csak Dél-Franciaországban honos, 33-féle olyan nyavalyát sorol föl, a melyekben a rozmaring belsőleg alkalmazva segít, 47-et pedig más olyant, a melyeknek külső orvossága; főlemlíti egyebek közt azt is, hogy a ki soká szagolja levelét, sokáig él és ezt a legújabb medika is kénytelen helyben hagyni. Peschel-Leipoldt arról panaszkodik, hogy Németországban nincsen oly erős illata, mint Déleuropában; és ez tény, mert a melegebb és szárazabb levegőjű vidékek pusztáin önfönntartás szempontjából szükségesebb is neki az erősebb illatburkolat, hogy az élete megmaradásához elkerülhetlenül szükséges tenyészvízmennyiséget megőrizhesse, mint a hűvös, nedves, sűrűbb legű Németország számtalan vidékén.

CSAPÓ JÓZSEF *Új füves és virágos magyar kert-je* (1792.) belső hasznául azt mondja, «szédülő személyek a rozmarin leveleire töltsenek forró vizet és igyák azt. Lehet a leveleket borban is főzni és a bort vélek itatni.» Leunis szerint a rozmaring virágából borszeszes párolással szépítő szert készítenek, mely korábban «magyar víz» (*Ungarisches Wasser*) név alatt híres volt. A Müller-féle *Kräuterbuch* (1869) még azt is tudja, hogy Izabella magyar királyné olyan remetétől kapta e víz készítése titkát, kit sohasem látott és azért hitte azt, hogy angyal küldte neki.

Megtalálták a róla szóló recipét naplókönyvében, hol az is föl volt jegyezve, hogy félévi használat után teljesen kiépült gonosz köszvényéből, utóbb pedig arczát mosta vele s visszanyerte tőle régi üde szépségét.

Az *Osztrák és Magyar Monarchia írásban és képen* szintén fölemlíti, hogy a visegrádi vár diszkertjében, melyet Róbert Károly valódi királyi fényvel rendezett be, az ott ápolt virágokból készítetté Erzsébet királyné azt a világhírű illatos vizet, mely még napjainkban is *Aqua reginae Hungariae* (L'eau de la reine de Hongrie) név alatt ismeretes. Vajjon nem utóda-e ennek a «magyar királyné vize»-nek a magyarországi Irgalmas szerzet «egri viz»-e?, e magyar specialitás, melynek készítmódját egyedül csak egri klastromuk tudja és titokban tartja és mely víznek hitele megdönthetlen a magyar nép előtt, megőrzi az egri nevet.

Láttál-e már vizen buborékot,
Közepében két szál rozmaringot?

Erre a naiv kérdésre igenlő felelet nincs; de annak megvan a kulcsa, miért talált az igénytelen rozmaring annyi népdalunkba utat. Szívből kedvelte meg a magyar ezt az illatos jövevényt, mely csakúgy szerette honát lelte meg az Alföld száraz pusztáján szedett földben, mint annak talaján maga a délibábos rónák dalos népe.

II.

A magyar nemzeti fa.

A fűvészet csak úgy, mint egyéb tudományágak, nemzetközi törekvések híve s ennél fogvást figyelmen kívül hagyja a népfajok nemzetiségi aspirációit; de nem úgy érez az az egységes szív- és lélek-szövetség, melyet a történeti hagyományok és az anyanyelv közössége tart össze egy nemzetté. És bár nem mindig czéltudatosan, de mégis elég nyíltan kimutatja szeretetét a növényvilág egy-egy polgára iránt, mely akár szépség, akár használhatóság szempontjából erősebben ragadta meg figyelmét, érdeklődését.

A régi egyiptomi a lotusz virágot, az ó-görög az olajfát különböztette meg egyebek fölött. A cser és tölgy a németek, a hárs a szlávok fája. Keményen hiszi a mohamedán, hogy csak ott terem datolya, hol a proféta hívei honolnak, miért annak termőfáját (*Phoenix dactylifera*) a keleti költészet az izlam kedvelt fájává avatta. Az egértövis (*Ruscus*) vagy vadmirtusz a szavojardoknak szolgált jelvényül, midőn a XVI. században Genffel versengettek. A hóféhérke (*Gnaphalium*) a turistáké. A rekettye, a fenyéres területek aranyvesszője, nemcsak a középkori lovag-

ságnak volt kedvelt jelmezvirága, de nevet adott egy királyi családnak is: az Anjou-ház V. Godefrid óta nevezte magát róla Plantagenet-nak és sisakján rekettyét (planta geneta, botanikus nevén genista) viselt jelvényül állítólag azért, hogy a család egyik tagja, V. Fulco Palesztinában e tüskés növényből font seprővel vesszőztette magát időnkint önsanyargatás céljából.

A két pártra szakadt drúzek közt a kvaiszok a piros szegfűt, a jamának a fehér mákvirágot választották jelvényül viaskodásaikban, mondja Cantu Cesar. Irlandban előbb a madársósdí (Oxalis acetosella), később a lóhere, Skóciában a bogács (Carduus), Angliában a rózsza volt heraldikai növény. Az angol fehér és piros rózsza-háborúk a XV. században egy millió ember életébe, a királyi családnak 80 herczegébe kerültek. Japán az őszi rózsát, Chile a burgonyát, Peru a kinafát (Cinchona), Costarica köztársaság a kávéfát, Mexico a kaktuszt (Opuntia), az éjszakai amerikai indiánok a dohányt, Canada a cukor-jávorfát, Dánia a bükköt, Franciaország pedig a lilomot választotta magának címeres növényül. A porosz uralkodó ház jelvénye a búzavirág; az öreg Vilmos császár születésnapján (márczius 22.) nyeltek is Berlinben évről-évre töménytelen búzavirágot a lojalis gomblyukak, úgy hogy a Riviera alig győzte azok szállítását az év eme korai szakában. Japánban a mikado jelvénye az aranyvirág (Chrysanthemum), a taikuné három mályvalevél. A Napoleonidák kedvező jelül vették magokra nézve, ha a Tuillériák gesztenyefája (Marronnier du 20. Mars) e napra kilombosodott.

Bár a magyar is elnevezte a Pimpinella saxifragát «Csaba írja»-nak, a Gentiana cruciatát pedig Szent László fűvé-nek és süvege bokkrétájául örömet viseli az árvalányhaját (Stipa pennata), mégis úgy látszik, hogy ezek egyike sem az a növényalak, mely érdeklődését állandóan és minden irányban le birta volna kötni. Herman Ottó a Természettudományi Füzetekben (1878.) azt mondja, hogy legmagyarosabb költőink kedvelt fája az akác, melyet ép oly előszeretettel emlegetnek, mint a tót az ő hársát, a német az ő tölgyét, a világköltészet a pálmát s a Libanon czédrusát. És egy róla szóló dolgozatunkat a Természettudományi Közlöny (1881.) meglehet, épen ez alapon adta *Alföldünk magyar fája* címen, holott a kérdésre, melyik a magyarnak nemzeti fája, a Magyar Mythologia (1854.) írója, Ipolyi püspök adhatja meg legilletékesebben az igazi feleletet.

Szerinte a diófa az, melyet a magyar néptudat kitűnő kegyeletel emel ki dalaiban, közmondásaiban és meséiben. Így mondja népünk dala a diófát aranyos levelesnek, ágasbogasnak. «Diófalomb takarjon» zengi áldásul a palócz asszony bölcsőben fekvő csecsemőjére. «Vörös diólevele» hangzik vígan a székelý dalban, mint folytonos refrén. «Zurgó mogyoró-

val, csattogó gyióval» ad nyomatékot haragos hangulatának a csángó magyar dala. Búsan zeng a Duna-Tisza közén népünk ajkán :

Szezelem, szezelem,
Halálos gyötrelem,
Miért is termettél
Minden falevelen ?
Minden fa levelén,
Diófa tetején.

Én ültettem a diófát,
Más köti hozzá a lovát.
Hull a dió levelestől, ágastól,
Kedves rózsám el kell válnunk egymástól.

Ágasbogas a diófa ága,
Szeretömet nem láttam még máma.
Ágasbogas a diófa,
Keservesen sír az ága.

Gyenge testem dió-
Falevelen nyugszik.
De bús szivem mindig
Rólad gondolkozik.

Nagy árnyéka van a diófának,
Csalfa szíve van a szép leánynak,
Diófának ágas bogas ága,
Megver Isten téged nemsokára.

Derültebben szól az ének ismét :

Kibimbózott a diófa teteje,
Kalapomra rá hullott a levele,
Agasbogas a diófa teteje,
Ez a kis lány termett nekem kedvemre.

Arra alá diófánál tanyáztunk.
Diófáról ránk hullott a gyöngyharmat.
Diófának erős szaga,
Szeretömnek szép nagy haja.

Kiszáradt a diófa,
Nem játszhatunk alatta,
Majd kiújúl tavaszra,
Majd játszhatunk alatta.

A halasi templom előtt,
Három ágú diófa nőtt,
Három ágú a levele,
Jutka a szeretöm neve.

Heje, huja szüröm ujja,
Tele vagyon mogyoróval,
Piros almával, dióval.

Olyan vigan megyek el,
Egy zsák diót viszek el,
Ha megunom, leteszem,
Mellé ülök, megeszem.

Ha a dió megérik,
A levele lehullik,
Roppan, roppan a dió,
A hol van a mogyoró.

Nincs minden embernek
Udvarában kútja,
Sem minden ablaknál
Leveles diófa.

Leveles diófa,
Szép leány alatta,
Kivel éjjel nappal
Mulatozni tudna.

Ágasbogas a diófa teteje,
Kebelemre hullott le a levele.
Kizöldült a diófa levele,
Ezt a kis lányt nevelték kedvemre.

Minden ablak alatt
Páros a diófa,
Megráztam a diót,
Hullik a kopácsa.

Öreg anyám diót adott,
A macskák zörgetik,
Vörös dió levele,
Le az úton, le vele.

Negédesen kötődve így szól tovább a dal:

A diófa ágasbogas, leveles,
Ma két hete, hogy nem voltál itt kedves.
Apró diófának zöld a levele,
Ennek a kis lánynak nincs szeretője.

Mért nincs minden lánynak
Kút az udvarában,
Aranyos diófa
Pitvar ajtajában?
Kerek levele, édes gyökere,
Mért nincs minden lánynak
Igaz szeretete?

Mikor én még kicsiny voltam,
A dióért majd megholtam,
De mióta nagyobb vagyok,
A lányokért élek, halok.

Diófának ága mellett,
Aga fája tüze mellett
Csóró ide lipitylotty.

Még azt mondja a dió,
Hogy a férfi egy sem jó,
Abban pedig hazudik a dió,
Mert a férfi igen jó.

Könnyű dobni a diót,
Akáresak a mogyorót,
Mint a dió törve jó,
A szép asszony verve jó.

Ki az urát nem szereti,
Három rétest süssön neki,
A turóstól megbetegszik,
A mákostól halva fekszik,
A dióstól eltemetik.

Három dió, hat baraczk.
Úrfi szeret, nem paraszt,
Haj diófa tetején.

A tündéri táncdalban így zengenek :

Kivirágzott a diófa,
Nagyot vetett az árnyéka,
Alatta van szép vetett ágy,
Benne fekszik Márton diák.

Koporsónak is szánja a magyar dal a diófát. Fővágyunk a diófa-koporsó, a magyar nép szent fája, ez a tiszta féregtelen, illatos, tartós fa, mondja Baksay Sándor.

Leveles a diófa,
Rám borul az árnyéka,
Ha lehull a levele,
Koporsóm lesz belőle.

Diófa szín legyen az én koporsóm,
Barna leány legyen az én siratóm,
Csináltasson diófából koporsót,
Sárga szöggel veresse rá a jajsztót.

Vén diófa oldalánál
Drótozgatja székét Nagy Pál,
Hantja fölé diófát tegyenek,
Ágára gyász pántlikát kössenek.

Úgy hallottam, Földi János, a régi Hajdukerületnek 1791—1801. közt tiszti orvosa, magát Hadház temetőjében akkor egy hatalmas diófa alá kívánta helyezettetni és következő sírversét ő maga készítette el :

Ti gyermekek, ha majd látjátok
Hús balzsam virágait
Májusban nyilni, ne bántásatok,
Hadd fedjék Földi hamvait.
Úgy szálla el tavasza ennek,
Hogy éltiben tavaszt sem ért.

Danichich József azt mondja, hogy akáczfák díszlenek ma ott, nem hűs dió lombja.

A diófakoporsó jó kíváнат gyanánt áll:

Adjon Isten minden jót,
Diófából koporsót.

A haldokló szerető sem kér egyebet kedvesétől, mint csak diófakoporsót:

Meghalok, meghalok,
Bár beteg sem vagyok,
Csináltatsz-e nekem
Diófa-koporsót?

Találó mesék kifejezésére szolgálnak a diófáról:

Zöld burokban születtem,
De a mire nagy lettem,
A zöld burok kifeslett
És az úrfi kiesett.

Sem ajtaja, sem ablakja,
Mégis négy kisasszony lakja,
A helyökön szűken vannak,
Mégis kalamajkát járnak.

akkor t. i., ha a dió gurúl.

Föltűnt a népdalok gyűjtői előtt is és megjegyzéseket el nem hallgathatták, hogy sejtelmők szerint a diófa a magyar őshit szent fája. Ilyen nyilatkozatok alapján mondja Erdélyi János, hogy a diófa a perzsáktól Európába elszármazva megtartá őseink hajlandóságát. E fa, úgy mond, mindazon fák között, melyek a vadonból szelidültek át kertekbe, legméltóságosabbra nő s így nagyon könnyű volt szembe tűnnie falvaink lakói előtt, természetéhez tartozván, hogy leginkább szereti az emelt helyet, a dombot, őseink egyik áldozó helyét, hová igen örömet teszi a szerető lakát is a magyar dal. De a régi nemesi kuria végén is rendszeren ott állott az ősi diófa, a nemességnek mintegy jelképezője, mondja dr. Beliczay Jónás és Arany verséből ráidéző:

De hogy a dologra térjek,
Emberemlékezet óta
Állott egy magas diófa
Díszül a Pál kertjének.
A szomszédba nyúlt egy ága,
Melyet Péter, minthogy róla
A dió is oda hulla,
Bölcsen eltűrt, le nem vágá.

Esztergomban már 1288-ban emlegetnek egy terjedelmes diófát Klandnej diófa név alatt, mint ismert határfát. Kazinczy 1789-ben Bár-

czát Kassa közelében agg diófák árnyékában látta. Fényes Elek Kis-Martonban az Esterházy-féle urasági kertben levő diófát szörnyű magasnak mondja; ugyancsak az ő állítása szerint Felső-Kalocsán, Gömör-megyében, egész diófa-erdő van. A kecskeméti görög temető szőleijében van egy természetes diófa, mely alul 4 m. kerületű; ott a hol két hatalmas ágra oszlik, meg 3·2 m. a vastagsága. Egy ilyennek az értékét, ha jó termő, bátran becsülik 200 frtra. Barsban, a roszkosi gyümölcsösben minden diófa részére 15 négyszög m. teret tartanak fönn.

A Szepeességben 570 m. magasságig kerül elő még a diófa a tenger színétől számítva, de ennél magasabban. pl. Lőcsén már el szokott fagyni. Poprád várostól alig 4 km. távolban, Gánócson, még gyönyörűen fejlett diófa díszlik, de már Liptóban bokorra törpül és meddő marad. A Bihar hegységben 634 m. magasság a diófa tenyészeti határa, hazánk erdélyi részén 408 méterig hág föl, a tengerparti hegységben pedig 568 méterig. Nevezetes, hogy a diófa a pontusi erdőformáció tagja, mégis az Alsó-Dunával szomszédos hegyeken, a Cserna folyó völgyében és Krassó-Szörény megyében található kőkemény héjú, nagyon olajos magvú, apró gyümölcsű diófa bőven, melyek nem elvadultak, hanem eredetileg vadaknak tekinthetők. A rég lezajlott geológiai korszakokban is volt azon a tájon diófa; a *Juglans clænoides Aglajæ*, a *J. Heerii Ettgsh.*, a *J. Ungerii Heer*, a *J. acuminata* Al. Br. maradványai felfedezhetők a petrozsényi kőszéntelepekben. A ma is élő *J. nigra* újabb beköltöző, a *J. cinerea* azonban már 1807-ben ismeri Diószegi és Fazekas *Magyar fűvészkönyve*.

Azt tartják, a királyi diófa (*J. regia*) felől a közéletben, hogy árnyéka igen hideg s ezért kopárba hagyja vesztegelni maga alatt a földet, egyébiránt keményen ellentáll az idő viszontagságainak, soká él s talán ezért volt szokás a kertek végére ültetni, honnan a példabeszéd is származott: «Azt gondolja, mind övé a diófaig», mit, különben öntelt emberre szoktak mondani és körülbelül a latin *non plus ultrá*-nak felel meg. Gyümölcsét nem rázzák vagy szedik, mint a többi fákét, hanem verik; a dióverés bizonyos szakát is jelenti az évnek, t. i. szeptember hó első felét s az ekkor eső vásárokat rendszeren «dióverő vásárok»-nak nevezik, — ágainak pedig a néphit szerint használ a verés, különben nem is terem. Innen a közmondás: «Diófának, asszonynak verve veszed hasznát.» Balassa és Rimay verseihez való függelékben pedig az hangzik, hogy a «Diófa veréssel hullatja gyümölcsét».

Mythosi jelentésre utal előfordulása a szentiváni tűz körül zengett dalban: «Ha a dió megéri, roppan dió», valamint a dió vesszőnek alkalmazása a varázsolásokban. Gyakran van összekötve a halál képzetével, mint pl. «Nem diósdí már a játék»; közeli halálra értelmezve

pedig «Akkor már diót dobálnak csontjaimmal». A monda szerint a halál tengerén dióhéjban evez a boszorkány s belőle veti áldozatát a tengerbe; másik regénk szerint a rossz tündér, hogy gyermekeit az árvízből kicsalja, hová azok hattyúk és ruczákká változva menekültek, utánok arany diót hány. Az említetteken fölül a következő közmondások foglalkoznak még a dióval:

Úgy jár benne, mint macska a dióhéjban.
Nincs annyi esze, a mennyi egy dióhéjba férne.
A jó meg a dió, mintha dióhéjban járna.
Egy férges diót sem adnék érte.
Kemény dióba harapott.
Törd meg a diót, ha belét akarod enni.
Diót törne homlokán, úgy szereti.
Nem játszik már dióst.

Ámbár Kollár János a szlávok szent fája, a hárs (lipa) nevétől köleszöszött 200 helynevet sorol föl, de mi is vagyunk abban a helyzetben, hogy adhatunk jó csomó olyant, melyek nevüket mind a diótól vették. Ilyen helynevek:

Diód	Diósgyőr
Diómál	Diósjenő
Diós (13)	Dióskál
Diósad	Dióspataka (2)
Diós-Berény	Dióspatony
Diós-Orechova	Diószány
Diósvölgy (2)	Diószeg (3)
Diósfalu	Dióvárálja.
Diósfalva	

Sőt Jerney szerint Moldvában is van:

Diókeszi	Diószeg
Diósfalu	

Dr. Csapodi hoz zájok teszi még a következőket:

Diós-Gyenes	Al-Gyógy
Diósd	Fel-Gyógy
Diósfenék	Füldő-Gyógy
Gyód	Hajas-Gyógy,
Gyógy	

melyek szintén Diódból származtak.

E 45 helynév bár csak 22·5%-át képezi a szlávok szent fájáról vett helynevek számának: de ha hazánk kiterjedését ott, a hol magyarul beszélnek, ama földterületekhez viszonyítjuk, a melyeken szlávok laknak, e szám tekintélyes lesz. Sőt ha tekintetbe vesszük, hogy a szlávok létszáma 12-szer haladja meg Európában a mienket, sok is az a 45 helynév, mert hasonló arányban 540 lipa nevű helynek kellene lennie. És még azt sem szabad felednünk, hogy a hárs, mint Európában

helyes töves (autochthon) fa, elterjeszkedése közben jóval kevesebb akadályba ütközhetik, mint a melegebb vidékről eredett, idegen származású diófa.

Nevét Diós-Győr egy ősi diófától nyerte; a rege szerint

Ott állott sok századdal innen
 Diós Pál egyszerű laka,
 A melyre árnyat és gyümölcsöt
 Egy óriás fa hullata.
 Diófa volt ez, a családnak
 Vetése, sója, tehene
 Gyümölcséből annyit beszerzett,
 Hogy újig érot ért vele.
 Egyszer, borítlan nyári délest,
 Hogy a diófa hűsiben
 — Körül hevervén kis családjá —
 Pál gazda csöndesen pihen,

kincsvágy lepi meg szívét, elmondja övéinek; felesége az erdőbe megy s megálmodja ott, hogy ha férje Nagyvárad kapujában három napot ül, megmondják ott neki, hol találja föl a sóvárgott kincset. Pál útra kél és Várad kapujában harmad esten utasításul azt nyeri, hogy a Bükkben

Él ... egy vadász: Diós Pál,
 Lakánál vén diófa van;
 Csupán csak a fát kell kívágni
 S tövében három kád arany.

Haza siet a szerencsefi és fejszéje csapásai alatt

Reng a kenyértermő diófa,
 Az ágak földre omlanak;

aranyérczet nem talált alatta, de hogy helyébe borágot ültetett, nem bánta meg, s boldogulása láttán

Megtelepült az összegyűlt nép
 S Diós-Győr épült általok.

Sűrűn is emlegetik nyelvkincseink a diófát. A nagyszombati kodex azt mondja, hogy «byzon' keuesebbe gondolya a dyo belinec edős volthat, az ky ákorta megkostolta». A debreczeni kodex: «Micoron a mayom a dyoba zakazt megharapya». Beythe András: «Papa fyue szedőlgő feiet gyogit; ha borban izod az porat, fel dyo heyny, hideg leles, rothat betegseg ellen is». Prágai András: «Magad akarod-é az dio székit hajánac törése nélkül meg enni». Ámos Comenius: «A fakusz az orrával a dió héját megtöri». «A diót meg-törje, a ki dió bélt akar enni, akar öreg, olasz dió légyen, akar mogyoró». Radvánszky J.: «Válogass tíz diót, kiket harmad napig mind harmatozz». Vitézi nekek: «Az savóért igen vonakoznak, két dióért kertet ugrándoznak». Felvinczy György: «Ha ételt dióval, húst rekeszsz bé sajttal. Egy féle dió jobb s hasznod

lészen azzal, más ártalmas». A *Hármas Kistükör* ezt így fejezi ki: «Egy dió hasznos, árt kettő, három halálos». Másutt: «Mérget üzhetni dióval». Melius Péter: «Az magyar dióc az gyomorban sárt és hurutot csinálnak».

Régibb költőink is, a nemzeti öntudatnak e hívebb képviselői többet foglalkoznak szellemök termékeiben a diófával, mint az újabb lantosok. Így a Balassa-Rimay-féle gyűjteményben meg van említve

A diófa, kit gyakorta
Menyütő-kő verten ver.

Barcsay Ábrahám a tokaji bornak hordójáról mondja:

Ha ... penészét érzetted
Dió virágjával jól kifüstöltetted.

Baróti Szabó Dávid egy szép sapphoi ódát zeng *A ledőlt diófához*. Kis János csinos két didaktikai költeményt írt, egyet *A dió-ról* és egy másikat, a melynek czíme: *A gyermek és a diófa*. Továbbá pedig Kisfaludy Sándor regéiben

«Alatta egy vén diónak»

ontja Rózsa bánata sűrű könyeit.

A mint Angliában a karácson-ünneplésnél elmaradhatatlan a mistletoe vagyis a fagyöngy (*Viscum*), Svajczban a jerikói rózsza (*Anastatica*): épen oly nélkülözhetlen a magyar családoknál ez alkalommal a megaranyozott és aranyozatlan dió. Jászsági lakodalmakban az első vőfél elpanaszolja a násznép mulattatására, hogy megcsalta a szeretője, ezért ő most már tűzhalállal öli el magát, meggyújtja a kezében tartott gyertyát és elnyeli; csak az avatlanok nem tudják, hogy annak a faggya almából van faragva, kanócza pedig dióbél, mely olajos voltánál fogvást lángra is kaphat.

Az újabb keletű «magyar fá»-t, a fehér akácztot ellenben csak 1604-ben hozta Éjszakamerikából, Virginiából Robin János, IV. Henrik és XIII. Lajos francia királyok udvari kertésze, — miért azt Linné az ő nevéről Robiniának nevezte el. A vörös akác 1743-ban, az enyves akác meg csak 1797-ben érkezett Európába. Szomorúan állnánk, ha nemzeti költészetünk csak azóta talált volna megemlegetni való fát, hogy az akác hozzánk is eljutott, mit másfél évszáznál többre tenni alig lehet. A királyi diófa pedig nem adott okot arra, hogy a hagyományaihoz konzervatív szivóssággal ragaszkodó magyar nép őt egy parvenu miatt ősi trónjától letaszítsa, — sőt midőn helyen-közon az újabban jött akácztot «magyar fá»-nak nevezi, vét a nemzeti köztudat régibb nyilatkozatai ellen.

TOMPA MIHÁLY ARCZKÉPÉNÉL.

(Festette Roskovics Ignác.)

(BEMUTATTATOTT A KISPALUDY-TÁRSASÁG XLIV. KÖZÜLÉSÉN, 1891. FEBRUÁR 8-KÁN.)

Szász Károlytól.

E képre tekintve — mely oly igazán s erőteljesen jött ki a művész kezéből — szemeim előtt áll Tompa Mihály arcza, alakja, teljes valóságában.

Túl már az élet delén, a férfikor legmagasabb csúcán, a hol a vissza s előre tekintő ember azt mondja magáról:

«Az élet hegyének már tetején állok,
Emelkedtem eddig, ezután csak szállok» —

de bízik erejében s tette, alkotásra képesnek érzi magát még: — így áll előttem az ő képe. Arczán a redők, homlokán a barna haj felhői közt feltűnedező hold, nem annyira a magas életkort jelentik, hisz' alig közelíti még az ötven évet — mint a mély érzés és gondolkodás töprengéseit s a kiállott szenvedéseket, melyek e nyomokat hagyták, mint a mélyen járó eke barázdákat szánt s a viharok megszaggatják a síma felületet.

Testi szemeim előtt világosan áll Tompa arcza itt, mintha úgy lépne előmbe s felkiáltok: Ő az!

De a lelki látás, emlékezet és képzelet által támogatva, erősebb s képei elevenebbek és gazdagabbak annál, melyet az előttünk álló tárgyak testi szemeink idegreczéjére vetnek.

Lelki szemeimmal én is jobban látom Tompa Mihályt, mint e kép mutatja.

Látom őt férfi ereje teljes teljében, mikor 1851-ben — a 33 éves férfiút, először látogattam meg keleméri papi lakában, abban az elült roskatag házban, melyet oly jóízű humorral énekelt meg, melynek ablakán benéztek az utcáról a libák, benn a mestergerendába beleütötte homlokát a középmagasságu ember is s a liczium igazán kihajtott «bokrosával, az ágy alatt». De ő ebben a kunyhóban boldog volt; szíve választotta, páratlan jóságu s kedves neje, virágokkal ékesíté a ház belsejét s egész környékét.

Pedig Tompa a természet szülöttei közt a virágokat mindenk fölötte szerette. Virágregéiben megszemélyesítette őket, felruházta emberi érzelmekkel, majd gyöngéd indulatok-, majd erős szenvedélyekkel, elleste álmaikat, suttogó beszédeiket s mintegy társaságot alkotott belőlök maga körül, melynek udvarhölgyei a virágok, szende királynője kedves felesége volt. Ah, akkor még nem érezték az élet csapásait, melyekben később annyi részök volt; melyek Tompa életét megtörték s korán aggá tették őt.

E csapások — gyermekeik kora halála, az eredetileg is gyöngé alkatu nő húzamos betegeskedése, mely miatt éveken át élet és halál közt lebegett és mely őket elvesztett gyermekeik helyett e boldogság megújulásának még reményétől is megfosztották — magának is rohamosan fejlődő s egyre súlyosodó szív baja — mindez túlérzékenynyé tette a világ és emberek iránt. Előbbi humorának kedélyességét keserűség kezdte felváltani, mely mindinkább hajlott a satira felé.

Akkor — mikor én őt megismertem — testben-lélekben erős, fiatal volt még. Társaságban kedvesebb embert keresve sem lehetett volna találni nála. Páratlan adomázó; többnyire saját környezetéből s tapasztalásaiból merített apró történetkéit ritka kedélyességgel és elevenséggel, a színész mimikája és taglejtéseivel, hangutánzással s találó színezéssel tudta előadni. — Ha komolyan beszélt: előadásában semmi sem volt ezekből. Vasárnapot töltöttem nála. Meghallgattam templomi beszédét. Előadása természetes, keresetlen, hallgatóihoz leereszkedő, mégis méltóságos volt, gyönyörűséggel hallgattam s benső megindulással. Ő tanácsolt először a papi pályára lépnem s bár maga később közönyössé vált az iránt az állás iránt, mely lelki világának csak keretül szolgált, melybe a költő képét a sors csak úgy illesztette be, nekem nem volt okom megbánni, hogy tanácsát követtem s ma is hálával emlékezem róla ezért is.

De ha az élet bajai és kellemetlenségei némileg fanyarrá tették kedélyét s szenvedései elkésérették az élettől, csak annál mélyebb medret ástak érzelmeinek, annál erősebbekké tették alkotásait s hatalmasabbá költői erejét. Legjelesbjeink közt is kevés van, a ki oly mélyről merített volna magából s kizárólag önmagából. A mi hangulatot a népköltészetből vett, azt is saját kedélyén szűrte át, mint a *Télen nyáron* s a *Virágos kenderem*, népdalai közt e két örökbecsű, tanusítja. Szerelmi lyrája, a másokéhoz képest, kevés húrú hangszer, de az az egy pár húr, a mely az érzelmek lágy fuvalmában meg-megzendült rajta, igaz hangokat adott. Hazafias lantját nem tudta felhangolni a lelkesedés, csak a honfibanat. Hogy 48/9-ben, a forradalom s szabadságharcz napjaiban alig szólalt meg s akkor is gyöngébben, mint nála sokkal csekélyebb költőké is, nem

csak az okozta, hogy amaz évek egy részét betegen s a hazán kívül Graefenbergben töltötte, — hanem főleg az, hogy elmélkedésre és borongásra hajló lelke a hirtelen fellángolásra nem volt alkalmas. A fül-mile, mely sötét árnyban, az éj csöndében oly édesen dalol, nem válhatott a forradalom pacsirtájává. Azért forradalmi versei nincsenek, az a kevés is, a mi lett volna, munkái maga rendezte kiadásából kimaradt, nem tartván méltóknak a többihez. De mikor a nemzet lesújtva hallgatott és szenvedett s bilincseit némán szorongatta és tördelte: akkor ő megszólalt s a *Gólya*, a *Pusztán* s *Levél elbujdosott barátom után* — oly húrokat pendítettek meg, melyek akkor minden szívben visszhangot költöttek.

«Szívet cseréljen az, a ki hazát cserél» —
 — «Neked két hazát adott végzeted,
 Nekünk csak egy volt, az is elveszett!»
 — «Hol a nyilröptű sólyom is csak
 Nagy-félve járt előbb:
 Csipogva fördik s üt tanyát ott
 A szemtelen veréb.»
 — «A sebzett vad a rengetegben
 Kinjának hangot ad:
 S magát az elnyomott magyarnak
 Kisírni nem szabad!»

és hasonlók, mélyén találták a szívet s a mily igaz, oly megható kifejezést adtak az eltitkolt gondolatnak.

S még sem, a hazafi érzés fájdalmanak nem e közvetlen kifejezéseiben éri el tetőpontját Tompa költészete. Az a képzelő erő, mely «mohos váromladékon», a régi idő s elmúlt dicsőség emlékein borongva, a még egészen fiatal, akkor még ismeretlen nevű költő *Népregéiben* próbálgatta vala szárnyait, melyek nevét egyszerre ismertté, sőt népszerűvé tették a hazában; mely ábrándos *Virágregéiben* oly bájos és eleven alkotásokkal lepte meg olvasói egyre nagyobbodó körét — ugyanaz a képzelő erő, párosulva lelkének főjellemvonásával, az örök borongással: teremtetten meg azokat az allegoriákat, melyeknek mély értelmét mindenki megértette s hatásuk alul senki sem menekülhetett. Ki nem emlékszik ma is *A madár, fiaihoz* című gyönyörű képre, melyben a gyászoló haza, dalra serkenti hallgató költőit:

«Fiaim, csak énekeljete!» —

a *Pusztuló erdőre*, melyben a régi nagyok s elhullt dicsők után a satnyuló ifjúságot siratva feddi; s ellentétére a *Terebélyes nagy fára*, a virágzó nemzet e biztató képére; a *Régi történetre*, melyben az egyiptomi húsos fazekakhoz visszavágyó Izrael képében, a magokat jó fizetésért megadó hazafiakat rajzolja; a *Sebzett szarvasra*, mely a renge-

tegbe fut elvérzeni, hogy üldözője ne üssön diadaltört fölötte; *Sámsónra*, kinek példájától inti az erejét nem ismerő s használni nem merő magyar hazafiságot, hogy a delilai csáboknak ne engedjen; a *Héber legendára*, melyben az eljövendő megváltással biztat, valamint a *Heródes* címűben is; *Ikarusra*, mely az Ovidből ismert mondába, a vakmerő s eget vívó dicsvágya magasából lebukó ifju siralmas történeténél magasabb eszmét fektet, a nagyot merő és kezdő, úttörő képét, kinek dicsősége, ha bukik is, halhatatlan; a hatalmas szerkezetű és hangu *Viharra*, mely a levegőt s a földet tisztítja, mint a nagy csapások vagy forradalmak a nemzeteket; vagy hogy a még hosszú sorból többet ne említek: az *Új Simeonra*, kinek csak egy vágya van, a szabadítót, a szabadságot megérhetni s aztán meghalni: ki ne emlékeznék ezekre ma is, ki ne a hatásra, melyet tettek! melyet, rokon eszméknek ódai alakba öltöztetésével sem múlhatott felül, bár azok közt is oly remekekkel találkozunk, mint a *Pozsonyi várban*, — *Novemberben* (Horváth Lajoshoz) — s mindenekfölött *Kazinczy emlékezete*, melynek hymnusi emelkedettségét méltán magasztalta a legilletékesebb kritika.

Virágzása, jobban mondva szellemi gyümölcsözése e teljes fénykorában ismertem őt. S ma, midőn lelki szemeim előtt felújul képe, alakja — midőn szívem újra megrezdül emlékének varázsilletésétől: nem tudom, jobban szerettem, vagy tiszteltem, vagy bámultam-e? Szerettem egyéniségének megigéző, őszinteségével megnyerő, jóságával lekötő voltát, mely még akkor árnyékát sem mutatta ama nyügösségnek, a mi kínos szenvedései, elviselhetetlen gyötrelmei csapadékaul csak később fejlődött ki benne. Tiszteltem egyenes, álság nélküli jellemét, melynek a hűség és igazság volt legfőbb vonása. Bámultam az athlétaiférfinak — ki a vaspatkó C-jét S-é hajlította, szemem láttára — testi erejével versenyző szellemi rugalmasságát, költői alkotásaiban, gondolatai erejében, érzelmei mélységében, képzelete termékenységében. A borongás kódén, mely elmélkedései s alkotása közben oly gyakran elborította, áttörték — mint megannyi csillag — a haza-, szabadságeszmények- s neje iránti szerelme; mint oly alkotásaiban, minők a *Sirboltban* és az *Oreg szolgálja*, a setét és komor háttérből kicsillan az eszmény fénye és vigasztaló sugárt enged játszani a tömör domborművön.

Mikor évek múlva ujra láttam, arcza számos redőiben, homloka mély barázdáiban s tüzes szemei bágyadt lobogásában ott leselkedett már az a «rossz gondolat». —

— Hánykódó lelkeket mely meg-meglátogat:

Semmisülni vágyó öngyilkos gondolat —

melytől Arany János óva intette: «állítson a költő keresztet az ily pontokra, jegyül: hogy itt veszélyes a járás». Ez előttünk álló képen

is látni vélem e vonást. De az, bár sokat gyötörte, mégis csak az átvonuló felleg árnya volt lelkén s képén. Szinte kibékíti s megnyugtatja azt a *hit*: az *Isten akaratja* című felséges versében, s a *szeretet*: *A kedves* (kis fia) *sírkjánál* s feleségének szóló *Utolsó verseiben*. — Az ember a megoszlattság lassu kínjai közt vergődik, fuldoklik már, hogy nézni is kín — én láttam! — de a költő még ereje teljében van; a test már már kihül, a végtagok már fagyosak és dermedtek, és az agy még izzó, a szív meleg és — szeret!

Még három kép tolúl lelki látásom elé; a halottas ágy, az özvegy, a sír. Kettőjét csak képzeletem állítja elé, a harmadikban az emlékezet segít s a képzelet csak kiszínezi.

A halálos ágyon kínosan vergődőre, a haláltól félő, meghalni vágyó s meghalni nem tudó képére fátyolt vettem. De látom őt, kiterítve a halottas ágyon, a koporsóban. A halálküzdelem által eltorzított vonásai megnyugodtak, redői lesímultak; az ember és pap nyugalma, a költő átszellemültsége visszatért a megdermedt vonásokba. A halottas szoba csöndes; a megtört szívű özvegy elfojtott zokogással borúl a koporsóra; s a koporsó lábánál az örökre elnémult lantot látom — elpattant húrokkal heverni — de a dalok visszhangja még egyre zsong bennök s még hosszú ideig fogjuk, ha mi nem leszünk, még késő nemzedékek is fogják hallani sokáig s emlegetni a költő nevét . . .

Az özveget a putnoki kisdéd házában látom, melyet férje, hogy legyen hol megvonulnia, életében vett és rendezett be számára. Talpig gyászban jár, soha holtáig azt le nem vetette; szívéből sem vetette le a gyászt; emlékeinek él s mintha még ott volna, éveken át éjjeli nappali gondjainak tárgya, körülötte, tesz, vesz, rendez; csöndesen jár, hogy az alvót fel ne ébreszsze, s oda-oda lép az ágyhoz, mintha szerette még benne fekünnék. — Csak ha álmaiból ocsudik — veszi észre, hogy az nincs már, azt — a hanvai temetőben, új lakásán kell keresnie. Rendben hagyja mindig rendben levő, pohár-tiszta házat, befogat s a hanvai temető kapujáig meg sem áll.

A sír — a harmadik kép, mely emlékemben él s képzeletemben megújul, — mikor azt meglátogattam mind a hárman benne laktak már; a kedves gyermek, a költő — s özvegye, ő is elfoglalta helyét kedvesei közt.

Az egész temetőkert zöld, füves és árnyas; a lankás domboldalon, mely a falura s túl azon a Sajóra néz le, — az ösvények buja fű és virágok közt bujkálva kanyarognak egyik sírtól a másikhoz, mintha számon akarnák tartani a kertben nyugvó halottakat. — A Tompáék sirja, a temető legszebb helyén, emelten áll s nem csak a kegyelet által emelt nagy márványkövel — melyen Arany szép sirverse ragyog —

magaslik ki a többi fölött, hanem a gazdag virágágy színes pompájával is kitűnik az enyészet többi hajlékai közül. E rózsák némelyikét még Tompa ültette váltig siratott kis fia sirjára; e borostyánokkal Tompáné ékesítette férje, költője hantjait; e kakukfüvek és rezedák, elbújva a fűben, illatot terjesztenek körül a légben s e verbenák, pelargóniák s szekfüvek, a vérző szív s égő szerelem színeiben pirosanak a zöld alapon, a viszontlátás reményét hirdető örökzöld lombjai közé fonódva.

Nekik már teljesült ez a reményök, *ők* — már viszontlátták egymást; bíztassuk magunkat mi is e reménynyel s addig is míg az teljesülne — emlékezzünk rólok. Emlékezetünket táplálják a hazafi-fájdalomnak s a megváltás reményének ama felséges énekei, melyeket Tompa zengett nemzetének, a legsötétebb fájdalom korszakában — táplálja e kép is, mely testi ábrázatát híven állítja elénk s mely külső alakját a köztudalomba bevési s abban megtartani van hivatva s melyet e czélból Társaságunk a jelen és a következő nemzedékeknek ezennel átad.

ERDÉLYBEN.

Hazafias költemények

DALMADY Győzőtől.

(FELOLVÁSTATOTT 1891, FEBRUÁR 8-DIKÁN.)

I.

Mátyás szülőháza.

Te ócska ház, te adtad
Nekünk a nagy királyt,
Nem született biborban,
És mégis hogy kivált!

A koronát viselte
Büszkén és szabadon,
A föld minden királya
Irigyelte, tudom.

A kardot jól forgatta,
Vitéz volt, igazi,
Itt-ott most is fájnak még
Kemény csapásai.

Nagy urakkal jól elbánt,
Látták: engedni jobb!
Mikor neki szolgáltak,
Akkor voltak nagyok.

Tudósokkal meg mit tett?
Ő hódolt meg nekik!
Dicsősége az volt, ha
Velök mérkőzhetik.

Udvarának fényéről
Beszélt a félvilág,
A szegények kunyhói
Még se panaszolák.

Szava törvény s igazság,
Rettegték sokfele,
Mikor meghalt, — bujában
Az is meghalt vele.

Te láttad őt születni
Ócska ház, valaha :
Feltámad-e még egyszer,
És vele a haza ?

Azt feleled szavamra :
Minek ? hisz most is él!
A sziveket vezérli,
És a haza remél.

II.

Jelszó.

Minden szívet meg kell hódítani,
A mely még nem magyar,
E szép haza határai között
Élni, verni akar.

Ne legyen itt senki oly elhagyott,
Oly árva, idegen,
Hogy szívében ne találjon helyet
A szent honszerelem.

Tudatlanság, gyűlölet rémei
Pokolba veletek !
A műveltség napsugara elér,
Nincs köztünk helyetek.

Ismerjenek egymásra mind, a kik
Egy anya gyermeki,
És kiáltsák lelkesült hangokon :
Szerencse, üdv neki !

Hegyen, völgyön tűzze ki zászlaját
A magyar büszkeség,
S csak a haza elsősege legyen
Versengés tárgya még.

Mellénk állnak még a századok is,
Ha így egyek leszünk — —
A dicsőség, hír nem adhat elég
Sok koszorút nekünk.

HYMEN.

Novella

VADNAI KÁROLYTÓL.

(FELOLVASTATOTT 1891. FEBRUÁR 8.)

— Tudjátok urak, mi a legújabb hír? — kérdezte Barla őrnagy, midőn a huszártisztek ebédlő asztalánál helyet foglalt.

— Én tudom, — szólalt fel egy kapitány —, a Muki «Frická»-ja megrokkant.

— Kár érte, jó paripa volt! De az én hírem valamivel nagyobb balesetről szól. Egy víg társunkéról, ki maga tört le s ki kell állnia a versenypályáról. Nem futhat többé velünk.

— Bizonyosan Derényi Béni?

— Eltaláltad! Az ezredes tegnap este írt neki, hogy most már nagyon is meghosszabbíthatja a szabadságidejét, vagyis: küldje be a lemondását rögtön. Elnyelte az uzsora!

— Szegény fiú! Hamar elkészült.

— Bolondul prédált, — mondá az őrnagy. — Azt a fél milliót, melyet az apja mint jószágkormányzó és nagybérllő harmincz álló esztendőn át izzadt össze, ő hat év alatt nyargalva verte el; ráadásul pedig a hetedik esztendőben körülbelől százezer forint adósságot csinált s ezredesünk bizony megúnhatta a sok zaklatást.

— Meg kell adni, — mondta egy szőszke főhadnagy, — hogy csinosan tudott költeni.

— Én csak a tempóját tartom túlságos gyorsnak, prestissimónak — jegyezte meg egy kapitány, ki szeretett zongorázni és zenei műszókat használni, — különben eredeti motívumokkal és ügyes változatokban dolgozott.

Gyorsan dolgoztak emlékével most a tiszt urak is. Eleintén dicsérték, mint bőkezű gavallért, de fél óra múlva már kimondták a verdictet, hogy mégis csak kötnivaló bolond volt.

Egyszer — a mint beszéltek — a két legjobb paripáját lovagolta agyon, csakhogy a Tadalay grófok üvegházából pompás virágbokréta

hozhasson az esti bálra, annak a kaczer asszonykának, a kinek akkor udvarolt. Máskor meg ez az asszonyka egy nap azt olvasta divatlapjából, hogy egy színész-társulat a harmadik megye székvárosában milyen jól adta elő a Szigligeti akkor legújabb vígjátékát: a *Liliomfi*-t, melyen három óra hosszat nevetett jóízűen a közönség, s az asszonyka megjegyezte: «Be szerettem volna velök nevetni!» S mit tett Derényi Béni? Elútazott és szekerekre rakta az egész színtársulatot, hogy elszállítsa az asszonyka városába, a *Liliomfi* három előadására. Hadd nevéssen rajta három este egymásután. Került a megnevettetése kerek hatezer forintba! Hát még a sok pezsgős vacsora, a kártya, melyen mennél többet vett, annál bolondabb kedve volt, a czigányzene, meg a sok eszeveszett fogadás a turfon.

— Emlékszem, — szólalt föl az egyik főhadnagy, — egyszer a kártyaasztalnál úgy megkopasztották, hogy csak két forintja maradt. Kora reggel együtt vetődtünk be a kávéházba s azt mondá: «Tudod-e, hogyan lehetne ezt a kis pénzt urasan elkölteni?» «Elchartreuse-özzük!» «Eh, azt nyárspolgárok is megtehetnék». S oda szólítá a marqueurt: «Jean! Nézzen föl csak a fali órára, hány óra!» «Hat óra!» «Köszönöm, fogja a fáradságáért!» S oda adta neki mind a két forintot.

Nagyot nevettek a tiszt urak, s ép azok, a kik sok pezsgőjét megitták és sok pénzét elnyerték, mondták ki róla a legkeményebben a zord, de igaz ítéletet, hogy csakugyan futó bolond volt. Egy pár azonban sajnálkozott is rajta, mert azt nem lehet tagadni, hogy gyermekesen jó szíve volt, s tárczája, két karja, amerikai szivarládikái, s ha kellett, még a gazdag ruhatára is, nyitva állt minden jó pajtás előtt. Jó pajtás pedig mindig akad elég, míg a tárcza, a szivarládika és a pezsgős palaczk teli van?

— Mi lesz most belőle? — kérdé az ezredorvos, a ki nem tartozott ugyan a pajtásai közé, de eléggé tudott sopánkodni azon, hogy valaki hat év alatt elver fél milliót, csinál hozzá még százezer forint adósságot, s ennyi tenger pénzzel nem tudja tovább vinni a főhadnagyságnál s utoljára még erről a rangjáról is le kell mondania.

Egy héttel később ugyanebben az órában, egy a Tisza mellett fekvő kis falu úrias kőházában is azt hallotta Derényi Béni a nagybátyjától.

— Nos hát szép öcsém, miután azt a tenger vagyont szépen elprédáltad, s a huszártiszttség könnyű kocsijához elfogyott a kerékkenőd, mondd meg, hogy mi lesz most már belőled? Mert a mióta beküldted a lemondásodat, voltaképp semmi sem vagy.

— Ha igaz, bátyám, — felelte könnyelmű vidámsággal a csinos, barna bajuszú, deli termetű fiatal ember, — ha igaz, a mit a biblia

mond, hogy semmiből lett az egész világ, akkor miért búsuljak? Én is lehetek még semmiből minden.

— Minden talán nem, no de valamit majd csak csinálunk belőled, ha megfogod az eke szarvát, vagy a tollat és dolgozni fogsz.

Nehéz volt azonban akkor a megyei uraknak lendíteni az elszegényedett atyafiakon. Ha alkotmány lett volna, akkor a sógorok, komák szépen elhatározzák, hogy jön a tisztujítás s a szegény Béninek jól fog esni egy kis szolgabírótság! Igaz, hogy nem tud hozzá semmit, de hát ott az öreg Zsoldos Ignác *Szolgabírói hivatala*, bújja át azt a vas-kos könyvet kétszer háromszor, az majd kisegíti mindenben. De a mikor Derényi Béni végzett a nagy örökséggel és a főhadnagyi ranggal, akkor a megyének nem voltak tisztviselői, csak «beamterei», kiket Budáról, Bécsből és Prágából küldöztek a megyei urak nyakára, s jó, ha szólni tudtak velök, mikor valami bajuk akadt; máskülönben keményen lenézték őket, idegen neveikkel és sártipró kalucsnijokkal egyetemben,

A nagy kopárságon azonban akkor is akadt egy-két kis zöldelő ligetke: gazdasági egyesület, takarékpénztár vagy Tiszaszabályozási társulat, a hová néhány hoppon maradt atyafit és szegény volt honvédtisztet mégis csak be lehetett pártfogolni.

Így jutott Béni is Tisza-Bugacsra, egy szabályozási főmérnök irodájába, hatvan forint havi fizetésre, mivelhogy igen szép írása volt és rajzolgatni is ügyesen tudott.

De milyen falu volt ez! A Béni képzelmében rettenetes kőszikla, melyhez egy új Prometheust lánczolt a balsors; a valóságban pedig egy nyomorult sárfészek, hol víg zeneszó helyett csak a szűnyogok raja zongott; párisi illatszerek helyett a tőzeg szaglott; elegans écarté helyett unalmas préferance járta fél krajczárban, a jegyzővel és vén díjnokkal; pezsgő helyett pedig olyan lapos szőlőföldek savanyú lőrését kellett iszogatni, hogy Béni e szőlőföldek nádasaiból akárhányszor látott vadkacsát is felröppenni.

Akárhogy ringatta is Béni urat a boldog könnyelműség ez unalmas, prózai fészekben, nem egyszer vakargatta meg a fejét, arra gondolván, hogy mégis csak okosabb lett volna abból a fél millióból vagy százezer forintocskát megtakarítani, mert akkor most nem kellene vesződnie Tisza-Bugacson a főmérnök úr irgalmatlan számoszlopaival; nem csipnék azok a vérszopó szűnyogok; nem savanyítaná el életét az a rabvállató vinkó; nem kellene két vén fajankó társaságában disputálni fél krajczáros játékon s egy kicsit másféle grátiáknak udvarolghatna, mint a rektor uram elvirított hajadonja és az uradalmi kasznár ábrándozó hűga.

Két havi kitartás után el is tökélte, hogy mikor a golyák útra

kelnek: megy, jobb hazát keresni, ő is. Hajótörött reményének maradt még két horgonya: két pör, melyeket hogy megnyer, ügyvédje teljesen bizonyosnak mondta. Az egyiket meg is nyerte, de mit ért, mikor a dolognak neszét vették a hitelezők is, s mivel akkor az igazán átkos idegen kormány behozta még «az adósok börtöne» keserű intézményét is. Derényi Béni, hogy oda ne kerüljön, ötvenezer forintból negyvenhét-ezeret volt kénytelen oda engedni, s maradt ügyvédjének kétezer, magának pedig csak egy rongyos ezres. De ez is elég volt arra, hogy annyi szárnnyal kapjon tőle, melylyel Tisza-Bugacsról elröpülhessen. Megírta szűkmarkú nagybátyjának, hogy kénytelen távozni, mert ha télre is Tisza-Bugacson maradna: megfojtaná a tőzeg szaga, s mivel első dolog az egészség, beköltözik a székvárosba, hol valami egyéb után lát.

Boldogan vett búcsút sástól, kákától, nádistól, melyek vad-ruczának valók, nem pedig gavallér embernek. Könnyen ment, mert kilencz százaz és néhány tizes mozgott a tárczájában, röpülésre készen.

Annyira azonban megtanítá az első nagy nyomorúság, hogy eltö-kélte beosztani a pénzét három egész hónapra. Szabályozni akarta a költést, a mi ment is vagy egy hétig, de aztán, mikor a kávéházban kártyát látott, nem állhatta meg, hogy ő is a kezébe ne vegye, mi közben hol mosolygott rá, hol elfordult tőle a szerencse; mikor pedig a vacsoránál zeneszót hallott, ő is megkívánta a maga kedves nótáját, a mi rendesen bele került egy pár tizesbe; na meg hébe-hóba nagyon rá is szomjazott egy kis pezsgőre a bugacsi keserűség után, szóval a három hónapra kiszabott pénz oda lett szépen már a második közepén.

Nem is élt aztán, csak éldegélt tavasz nyiltaig, mikor megint beállított a nagybácsihoz, ajánlkozva, hogy segít neki a gazdálkodásban. Segített is, a hogy tudott. Vesződött béressel, kocsissal, átesett az aratási munka izzasztóján, őszre pedig egy szomszéd faluban beállott lovászmesternek Tardy grófhhoz, hol a kis comtesset tanította lovagolni s egy kicsit megint gavallérnak érezte magát a nyeregben. A kastélyban azonban bántotta valami: nem hívták meg soha az asztalhoz; őt, a ki nem rég udvari bálban is volt Bécsben, s most íme, félceléldnek nézik, kivéve a helgolandi miszt, a comtesse nevelőnőjét, ki savó szemével epedezve pillantgatott a nyalka lovagra. Nem bírta kiállani ezt a szolgálá-állapotot s megint csak a nagybácsihoz került.

— Nincs maradásod sehol, fiam, — lobbantá ez a szemére, — nem is segít terajta más, csak a vakszerencse. Tudod mit? Nézz egy jó parti után. Ha eladtad minden földedet, add el utoljára magadat is. Egyebed már úgy sincs.

Büszkén czivódott össze ekkor a nagybácsival s verte a mellét, hogy ő bizony nem eladó jószág; de azért a másik hónapban már egy

vagyonos, vézna, vérszegény árva kisasszony után szaladgált; híre is terjedt, hogy lesz a dologból valami; de a kis vézna leány hiába epedt, sirdogált, gyámja okos ember volt s kiadott a nyalka kőrön, a kinek múltját, prédálásait nagyon jól ismerte.

Belátta Béni, hogy nem is boldogul ő otthon, s oly helyre kell mennie, a hol nem ismerik, s annyiba veszik, a mennyit mutat. Épen kapóra jött, hogy megnyerte a második pörét is; egy nagy malom ügyében egyességet csinált a várossal, s kapott kerek tízezer forintot, a mit a hitelezők nem foglalhattak le.

Vett azonnal két lovat és könnyű kocsit, s mivel ép nyár elején járt az idő, ment fürdőzni Balaton Füredre. Harmincz évvel ezelőtt szép világ volt ottan; szemem szedett úri társaság vígadozott a kies Fürednek kútfejen és partjain; gazdag leányok és fiatal menyecskék csak úgy kápráztatták a szemet és szívet. Hét vármegye szálait kötötte a saison gyönyörű bokrétába. Derényi Béni jól is érezte magát. Reggel udvarolt, délután écartén nyeregetett, este meg tánczolt vígan. A saison arszlána lett. Ő rendezte a tánczestélyeket, szerenádokat, balatoni kirándulásokat és a színkör zajosb virágszórásait. Lepke módjára csapongott hol ide, hol oda, a mint az öreg uraktól biztos értesítéseket kapott egyik-másik kisasszony várandósága felől.

Egyszerre azonban igen elcsöndesedett, mert egy dunai megye özvegyasszonya, ki pár nappal elébb érkezett meg, vette igénybe vigaszát és szolgálatkészségét. Hétfalussyné volt a neve, de a maga megyéjében csak «Lelkem Treszká»-nak nevezték, mert mindenkit meg-«lel-kem»-ezett magyaros jószívűséggel. Híre volt már napokkal elébb, hogy jön a gazdag asszony s beszéltek róla sokat. Mondták, hogy olyan asszony az, a kit akár alispánnak is megtehetnének, úgy tudja igazítani a dolgát; maga vezeti a tisztartatói eszét és az ügyvédjei tollát s minden évben jókora jószágot szerez, s maga sem tudja talán, hogy mennyije van — annyija van.

— Szép-e? — kérdezte Béni.

— Az volt. De hát már épen nem mai született soha. Közel rokonai sincsenek. Jó czélokra fog az hagyni mindent, mert nagy honleány. A hány háza van, mind bujdosók rejtkehelye volt a forradalom után. Jegyben is járt egy honvéd-őrnagygyal, de ez a fegyverlerakás után Amerikába menekült, s vége lett a frigynek. Az lett volna most a harmadik, ha itthon marad. Az első tüdőlobban halt meg régen, s azt sokáig gyászolta, mert derék, előkelő családbeli fiatal férfi volt, jó hitves és jó gazda. A másikat elkergette, mikor rájött, hogy kikapó s hosszú pör után elvált tőle. Kifizette és végzett vele. Erélyes asszony, de egy idő óta beteges. Máj-

és lépbaja van s orvosai Karlsbadba küldték; de ő azt felelte nekik: «Oda nem megyek, mert ott németül kell beszélni, s elég nekem az itthoni czudar német világ. Maradok itthon. Füreden is elég jó a víz és levegő». S jön most ide. Házi orvosa váltig mondja: ha elpusztúl, oda írja a halotti jegyzékébe: «meghalt makacsságban».

Derényi Béninek tetszett mindaz, a mit hallott róla. Van sok földje, pénze; fogékony szíve is lehet, ha harmadszor is férjhez akart menni; aztán ha kardos asszony is, de — a mint látszik — halandó. Egy-két évi szolgálat — s újra elkezdhetné a világát élni. Ötven esztendő ugyan vagy tizenhatszázal több, mint az ő virító életkora; de Isten neki, mennél öregebb valaki, annál kevesebb ideig él, kivált ha segít egy kicsit a lép- és májbaj is.

Megnézem! — gondolta el Béni — s titkon egyet sóhajtott: Hy-men segits!

A véletlen rögtön segített is azon, hogy megismerkedhessék vele. Tele volt akkor minden szoba s Hétfalussyné ő nagyságának csak egy földszintit adhattak — a mint mondták: csupán két napra, mert akkor majd ürül szép lakás az emeleten.

— De ez a nedves zug engemet két nap alatt is tönkre tehet! — tiltakozott az asszonyság. — Inkább fogatok és visszafordúlok.

Béni — persze véletlenül — épen a folyosón ácsorgott s hallván e szavakat, oda futott az igazgatóhoz.

— Segíthetünk mindjárt a dolgon, kérem. Nekem az emeleten két szobám van s örömet átengedem. Nőtlen ember vagyok. Bocsánat a nevem Derényi Béni, huszár-főhadnagy voltam. Úgy tartom, kötelesség egy úri nőnek szolgálni, ha nincs hely. Az inasom azonnal leköltöztet ide.

Ennyit beszélt egyhuzomban, hogy ezalatt szemügyre vehesse az asszonyságot, a ki csakugyan elvirult szépség volt, halvány, de épen nem érdektelen arczczal, magas termettel és a szalmakalapján egy pár pipacssal. Pipacs! — a ki ilyen korban betegen is ezt a virágot tűzeti a kalagjára, ha májbajos is, még mindig tetszeni óhajt.

— Kegyed Derényi? — kérde nyájas mosolylyal a nő. — A dunántúli Derényiekből?

— Azokból, nagysád. Atyám valaha ezen a tájon volt jószágkormányzó.

— Akkor egy kis távoli rokonságban is állunk, mert az én első férjem nővére emlegetett egy Derényit, ki neki sógora volt.

— Nagyon örvendek, mert így jogcízmem van a költöztetésben is részt venni s mindenekelőtt karomat ajánlani a lépcsőn.

Ejnye be szeretetre méltó fiatal férfi! — Ez a gondolat volt az első benyomás.

Egy óra alatt készen voltak a lakáscserével, s míg az új vendég kinyugodta magát, Béni befutotta a sétányt és tudtára adta minden asszony- és leányismerősének, hogy ezentúl nem lesz annyi szabad órája, mert egy «beteg nénikéje» érkezett, a kit vigasztalnia és szórakoztatnia atyafiságos kötelessége.

De a mikor fölment a szobájába, igen őszinte párbeszédet folytattott magával.

Ficzkó! hová lett a büszkeséged, hogy alig láttál meg egy gazdag vén asszonyt, máris kelletted magadat neki: végy meg, eladó, olesó portéka vagyok! — Hja, de mikor két év alatt úgy meguntam a szegénységet, a hányódást, vetődést, a bugacsi szúnyogot és lórét. Paripákat és pezsgőt akarok, ahhoz szoktam. — Igen, de magad meg gebe leszel egy vén asszony fakó szekerében s húzhatod a terhét! — Szomorú sors volna, ha sokáig tartana; de hisz ez az asszony nem él három évig s aztán én élhetem a világot! — Mily alacsonyság valakinek a halálára spekulálni! — A biz az! de hát élni kell! — Inkább lödd föbe magadat.

Ekkép az erkölesi töprengések kerekedtek fölül e legelső párbeszéd végén; de azért egy óra múlva már Béni úr kiöltözködve gondolt rá: «Nézzük csak meg jobban! Hátha nem is olyan vén? Hát ha csak az út viselte meg? Hát ha nyájas és szeretetre méltó? Szép ám néha az ősz is, érdekes a leáldozó nap is!»

Együtt vacsoráltak, s miután a távoli atyafiságot még jobban megállapíták, Béni felajánlotta fogatát, ha ő nagysága olykor-olykor egy kis sétakocsizást akar tenni a környéken. Az ő kocsija egy csöppet sem ráz.

— Fogata is van, lelkelem öcsém? Derék! Bizonyára valakit el akar innen röpíteni? Tudja, az én ujságom, a *Hölgyfutár*, nem ok nélkül ismételteti, hogy a házasságok mai nap a Császárfürdőben és Balaton-Füreden köttenek. Tavalý is...

— Nekem, nagysád, eszem-ágában sincs ilyesmi. Sokkal jobban ismerem én magamat. Sok egyéb gyöngém közt megvan a féltékenységek is. Ha az én nőm valami szép, fiatal, bájos hölgy volna: akkor vége lenne az én nyugalmamnak. Pedig az élet főboldogsága a nyugalom. Nagybátyám, rokonaim eleget házassítottak, de mindig azt feleltem: más nőre lett volna nekem és volna még most is szükségem.

— Minőre?

— Anyára, a ki vezessen. De ez hét éves korom óta hiányzott nekem. Apám katonának adott, s akkor lettem tiszt, mikor ő is meghalt.

Nem volt támaszom, tanácsadóm többé. A katonaság rám nézve is csak a pénzszerzés iskolája lett. Gondtalan, gyermekésszel kerültem a gyöngy-élet emberei közt, s mikor egy kissé elmélkedni kezdtem, már a vagyonom nagy része elúszott. Ott hagytam a katonaságot.

— Jól tette, lelkem öcsém! Nem is büszkeség magyar ifjúnak a németeknél katonáskodni. Bizonyára ön is hazafi!

— Hogyne!

— Ejnye, be derék fiatal ember! — gondolta magában a beteges asszony, ki a vacsora alatt ismét egészen Lelkem Treszka volt; Béni pedig úgy találta, hogy ez az asszony se olyan idősnék, se olyan erélyes természetnek nem látszik, a mikor társalog. A szemében van valami kellem, a szavában pedig szeretetreméltóság.

Szóval, egy hét alatt jól megismerkedtek. Tetszett Hétfalussynének, hogy olyan jól tudja hajtani a lovakat, mikor kikocsiznak; ügyesen evez, ha a tó tükreán alkonyatkor kirándulnak, s mindig egész készséggel hordja utána a bolyhos nagy kendőt, köpenyt, hogy rá adja a vizen, a kocsiiban, mihelyt egy kis fuvalom támad. E gyöngédség jól esett a koros asszonynak, ki nem egyszer jegyzé meg:

— Sajátszerű fiatal ember kegyed, lelkem öcsém. hogy ilyen koros, beteges asszonynyal vesződik, midőn itt van előtte a sok szép fiatal leány és csinos menyecske.

— Több okosat hallok én nagysádtól, mint azoktól! Azoknak mindig csak czukorka és bók kell. Nincs tervemben a házasság. Jobb szeretnék én ispán lenni a nagysád valamelyik jószágán. Ott többet tanulnék.

— Nekem nincsenek ám ily gavallér ispánjaim.

— Meg tudom én fogni az eke szarvát is — felelt Béni, — cselekedtem eleget ingyen a nagybátyámnál. Nagysád pedig talán egy kis fizetést is adna érte.

— Hát azt még megpróbálhatjuk, — mondá nevetve ő nagysága, miközben jól szemügyre vette a csinos, barna arcú, jól megtermett fiatal embert, kit nem foghat a parti-vadászat gyanújába, mert hisz azt mondja, hogy nincs tervében a házasság. Bezzeg nem így beszélnek neki azok az önző, eladósodott özvegy földesurak, meg a nyugalmazott őrnagy, kik úgy epekednek az ő hétezer holdja után. Olyan nagy lett a Hétfalussyné bizodalma e galant, komoly, őszinte fiatal férfi iránt, hogy mikor a kocsi egyszer nagyon megrázta, máskor meg csónakozás közben meghült s a szobát kellett őriznie, még azt is megengedte, hogy akkor szintén meglátogathassa, habár csak a divánon fekve fogadta, hallgatva tőle a fürdő pletykáit, melyeket ez a ragaszkodó fiatal ember olyan elevenen tudott neki elmondogatni.

A ragaszkodásra újabb okok is támadtak. Ép mikor a tisztcs úrnő betegbb lett, eljöttek látogatására házi orvosa és a tiszttartója is. Az orvos jövőre kereken eltiltott minden kikocsizást és vízi sétaútat. Az nem való ilyen beteges asszonynak! Négyszem közt fölkérte Bényt is, hogy többet ne nógassa ilyesmire, mert ő nagysága betegbb, mint lát-szik, s ha a jövő nyárra Karlsbadba nem megy: nem ad neki két évet sem. Béni illetőnek találta e szomorú nyilatkozaton elszörnyűködni. A tiszttartótól is, a ki közlékeny öreg úr volt, azt hallá: «Kár volna érte, uram! Nincs ilyen asszony több a megyében. A munkát megkívánja, de a ki kedvére tesz, azt meg is jutalmazza. Minden jószága a jó gazdaság tükre. Olyan ott a nyáj, gulya, konda, hogy öröm nézni. Ha ön egyszer azt látná?»

— Meg fogom látni, — felelte Béni, — mert ő nagysága szíves volt meghívni. — Én fogom innen haza kísérni.

— Csak Isten adja vissza az egészségét! — fohászkodott szívéből a tiszttartó. — De tartok tőle, hogy nem sokára árvaságra jutunk.

Csakugyan Béni kísérte haza, még pedig szerencsésen. Az özvegy frissebb színt kapott és jobbkedvű lett. Az utolsó két hét alatt kocsikázás és sajkázás helyett piquétet játszottak, mert az özvegynek ez olyan nagy kedvtelése volt, hogy a végső parthienál megjegyzé:

— Lelkem öcsém! Magával öröm játszani, úgy tud. Majd folytatjuk Hétfaludon.

És folytatták is. Az egész télen nem hagyták félbe. Valahányszor Béni haza készült, vagy legalább mondta, hogy már illenék távozni, az özvegy ellenmondott.

— Lelkem öcsém, hisz önnek se kicsi, se nagy. Mit csinálok én itt, egy magam, ha nem lesz, a kivel piquétezsem.

— Röstellek nagysád — mondta az ifjú — minden munka nélkül itt élőködni, két lóval, kocsi-val, kocsi-sal együtt. Mit mond a világ?

— A világ én rólam már, lelkem öcsém, eleget tereferélt. Azzal én nem gondolok. Arról szoktak pletykálni, a kit irigyelnek. Majd nem beszélnek, ha egyszer szánni fognak.

— Legalább tegyen meg ispánjának.

Az asszony fölállt, két vállára tette a kezét, szemébe nézett és azt mondta:

— Megteszem én, ha akarja, többnek is.

— Minek? — kérde Béni, nyájasan levéve válláról és megcsók-
olva a kezét.

— Megteszem férjemnek. Jó lesz?

Béni nem felelt, hanem szótlanul ráborúlt az asszony vállára.

Igazi öröm futotta át. Az az öröm, hogy ily könnyen esett keresztül azon a nehézségen, mely őt már két hónap óta nyugtalanította. Soha sem birta teljesen jól kieszelni, hogy mint tegyen vallomást, s mint kérje meg e beteges, koros asszony kezét? Hogyan hitesse el, hogy hajlam vezeti és nem önzés? Akármit mondjon is neki, az kétkedni fog szavai igazában. Ettől félve, mindig visszariadt a vállalkozástól.

— Úgy-e furcsa? — mondá nevetve az özvegy. — Egy beteges asszony, a ki majdnem anyja lehetne, fölajánlja magát egy deli fiatal férfinak! A magyarázata az, hogy rég meguntam egyedül lenni ebben a nagy házban, csupa cselédekkel. De azt meg elhatároztam, hogy harmadszor nem megyek nőül olyanhoz, a ki megkér. Olyanhoz megyek csak, a kit én kérek meg. Láttam Béni, hogy jó természetű, derék fiú vagy, ki még a szép leányok, menyecskék közt is beérted az én társasággal. Be kell érned az esküvő után is. A többi aztán jól lesz.

A vármegyében pedig egy hét múlva már az elméskedés és gúny mindenféle változatában ment szájról-szájra a hír, hogy a Lelkem Treszka megint menyasszony; lobbót vetett a korhadt szíve s hozott magának tűzoltót Balaton-Füredről. Egy fiatal öcsését veszi férjül.

Mindenki szerette volna látni a lakodalmat, de nem látta más, csak két tanú; a házi orvos meg a tiszttartó, nem számítva a pusztai nagy cselédséget, mely nagy népünnepet ült, tánczolva az udvaron, a hársak májusi zöldje alatt, csapra ütött hordó körül, víg zeneszónál, sokáig éltetve a nagyságos asszonyt.

— Hát a nagyságos úr? — kiáltá oda az ispán a kurjantó kocsisnak.

— Az magától is elél sokáig, mivelhogy fiatal úr, — volt a felelet.

— Azután meg — folytatta okos képpel a vén juhász, — az új uraságnak sem kívánhatunk annál jobbat, mint hogy a nagyságos asszony sokáig éljen.

Szívéből mondta az öreg szolga, jobban, mint az ép oda érkező Béni a feleletet:

— Ez már igazán van mondva, jó öregem!

— Látod, lelkem Béni — jegyzé meg ez úrnő, — az a jó cselédség az én kedves népem. Nem kell nekem az úri nép, mely csak szól, szapul; megeszi a nagy ebédet s aztán a hátam mögött megcsipked érte. Ezek itt emberek a talpukon — mind munkás kéz, tiszta szív, őszinte szó. Ne keressük mi a világ zaját. Van itt miben gyönyörködni.

Béni tehát úr lett, de olyan, a kinek le kellett mondani az akaratáról. Volt külön négy lova, hintója, be is mehetett vele a székvárosba, csakhogy a felesége mindig ott ült mellett. Együtt jártak ügyvédhez,

orvoshoz, hivatalokba, mert egy ilyen sok jószágú asszonynak sok is a dolga; aztán meg fordult is elő egy kis kellemetlenség, melyet nem lehetett egy-két berándulással elvégezni.

— Mennykő üssön bele azokba az újságírókba — gondolta Béni, — hogy úgy kipletykálnak mindenféle magándolgot, még azt is, hogy ki kol és mint házasodik. Megírták ékesen a hymen-hírek közt a Derényi Béni esküvőjét is, nyomra vezetve vele a hitelezőket, kiket az első pör összegéből nem lehetett kielégíteni. Voltak ilyenek még kilenczen s képviseltek összesen vagy negyvenezer forintot, nem számítva a kamatokat. Most ezek egymás után szépen jelentkezni kezdtek, elébb nyájas, szerencsekívánó levélben, majd személyesen, ki alázatosan, ki pedig zaklatva. Tisztelegtek a nagyságos asszonynál is, a váltókkal.

— Nem szép tőled, Béni, — jegyzé meg a hitves, — hogy e tekintetben nem voltál őszinte. Megkímélhettél volna ilyféle látogatásoktól, minőkhöz én teljességgel nem vagyok szokva.

— Kedves mamuska, (így szokta volt nevezni,) hát volt nekem arra időm? Ha én kérem meg a kezedet, okvetetlenül azon kezdem, hogy katonatiszt-koromból van még egy kis terhem s a többi és a többi; de mikor te azt mondtad nekem: «megteszel, ha akarom, férjednek», lehetett-e arra egyebet felelni, mint rád borúlni és hálásan megcsókolni a kezedet.

— Igazad van! Ez egyszer elhirtelenkedtem a dolgot. Ki kellett volna kérdeznem a körülményeidet. De csak a személyedre gondoltam. Nagyon megszerettem veled piquétezni. Jól van, fizetem hát a veszteséget. Az ügyvéd majd elvégzi. Különben is még jobb, hogy nem legénykorodban fizettem ki az adósságodat, mert azt mondták volna rá: megvettelek negyvenezer forintért. Akkor fizetem, mikor már férjem vagy, s többé nem tagadhatom és okkal mondhatom, hogy drága férjcském van.

A hitelezőkkel nem végzett ily gyorsan. Kijelenté, hogy kamatot nem fizet, mert az czudar uzsora. Kapnak annyit, a mennyit ők adtak: kerek harminczezer forintot. A hitelezők nagy lármát csaptak, hogy a kamatot sehogy sem engedhetik el; de az ügyvédnek könnyű volt őket megpuhítani, mert hisz a mire építhettek, az egyedüli alap csupán az ő nagysága jó szíve volt — s egy hét alatt meg is egyeztek, s a váltók vígan lobogva égtek el a családi élet tűzhelyén. Lelkem Treszka nem tett több szemrehányást érte, csak néha mondta nevetve s akkor is a szájára ütve: «Drágám!» Ezt a kis csípősséget pedig el lehetett tűrni, mert volt úri lak, kényelmes szobák, jó ebédek, illatos szivarok, gondtalan élet. Csak egyéb vágya is ne volna egy fiatal embernek: Csak ne tudná, hogy van ezen az úri rabságon kívül még egy nagy tarka világ

is, tele víg czimborákkal, fiatal hölgyekkel, kártyaasztallal, pezsgőzéssel, jókedvű nevetéssel.

Voltakép megint Prometheusnak érezte magát, ki ezúttal nem a sziklához van kötve, hanem egy régi oldalbordához, a Hymen lánczával, mely — a mint látszik — nem szakad el olyan hamar, mint valami könnyű rózsafűzér, hanem eltarthat sokáig, akár a vas béklyó.

Mert tény, hogy a «kedves mamuska» kezdte jobban érezni magát, s hogy megszabadúljon minden bajától, orvosa tanácsának végre is meghódolt.

— Lelkem Béni! — mondá egy nap, mikor a városból hazatért, — tudod, hová megyünk fürdőzni?

— Megállapítottuk, hogy Füredre, a hol megismerkedtünk.

— Lehet, hogy oda is, de csak később. Előbb másfél hónapot Karlsbadban töltünk.

— Tavaly nem akartál oda menni?

— Nem, lelkem, mert igazán szólva, tavaly semmibe sem vettem az életemet. Meguntam az örökös egyedüliséget, a szobalányokkal való diskurálást, a sok czéltalan dolgot. Mindegy lett volna, ha elpusztulok is. De most másként van. Teljesen egészséges kívánok lenni, hogy sokáig élhessek veled, neked, drágám!

— Köszönöm! — felelte Béni röviden s maga is megriadt, hogy vajjon ezt a kurta szót nem ejté-e ki valami nagyon őszintén.

A mamuska nem talált benne semmi rosszat s egy hónap múlva Karlsbad híres vize kezdett csodát tenni vele. Még piros is lett néha s Béni el-elgondolkozott, hogy a milyen szörnyen egészséges kezd lenni, még bizony hozzá fiatalodik. Otthon alig ismertek rá, olyan jó színt kapott. Egyszersmind életkedve is fölfrissült s utófürdőzésre újonnan rendelt divatos ruhák és kalapok nagy málhájával köszöntöttek be Füredre.

Béninek szerencsét kívántak a tavalyi ismerősei.

— Az már igaz, hogy kezd nagyon fiatalodni öregem.

Mindamellett a hogy szerét ejthette, megszökött az oldala mellől s eljárt udvarolni a hamis szemű cukrász-leánynak.

A felesége azonban mindjárt rajta kapta, s gúnyosan mondá a kisasszonynak:

— Adjon csak a férjemnek valami hűsítőt, mert úgy látszik, nagyon melege van.

Aztán a karjára fűzte, erre a rövid pórázra, mondván:

— Nem teszem föl rólad, Béni, hogy férfi-büszkeséged megengedné a rangod alattiakhoz való megalázkodást.

Mikor pedig másodszor is rajta kapta az udvarláson, kereken kijelenté:

— Béni! Vigyázz, hogy úgy ne járj, mint a második. Mikor megtudtam arról, hogy holdas estéken a kikapó kasznárnéval sétálgat, egyszer megintettem, másodszor összeszidtam, harmadszor kifizettem és elkergetém. Az én férjemből egy asszony sem csináljon velem közös ügyet. Az az enyém egészen.

Vigyázott is rá, mint a szeme fényére, s ha délután kártyázni hívta valamelyik jókedvű czimborá, az asszony felelt rá:

— Sajnálom, de nekem ígérte meg, hogy egy pár forró órácskát piquéttel ütünk agyon.

Béni megpróbált föllázadni.

— Nem férjednek tétél te meg, hanem rabodnak! Lehetetlen, hogy így rá ne unjunk egymásra. Ez tűrhetetlen állapot!

— Akkor ne törd! Szabadulj. Én csak a szeretetemmel akarlak tartani. A mint kimondod, hogy ez terhedre van, egy újjal sem tartóztatlak. Megsiratlak, elfeledlek!

De mivel Béni kezdett otthon is, a tanyán, nagyon kedvetlen, szótalán, mélézó lenni, a «mamuska» belátta, hogy van rá némi oka.

— Természetes! Fiatal vagy, szeretnél egy kicsit a világnak is élni. Jól van! Mióta egészséges vagyok, magam sem akarom kerülni az embereket. Az ősön látogatásokat teszünk a falukon és a városban. Tartunk szüretet s hozatunk cigányt. Mi is elmegyünk névnapokra, vásárra, ha akarsz a nőegyleti bálba is.

— Hogyne akarnám. Csak nem penészedhetik meg itthon az ember.

— Ott leszünk hát kettecskén mindenütt!

Az egész környék ámul-bámúlt, hogy Lelkem Treszka megint a régi vidám asszony lett. Büszkén mutogatta férje urát, noha nem egyszer nyugtalanzkodott, mikor Béni valamelyik fiatal menyecskét ugyancsak erősen megforgatott a csárdásban, vagy ha télen a városi színházban nagyon rajta találta egy-egy csinos színésznőn feledni a látcsövét. A mamuska ilyenkor mindjárt elkérte a látcsövet. «Szép lehet, hogy olyan sokáig nézegeted, hadd lássam én is».

Biz a nyalka huszártisztból — akarta vagy nem — nagy papueshős lett. A felesége szeme mindig rajta csüggött, s ha valahol nagyon jól talált mulatni az asszonyokkal: a mamuska feje mindjárt megfájdult s haza kellett kísérni.

Nem így gondolta ő egykor ezt az életet, s rútvál összeszidta magát, hogy ennyire elhibázta a számítást. Néha még a Tisza-Bagocs szűnyogai közé is visszakivánczolt, mert ott legalább csak néhány órára volt a hivatal szolgálja, míg most örökösen egy vén asszony rabja.

El-elbúsúlva magát, olykor egymás után ürítgette a poharakat s egyszer ilyen fölhevült állapotában föl is mondta az engedelmességet.

— Treszka! Te engemet úgy a zsinegen tartasz, mint valami ölebet. Az egész világ nevet rajtam s én röstellek az emberek szemébe nézni.

— Röstelhetnél inkább az enyémbe nézni most, mikor annyit ittál, lelkem. S mi a bajod? Hogy vigyázok rád? Hát nem magad mondtad, hogy mennyire hiányzott neked az anya, a ki vezetett volna? Most meg az a panaszod, hogy van jó feleséged, a ki vezet? Pedig vezetni kell tégedet, lelkem, különben prédálsz, iszol, tánczolsz. De én nem akarom, hogy miattad is úgy szégyenkezzem, mint a második miatt. Ha neked az illendőség is rabság, csak mondd ki kereken, nem vagyunk az egymás nyakához varrva. Átestem én már egy válópörön, nem halok bele a másodikba sem.

— Mindjárt a nagy ágyúval állasz elő!

— Szaladj meg előre, ha akarsz.

S egyszer meg is szaladt. Mikor a mamuska egymagában berándult a székvárosba, hogy valamit vásároljon, este haza térve, szobaleánya levelkét adott át neki.

— A nagyságos úr meghagyta, hogy azonnal adjam át.

— Hát nincs itthon?

— Elutazott.

— Hová?

— Nem mondta. Nagy málhát vitt magával.

Mamuska megijedve bontotta föl a levelet, melyben nem állt több, mint ez:

«Kedves Teréz! Be fogod látni, hogy állatnak való a ketrecz, nem embernek, legkevésbé olyannak, a ki szabad élethez szokott. Jelentem, tehát, hogy kitörtem a ketrecz ajtaját s neki mentem a világnak. Meg fogom írni föltételeimet, melyeket ha elfogadsz, akkor visszatér — szerető férjed.»

Mamuska összegyűrte a levelet s fölháborodva dobta el.

— Egyszer hagytam magára s akkor is megszökött! S még ő akar nekem föltételeket szabni? Utána megyek s visszahozom!

Elgondolkozott. De hová megy utána? Nem szabad a dologból lármát ütni, mert botrány lesz belőle. Majd visszatér magától, ha elfogy a pénze. Mert a szabadsághoz pénz kell, s az nincs neki sok!

Járt föl s alá a szobában, olykor vádolva önmagát, hogy mégis csak nagyon szigorú regulában tartotta; rabszolgákból így lesznek lázadók! Maga az oka. Most bezzeg élni fogja világát. Talán azzal a szép színésznővel szökött meg? Másnap megint bekocsizott nyughatatlanul a

városba s nagyon lecsillapúlt, midőn a szép színésznő nevét megpillantá a színlapon. Tehát gyanúsította! De hátha más fiatal, kalandvágó asszony van a játékban. Ki tudja? De bármennyire gyötré is az aggodalom, igyekezett jó színt adni a rossz fordulatnak s a városban ismerőseinek, a tanyán tisztjeinek, a szomszéd falukon az asszonyoknak azt mondta: «Béni elutazott néhány hétre a Tisza mellé, nagybátyjához, mert már régen nem látta. Sajnos, hogy én nem mehettem vele. Nem ereszt a gazdaság!»

Az elhagyott asszony idegesen gondolt rá mindig. Hol szidta, hol sajnálta. Néha azt hitte, hogyan nyargal az most, mint egy szilaj csikó s kergeti a kalandokat. Máskor meg az merült föl képzelmében, hátha sértődve szomorkodik, mint egy sebzett tűzok. Minden nap türelmetlenül várta a postát s szeretne volna látni a föltételeket. Hát ha azok nem is lesznek elfogadhatatlanok. De mégis csak föltételek lesznek s ő nem alkuszik. Nem, nem!

Az ötödik héten érkezett egy levél Buda-Pestről. Orvos írta, fölkérve a nagyságos asszonyt, hogy látogassa meg férjét, ki a *Hungáriában* betegen fekszik. Ez a hír az első perczen megdöbbsenté a mamuskát s mindjárt utazni akart. De csakhamar gyanakodni kezdett. Miért nem írt ő maga? Miért szorul közvetítőre? «Nem, uraskám, rajtam nem fogsz fölülkerekedni». Útnak indítá ügyes fiatal ispánját — tudakozódni s két nap múlva megkapta a sürgőnyt, hogy ő nagysága nem nagy beteg, csak gyöngékedik.

Voltakép a tárczája ürülhetett ki a sok mulatságtól, mert kárpótulásul ugyancsak kitombolta magát, s most a *Hungária* lett neki börtön, honnan nem szabadúlhat. Philosophálni kezdett: végre is ha már börtönben kell ülni, jobb otthon, mert az legalább kényelmes, míg itt a fizetetlen számlák gondja kellemetlen perczeket okoz.

A mamuska pedig nagyon katonás választ küldött az orvosnak; «Nem mehetek, mert küszöbön az aratás. A baj se lehet nagy, mert akkor az orvos úr megírta volna».

Mit volt mit tenni, Béni úr egy szép este kevés málhával, sápadt arcczal, minden föltétel nélkül visszaszégyenkezett.

A mamuska szűkszavúlag fogadta:

- Az arczod mutatja, hogy nem vált javadra a kirándulás.
- Megbetegedtem. Sokat gondoltam rád.
- Én is. Itt akarsz maradni?
- Természetesen.
- Maradhatsz, egy föltétel alatt.
- Parancsolj, mamuska.
- Becsületszavadra fogadod, hogy ez volt az utolsó.

— Fogadom.

Az asszony oda nyújtotta kezét, hogy a bűnbánó megcsókolja.

— Maradhatsz tehát; de köszönheted csak annak, hogy volt már egy elődöd, a kit száműztem. Nem akarom azt veled mindjárt ismételni. De a régi jó szívvel nem lehetek többé hozzád, te, hűtelen, csavargó!

És Béni most kénytelen volt mindent elkövetni, hogy azt «a régi jó szív»-et visszahódítsa. Egy hónapjába került, míg a mamuska leült vele újra piquétezni; egy másikba, míg elkocsikázott vele a szomszéd falukba, látogatóba, hogy meg ne egye az unalom; egy harmadik hónapba, míg elmentek ismét a városi színházba — de látszó nélkül.

Béni megadta magát. Belátta, hogy a mamuskának nincs kedve őt boldog özvegygé tenni; belátta, hogy ennek az asszonynak igazi erősítő balzsama van a gazdasági és háztartási munkában; nem tagadhatta, hogy talán többet is ér, mint ő, a ki csak dologtalan, ingyenélő, s egyéb czíme nincs az életben, mint: egy gazdag vén asszony férje. Olykor röstelni kezdte magát, s kijárt ő is a gazdaságba, egyet-mást intézni, s mamuskája megtette a legközelebbi falu egyházi gondnokának is s meg-megzsindelyezettte vele az iskola és templom korhadozó tetejét.

Így folytak aztán az évek, míg egyszer csak a Béni haja is őszülni indult s a környék fiataljai urambátyámozni kezdtek. A mamuska is gondolta, hogy ideje már neki kissé több önállóságot engedni. Nem csak tarokkozhatott az idősb urakkal, hanem vadászatokra is el-elbocsátotta. Nem gondolt már maga Béni sem arra, hogy egykor szabad, boldog, víg élete lehet, mert hisz az egész környék úgy találta, hogy nincs már o'yan nagy különbség a «boldog pár» között. A sok évi hiábavaló várakozás úgy hatott a férjre, hogy csaknem egészen hozzá vénült a mamuskához. A rabságot megszokta, sőt olykor-olykor dicsekedett is, hogy az ő neje az ő gondviselése. Tudott is a mamuska bánni vele, kivált ha a téli vadászatokról köhögősen, átfázva, fél betegen került haza.

Egyszer egy pár őzön kívül köszvényt is vitt haza s a fél telet nagy dunyhák alatt töltötte. Nagyon fájtak a csontjai s mihelyt beköszöntött a nyár, neje elvitte Hévízre, abba a kis meleg tó csodás iszapjába, mely annyi csúzos, köszvényes beteget tud talpra állítani.

Ott láttam én is először őket harmad éve, s mikor egy nyugalmazott őrnagy elbeszélte nekünk az egykori pazar huszártiszt élete folyását, egyikünk sem hitte el mindjárt, hogy az öreg pár közt tizen-nyolcz esztendő volna a korkülönbség. Teljességgel nem látszott annyinak; sőt néha a vézna, beesett szemű, ősz szakálú, nehezen lépegető férjem uram tűnt föl vénebbnek a piros arcú, gömbölyű derekú. mosolygó szemű és erős járású öreg asszony mellett, ki a beteget egyre

óvta a fuvó szélről, nehéz ételtől, erős italtól s alkonyatkor mindig maga adta rá a vaskos köpenyeget.

— Hiába! — mondta ismerőseinek, — vigyázni kell ám az én emberemre örökösén. Mindjárt baja akad, ha nincs rajta a szemem.

A férj mindenben rá támaszkodott s néha nagyot mosolyogtunk, midőn az ebédlő asztalnál hallottuk:

— Lelkem, mamuska! Vajon mit gondolsz, jól laktam-e már?

— Dehogy laktál, lelkem! Egy kis rántott csibemég el fog kelni. — Az asszony meg is rendelte rögtön; mindig ő fizetett.

A jó ember nála tartotta még a véleményét és a nézeteit is, s nem egyszer, mikor az öreg urak országos ügyben vitáztak, Derényi azt mondá:

— Az én mamuskám, velem együtt, másként gondolkozik. Ép tegnap beszéltünk erről. Mondd el csak, mamuska, a mit beszéltünk.

S hogy kétségbe esett, midőn egy este a mamuska meghült, lázat kapott s két napig nem kísérhette le a fürdőházhoz.

— Istenem! — mondá, — mi lenne belőlem, ha magamra maradnék.

Csak olyan szükségessé vált neki, mint az az erős, kampós bot, a melyre támaszkodva járt. Ki hihette volna, hogy harmincz évvel ezelőtt ez a köszvényes öreges úr, ki akkor deli termetű nyalka férfi volt, abban bízva vette el a feleségét, hogy a szegény göthös asszony pár év alatt okvetlenül elpusztul, s ő majd vidám és boldog úr lesz a vagyonából. Rosszúl számított: léha önzése és rejtett képmutatása hosszú rabszolgaságra juttatták. Ő vénült hozzá s ő is halt meg előbb, a múlt télen.

Mikor agg nagybátyja a tiszai faluban megkapta róla a gyászjelentést, azt jegyzé meg:

— A milyen oktalan élete volt, ahhoz képest a halál úgy tűnik föl, mint az egyetlenegy okos cselekedet, mely tőle telhetett!

A VÉN DIÓFA.

LÉVAY JÓZSEFTŐL.

(FELOLVASTATOTT 1891, FEBRUÁR 8.)

A terepélyes vén diófa
Itt áll, ki tudja már mióta !
A gazda hányadik nagyapja
Ültette azt ide az aljba,
Vagy mint gazdátlan csemete
Véletlenül került ide.

Ráborúl a silány tetőre
Mint állandó hűséges őre . .
A nyár heve, a tél viharja
Nem bír könnyen áthatni rajta
S ő véle itt egy kis család
Együtt védi a ház falát.

Estalkonyon, ha nincs dolog már,
Terem helyett e vén fa szolgál,
A szomszédok is ide gyűlnek,
Tréfás enyelgésbe vegyűlnek,
A susogó lombok alatt
Jól esik a sovány falat.

A szegénynek nem jut zenére
Alig ha jut száraz kenyérre !
Apró öröm, mely élvezet adjon,
Csak ingyen-forrásból fakadjon :
A vén fára egy kis madár
Estve-reggel füttyülni jár.

Hálás öreg fa sokkal ér fel,
Nekik legalább egy tehénnel ;
Enni nem kér s nincs még adója,
Tartozását mégis lerójjá,
Körülte nincs szűszék, verem,
A mit lehet, hát ő terem.

Óvja is ezt a szegény háznép,
Gyönyörködik midőn alá lép ;
Nagy gondja van rá : minden évbe'
Lugzott hamut hint a tövébe,
Gyümölcsöt így teremhet ő,
Mely két újjal megtörhető.

S ünnep van akkor szinte félig,
Ha a gyümölcs ősszel megérik ;
Az apróság is talpra szökken,
Füles kosárával kezökben
S az örömet, úgy is kevés,
Pótolja a dióverés.

És verve, törve évek óta
Erőben diszlik a diófa . . .
Talán mert a kunyhó családja
Firól fira örökké áldja,
Szivők hálás imában ég,
És meghallgatja azt az ég.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10360/195...2.sz.

